BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
7
10 MG
33

ARNOLDI FERRONI BVRDIGALENSIS, REGII CONSILIARII, DE REBVS GESTIS GALLORVM LIBRI QVATVOR,

AD HISTORIAM PAVLI AEMILII ADDITI.

PARISIIS
Apud Audoënum Paruũ, uia Iacobea ad inſigne Lilij.
M. D. XLIX.

CVM PRIVILEGIO REGIO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PRIVILEGII SENTENTIA.

REGIO *diplomate ſancitũ eſt, ne quis alius, præter* Vaſcoſanum, *hos treis libros* Arnoldi Ferroni Senatoris Burdigalenſis *de rebus geſtis* Gallorũ, *ad hiſtoriam* Pauli Aemilij *additos, ante ſexennium imprimat, néue uendat: qui ſecus fecerit, libris & pœna in ſanctione æſtimata, mulctabitur.* Lutetiæ Pariſiorum V. Calend. *Octobr.*M. D. XLIX.

Barrillon.

ARNOLDI FERRONI BVRDIGALENSIS REGII CONSILIARII, DE REBVS GESTIS GALLORVM

PRAEFATIO.

QVAE res magno atque excellenti ingenio homines olim ad monimenta rerum geſtarum poſteris tradenda excitarunt; hæ ipſæ quin me ab hoc inſtituto reuocarint, parum abfuit. Partim enim laudis ſtudio ducti, cum eſſe hanc unam quæ tantos labores poſteritatis memoria conſolaretur, intelligerent; partim ſtudio illuſtrandæ patriæ, præmijsque à populis, Regibus'ue præpoſitis; partim ſtudio ueritatis proponendæ, ſimilibúſque alijs cauſsis, exẽpla ut proponerent poſteris, unde quod imitarẽtur acciperẽt, id aggreſſi ſunt. Ac mihi quidem laudem ſperare hoc ſeculo, cuius ea hactenus labes & macula fuit, aliorum labores aut ridere, aut cõtemnere, ſuos ſine riuali laudare, ſani hominis nõ uidebatur. Illuſtrandæ autem patriæ conſilium etſi optimũ, ſeponendum ſemper ab hoc ſcribendi genere putabamus. Præmia autem nulla hoc tempore induſtriæ conſtituta uidimus. Quippe illa honore,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

liberalitatéque alitur. Ea ubi dempſeris, parum ſibi conſtant induſtriæ fructus. Nunc uerò cum diuitijs magni laudabiléſque homines fiãt; ingenium, eloquentia, conſtantia, integritas, refrixiſſe uidentur; omnéſque induſtriæ fontes exaruiſſe: præſertim cum ad ingenij laudem parandam laborè opus ſit & ſudore, ad opes parandas quà cuique lubet nitatur. Ita fit ut homines docti, ſtudioſi, induſtrij, ignoti ſint, inter uulgus numerẽtur, nullo numero, nulla gratia, nulla authoritate habeantur. Veritatis autem ſtudium etſi nos mouere maximè potuit, periculũ tamen quod ſemper uidimus conflatum ſtudioſis eius proponendæ, odiorúmque ſegetes inde gliſcentes progredientéſque, hoc præſertim tempore, quo uirtutem alligatam uidemus, forum ſine fide, tribunalia ſine iure, conculcata in diſciplinam omnem militarem, omnium ætatum ordines ſimulatores ac diſsimulatores, uel ipſos homines philoſophiæ ſacris addictos ab hac prouincia deterreret. Hæc ego diu mecum agitans, quin genus hoc ſcriptorum omne deleuerim, parum abfuit. At uicit tandem, quod uincere fuit æquum: & uicit quidem ſtudium ueritatis paſſim proponendæ. Is mihi ſolus ſtimulus, hi demum aculei fuere ad res geſtas Gallorũ perſcri-

bendas,

bẽdas, cum uiderẽ ſcriptores horum temporum, & uulgares, & eruditos paßim res ita narrare & contexere, inuolucris ut rerum & uerborũ ueritatis amicißimam ſimplicitatem tegant. potentiorum ut auribus omnia data prudẽtes rerum æſtimatores intelligãt; totáque mente in ea cogitatione, curáque uerſati uideantur, ea demũ ut litteris mandarent quæ illis grata eſſent, & ad id unde aliquis flatus oſtendi potuit, uela dederint: ut quam lucem ueritatis, uitæ memoriã, nuncjam uetuſtatis hiſtoriam ſapientißimi homines dixerũt, eam, quoad eius fieri potuit, artificioſum mendacium, corruptelam diſciplinarum reddiderint. Scribam autem quæ hac ætate aut certe proxima geſta ſunt; ab eóque ordiar, unde Paulus Aemilius, nobilißimus rerũ Gallicarum ſcriptor, finem fecit. Vnicus mihi erit ſcopus ueritas, ex qua ſi quid in me odij confletur, opprimi me onere officij malo, quàm illud quod cum fide mihi impoſui oneris, aut propter metum deſerere, aut propter ingenij debilitatem reijcere.

EMENDATIONES.

Foli 9.facie 2.linea 18.Riarij.11.5.*Seueri*.12.8.*ijs*.15.8. *atur me*.15.*b*.14.*ſex paſ*.18.*Guy*.16.24.*tran*.17.5 *Traianus caraciolus*.6 *Grauinēſis*, *Marilianenſis*.10 *Daua* 13.*Daua fac*.2.*l*.17. *Mariliani*. 18.24. *erant ea*. 19. *b. Aubignius ubique*. 21.23. Neueſium *ubique*. 24.*b*. 18.*Venet*.27.23 *precia*.28.27.*bet*,Neapoli:*na*.30.*l.ult ſi abſente* Aub. *b*.14. D*eſuellius ubique*. 16.*runt*.*Gallus pa. ult. re fruſtra tentant*. E*a*.31.9.*à* Percio Mon. 14 Con*ſaluo ubique b*.16.*ſunt*. S*ephanus* V*erſius eo*.18. Ioannes F*erronus*, & C*am*. 32.*b*.19. B*aptiſta*. 33.*b*.6. *let* Re.15.M*au*.35.30.P*erau*.*fa*.*b*.21.*ſe*,*uane tamen*. 30. *hic diplomate*.40.*b*.23.*lan Cæſar* Bor.41.29.*aliũ* S*for*. 43.*b*.21.F*la*.47.*b*.*ul*.C*arua*.50.*penul*.A*n*.57.29.*eo lo*. *b*.3.N*ouo* 13.N*ou*.58.*b*.A*lui*.59.24.R*iuo*. 60.*b*.16 *pepigerũt*.61.*b*.11.C*arua*.15. *conci*.62.*uult*.C*hau*.63.19. M*au*.*ubique*.*b*.2 & M*o*.18 *bus* F*abricius* C*ol*. I*o*.A*n*. V*r*.P*e*.N*a*.P*o*.S*pi*.C*aſta*.F*erdinandus* D*aualus*,M*ont*. B*eton*.S*tel* 28.*gnã* A*ntonius* P*a*.64.*b*.O*ruallum*,*ubiq*; 66.67.H*erueus ubique*.

ARNOLDI FERRONI BVRDIGALENSIS, REGII CONSILIARII, DE REBVS GESTIS GALLORVM LIBER I.

MOrtuo Britannorum Regulo, bellum Britannicum quod iam extinctũ eſſe uidebatur, repente renouatũ eſt. Proceres Britannici dum diſſentiunt de Anna Britanni filia collocãda, id bellum excitarũt. Nam pars Alanũ Alebretum Aquitanum multorum oppidorum dominũ præferebat, isq́; uoluntate patris cum ea matrimonium contraxiſſe falſo iactabatur, priori die quàm is decederet: ſed repudiãte Anna, uanum eorum erat ſtudiũ: pars tacitè Gallo ſtudebat: pars Maximilianũ Fœderici Cæſaris filium ad eas nuptias aperte uocabat, nõ ſolũ præſidio futurum, (ſi quid aduerſi à Gallis accideret) ſed libertatem etiam Britannicam confirmaturũ. Nec ignota eorũ ſtudia Gallo. Vltro citróque legationes ijſſe ſciebat. Iam omnia cõpoſita ex animi ſententia Maximilianus coniectura augurabatur, totámque Britanniam animo inuaſerat. Iam matrimonij nomine potitus parte Galliæ opulentiſſima, Belgarúmque principatu, quid non ſperaret adiuncta Britannia? Diu deliberatum eſt apud Gallos, quæ ratio iniretur depellẽdæ huiuſce procellæ. Cunctatio Maximiliani conſilium confirmauit. Adhibiti in conſilium prudẽtiſſimi homines, ita ſtatue-

runt: & Maximiliani affinitatem repudiandã, & Annæ nuptias Regi maturandas: præſertim cũ potentiſſimi uicini dominatus periculoſus eſſet, à quo nihil niſi ſimulatam amicitiã in præſens, & poſtea bellum expectari par ſit; cum iam immemor affinitatis & fœderis, bella ex bellis ſerendo, Regni æmulum ſeſe profiteatur. Itaque datum eſt negotium quibuſdam Annam tentandi: hæc primum mirabatur: deinde etiam fidem datam Maximiliano (iam enim procuratorio nomine, uerbis conceptis, miſſo Volphango Polaymo Auſtriaco, more moiorum, ritúque Regio, abſens ei pacta fuerat:) frangere uerebatur. Sed Rhoanna, aliæque Britannicæ nobiles, quarum & cõſuetudine utebatur, & familiaritate delectabatur, muneribus gallicis delinitæ: ad ſpem ampliorem regni melioris puellam impulerunt: prætexentes Maximiliano marito tueri uix poſſe Britanniã: Põtifices authores ſacrorum, facilè legibus eam ſoluturos: quas nec uiolatas eſſe dum tutius & certius matrimonium initur. Puella præclara indole, admirabilíque uirtute, his perſuaſa, ſe, ditionémque Britannicam in fidem Regis contulit, ac paucis poſtea diebus, magno Gallorum plauſu, celeberrimæ nuptiæ confectæ ſunt. Britannia Gallorum Regno adiecta, Britannis fremẽtibus, certúmque Ducem deſiderantibus. Maximilianus hæc à Carolo parari prius reſcierat: ubi autem confecta omnia intellexit, ita commotus eſt, ut & conuitia fœda in Carolum ingereret, & pro Galliæ regno opprimendo ſeſe deuoueret. Senſerat Henricus Anglorum Rex id moliri Carolum: ac iam à Maximiliano excitatus, exercitum in Galliam parauerat. Peruenerat Anglus è Caleto in Bononiam oppidũ maritimum, tentans ſi quo

tandem

tandē pacto id expugnare poſsit. Contraxit & Carolus *copias.hæ dū lentius progrediuntur,* Philippus Creperecors,*qui præſidio* Atrebatibus *datus erat,* Bononiā *defendendam ſuſcepit.* Oppugnantur Bononienſes *lentè.* Miſſo *in caſtra ad* Regem *caduceatore, de pace agi cœptū eſt: à qua* Hēricus *non abhorrebat, &* Gallorum *opera in* Regno *recuperando uſus, & domeſticas ſeditiones ueritus,* Maximiliano *etiam nulla, ut conuenerat,ſubſidia afferente.* Conuenit *ut* Carolus *impēſas belli refunderet,certa quotannis pecunia impenſarum nomine eroganda.* Anglus *in* Britanniam *rediјt.* Atrebates *interea urbem leui præſidio teneri ſentientes, conſilia inibant de urbe* Maximiliano *dedenda.is eò copias miſerat.hæ celeritate uſæ,urbi iam proximæ erant.* Paratis *omnibus, portiſque ſumma cuſtodum ſocordia ita obſeruatis,ut claues adulterinæ admouerētur,poſt cantiunculam pronunciatam, qua milites maturare iubebantur,in urbē introducti ſunt.* Vrbi *tum præerat* Paulus Carquilenus*.hic ad primum hoſtium motum cū militibus in arcē ſeſe proripuit: mox arci etiā,ſibiq; timēs, cū ſecundo die auxilium* Gallorū *adeſſet, arcem deſeruit.* Vrbs *direpta eſt,multi obtruncati,nō à templis, nō à domibus cōiuratorū tēperatū eſt.* Author *coniurationis uiliſsimus quidā faber ferrarius fertur: qui ſecundū mœnia urbis habitabat: ac ſolus eo relictus erat, dum* Ludouicus *undecimus uertere ſolum* Atrebates *cogit:in* Galliámque *uelut coloniam eos deducit.* Præfectum Carquilenum, *quem aliј* Carcaluentum *uocant,* Britānum *fuiſſe conſtat: eum aliј uino languidum,confectum cibo,ſtertentem ſomno, captum aiunt ab hoſtibus: direptóſque* Atrebates *fuiſſe ob ſtipendia multorum men-*

Arnol. Ferroni Lib. I.

ſium militi non perſoluta à Maximiliano. Sunt qui putent fanum Omeri eodem tempore expugnatum, alijs in aliud tempus oppugnationem referentibus. Satis conſtat quocunque tempore receptum ſit oppidum, ſumma cuſtodũ ſocordia id accidiſſe: Hoſtes, duce Georgio Daberſio, copias eduxiſſe quaſi urbem oppugnaturos, Gallos mœnibus ſitúque oppidi fretos paratos fuiſſe: ſed hoſtes ſeſe in caſtra recepiſſe: hoc idem totis octo diebus finxiſſe: quin & ex oppido Gallis prodeuntibus in caſtra quaſi fugientes abijſſe. Ita multum remiſiſſe Gallos de priſtina diligentia, qua anteà uſi fuerant: ubi his creuiſſe negligentiam cum audacia uident. Belgarum peditatum, & Germanos auxiliares, turres proximas, murúmque adhibitis ſcalis ſumma uſos celeritate occupaſſe, alibi ſopitis cuſtodibus, alibi cuſtode uacuos: refractis deinde portis progreſſos, cæſis Gallis & oppidanis, loco potitos. Eodem tempore Ambianorum ciuitas ab ijſdem tentata eſt. Catharina Licia, uirili mulier animo, dum uigiles parum ſuo munere funguntur, dormitantes ſtertentéſque excitat. Ambiani ad ſtrepitum aduenientium hoſtium adcurrunt: pars ad urbis cuſtodiam relicta eſt: pars alia urbe egreſſa Maximiliani fugat milites, ingenue faſſos unius mulierculæ uigilijs & induſtria adêptam uictoriam. Dum hæc in Gallia geruntur, Fœdericus Cæſar fato functus eſt, cum prius Maximilianũ filium Frãcfordiæ conſortem imperij, ab ijs qui Cæſarum eligendorum iura ſibi uindicant, declarari curaſſet. fuit is annus impertitæ nobis à Deo Optimo Maximo Salutis, milleſimus quadringenteſimus octogeſimus ſextus. Ita ille Cæſar declaratus eſt poſt patris mortem: diadema, infuláſq; ſolennes illas Cæſarũ, neq; unquam ſuſcepit,

pit,

pit,neque(cum facilè poſſet) ſuſcipere admodum laborauit.Is imperij res cōpoſiturus turbatas morte patris, reddita Margareta filia unà cũ quibuſdã oppidis, quæ ſua eſſe contẽdebat,fœdus iniјt cum Carolo. Pace fruebatur Gallia,cum Ludouicus Sfortia princeps, (necdũ tamen ſumpto Ducis nomine,quippe uiuente adhuc Io hanne Galeatio Duce Mediolanenſium)crebris nũcijs, ob ſimultates quas geſſerat cum Alphonſo Rege Neapolitano, non ceſſabat Carolum in ſpẽ certiſſimam Regni Neapolitani impellere,ultro etiam ad eam prouinciam omnem ſuã operam,opéſq; deferens: Ferdinandus quoque Aragonum Rex maxime laborabat in recuperando Comitatu Ruſcinonis,& Perpeniani. Abhorrebant tamen proceres Gallici à Ferdinando, iuſta uenditione quæſitas res negantes tutum eſſe reddi, præſertim quæ ſpectarent ad limites Regni. Excluſus Ferdinandus, Oliuerium Maillardum unum è ſodalibus Franciſcanis magna ui pecuniæ ſibi deuincit:alij id adſcribũt Iohãni Manleoni Franciſcano.hic Annæ Regiæ ſorori erat à cõ feſſionibus ſacris, uanam ambitionem eo cultu tegens, cui facilè in rem id eſſe Gallicam perſuaſit: illa Ludo-
» *uico Ambaſiano, Albienſi Pontifici. Ii cum Regi infixiſ-*
» *ſent aculeum,quaſi non redditis his rebus,ſeſe ipſe falle-*
» *ret:imperatorem omnium & magiſtrum Deum nõ fal-*
» *leret: contrahi quidem animum utilitatis ſpecie,ſed ubi*
» *certum ſit uitium adiunctum rei, quæ ſpeciem utilitatis*
» *affert, continuo arripiendum honeſtum,ſecernendam,*
» *abijciendámque utilitatem:atque ita exiſtimandũ, cõ-*
» *ſcientiam mentis noſtræ quam à deo accepimus, à nobis*
» *diuelli non debere:hanc unam teſtem optimorum nobis*
» *conſiliorum uiuis,fatóque functis futuram.* Hæc illi cum Arnoldi Ferroni Lib. I.

ſubinde occinerent, facilè eum in eam ſentētiam adduxerunt, maximè iam meditantem bellum Neapolitanū, *neque poſt ſuum diſceſſum conuelli res gallicas uolentem.* Ipſe Ferdinandus *poſtea, res eas tantū pignori obligatas fuiſſe, ac pecunia ſoluta, de hypothecis* Regi *decedendum aiebat.* Si *tamen iure æquo per eius gratiam aut potentiam uti potuiſſet, teſtamentóque condito lui ea pignora poſſe,* Ludouicū *ſanxiſſe: quæ tamen in perditus & deſperatis à ſe habita ſint, cùm hominem neminem inueniret, per quem hæc à* Carolo *impetrare poſſet; donec à* Frāciſcano *ſodale tacitum ſibi ſubſidium cōparaſſet: qui ex incerto certū ſeſe cōpotémque conſilij reddidiſſet.* Aragonenſi *pecunia omnis remiſſa eſt: &* Prouincia *ea lege reddita, ut ipſe quique ei ſuccederent, comiter maieſtatem* Gallicam *conſeruarent: ipſe in* Gallos *arma ne ferret: nec alios qui in* Gallos *bella eſſent geſturi, commeatu, aliâ ue ope iuuaret: nec per fines regni ſui trāſire ſineret.* Ludouicus Ambaſianus *oppida* Aragonenſi *reddidit.* Eodémque *tempore* Ludouicus Valeſius *dux* Aureliorum, *qui poſtea* Regnum *adeptus eſt, uxoris precibus et lachrymis, quæ ſoror erat* Caroli, *inſigni mulier & ſanctitate & pudicitia, liberatus eſt è cuſtodia: in amicitiā quoque* Regis *interiorē admiſſus, non ſine laude manſuetudinis, cùm bello uictum* Rex *ſeruaſſet, dignitatíque priſtinæ reſtituiſſet.* Interea Rex *ad bellum* Neapolitanum *animum intendebat: milites ſcribebat, arma, equos, machinas bellicas parabat: auxiliares ex* Heluetijs, Scotis, *alíiſque fœderatis uocabat: commeatum, aut pecuniam quæ bello diuturno ſatis eſſet, cōgerebat.* Ludouico Aureliorū *principi negotiū datum eſt, ut & ueteres naues quæ* Maſiliæ *ſubſiſtebant, reficeret,*

reficeret, & pararet alias plures, uti Campaniæ, Lucaniæque oram primo quoque tempore aut occuparet, aut infeſtaret. Miſſi legati ad Maximilianũ Cæſarem, Alexandrũ ſextũ Põtificem Maximũ, Ferdinandũ Aragonenſiũ Regẽ, Henricũ Britãniæ Regem, Venetos, alióſq; Principes, pacifica omnia retulerunt. Alphonſus iunior regnum Neapolitanum, defuncto patre, obtinebat, Ferdinando patri induſtria diſpar. Is, ubi tantos belli apparatus in ſe parari uulgò iactaretur, uelut incertis rumoribus rem exagitatam contemnebat. Poſteaquam autem certiſsimis authoribus, nuntijs, literis, certior eſt factus de Caroli aduentu, non indiligenter quæ ad bellum, quæque ad rem militarem pertinebãt, parauit. à Maximiliano Cæſare, Ferdinando Aragonenſi, reliquisque Regibus, cùm fœdere Gallico obſtricti eſſent, ſubſidia nulla eo tempore impetrauit. Cum Alexandro Pontifice Romano, ſpreto Gallico fœdere, per Iohannem Borgiam nepotem & Cardinalem occulta inijt fœdera. Florentinos, Vrſinóſque ſibi adiunxit, & Vidum Vbaldum Vrbini principem, tranſitum Gallorum impedituros. Nicolaum Vrſinum Petilianum Comitem, Flaminiam cum ualido exercitu miſit: Claſſem ualidam inſtruxit, eiq; Fœdericum fratrem præfecit. Romam deinde uenit: longáque oratione Pontifici, Purpuratiſque oſtendit, non minus ſibi quàm uniuerſæ Italiæ aduentum Gallorum pertimeſcendum eſſe. Impetrauítque à Pontifice exercitum, ut quem nuper cõtraxerat, ad urbis defenſionem ad Petilianum mitteret. Pariſienſes lõgum Regis è Gallia diſceſſum ueriti, conati ſunt Regem ab ea expeditione miſsis legatis deterrere, quos ille inauditos dimiſit: dictitans nequaquam ſibi tot opus eſſe

conſultoribus: eóque poſthac Pariſienſibus infenſus eſt. Cauſa potior indignationis fuit, quòd pecuniam ad id bellum à Rege petitam liberè negaſſent. Annus agebatur milleſimus quadringenteſimus nonageſimus quartus, cũ Rex nunc Moliniũ, nunc Lugdunum adiens, pulcherrimarũ mulierũ amore tenebatur: cõuiuijs etiã eas adhibẽs, certáque loca deſignans, quibus hæ mulieres, quibus ipſe conſueuerat, conuenirent: nactus etiam homines non ignobiles emiſſarios, architectóſque libidinum. Ita diei breuitatem conuiuijs, noctis longitudinẽ uoluptatibus conterebat. Inde Viẽnam adijt, urbem ſitam in finibus Delphinatium. eóque loco ab Anna ſorore magno ingenio muliere admonitus, reſipiſcere cœpit: uoluptatúmque occaſiones bellicis cogitationibus occupationibúſque fallere. Ibi Petrum Borbonium qui Annã ſororem in matrimonium duxerat, uicarium ac rectorẽ regni donec abeſſet, pronunciauit: ſingulíſque præfecturis præfectos conſtituit, omnes tamen Borbonio parituros. Anna ſoror multum apud fratrem gratia atque authoritate ualebat: quo factum eſt ut ad eã abſente Rege omnia referrentur. Igitur non ſine uenuſtiſſimarum mulierum lachrymis, quæ ægre ab eo diuellebantur, accinxit ſe ad Neapolitanã profectionẽ. Regẽ in expeditionẽ proficiſcentem nobilitas Gallica ſecuta eſt, calonum, lixarum, plauſtrorum, carrucarum infinitus numerus. nã multis opus erat ad machinas bellicas centum quadraginta inſignes uehendas: cùm interim paruarum innumerabilem traherẽt copiam. Diu deliberatũ eſt, Réxne præſens bello adeſſe deberet, Petro Borbonio & Anna ſorore reliquáque nobilitate Gallica Regem reuocante. Sed Stephani Verſii Suppræfecti Belcarienſis, &

Gulielmi

Gulielmi Briſſoneti Quæſtoris Regij, quibus ſolis ad interiorem Regis amicitiam aditus patebat, uicit ſententia ut is bellum id ſuſciperet. Vna hæc cura angebat Regem, unde pecuniam in ſumptus belli pararet. nam quæ parata erat, iam conſumpta erat. A Genuenſibus mercatoribus & Mediolanenſibus conſtat non ſine fœnore mutuo ſumptum ingẽtem numerum pecuniæ. Rex cũ Thurinum progrederetur, nactus eſt Blancham uiduã, Allobrogum ducis uxorem: ea quicquid auri in ornamẽtis eſſet, contulit. Ille id ſuſcipiens, pignori dedit, ſumptis inde mutuò duodecies mille nummis aureis. Tantundẽ ſumpſit à uidua Mõferrati: eáque in Galliam reuerſus bona fide perſoluit: totóq; itinere dum partim à menſarijs, partim fœderatis mutuas ſumit pecunias, nec remige in ſupplemẽtum ad claſſẽ quã inſtruxerat, opus fuit: nec ſtipendio qui ab eo educti ſunt milites eguerũt. Interea claſſis Gallica cui Ludouicus Aureliorũ dux præerat, claſſi Neapolitanæ occurrit. Gallica claſſis ad portũ Genuẽſem ſtationẽ habebat. Ibi ſunt qui certatum ſcribãt uario certamine: tandem depreſſas interceptáſque naues hoſtiles, Fœderico fugato. Sed qui comites Carolo in ea expeditione adfuerunt, narrant ad Spediam locum quem uocãt Speciem, & Rapalam, uicina Genuæ loca, egreſſos hoſtes duce obiecto Feſcio, cũ interim claſſe etiam Gallis occurrerent. Erant Gallis inſtructæ naues gallicæ, maiores decẽ, myoparones maiores triginta, minores quindecim, onerariæ duodecim. Sperabant hoſtes ex urbe motum aliquem in Gallos. Ludouicũ cõſtat claſſi occurriſſe: ſed ita littori proximam nauẽ prætoriam adnauigaſſe, ut pedeſtres hoſtium copias machi

nis bellicis emiſſis è mari & proſterneret & fugaret, territos machinarum impetu, quarum uſum ignorabãt Itali: etſi prius ad eos perlatas proditum ſit. Carolum etiam Suppræfectum Diuionenſem cum Heluetiorũ inſtructa acie præſto fuiſſe, & renouantes prælium multis cæſis fudiſſe: Sfortianis etiam militibus quos Iohannes Adurnus eduxerat, anguſtias itinerum obſidentibus, etſi hi prælio abſtinuerint. Ita cæſi fugatique ſunt hoſtes, captis multis, inter quos fuit Fregoſinus Petri Fregoſi Cardinalis Geneuenſis filius. Alij etiam Rapalam oppidum expugnatum aiunt. Germani ſcriptores etſi his congruunt, prælij tamen formam aliter narrãt: Fœdericum cum quatuor hominum millibus, Gallis occurriſſe: eos à Gallis & Heluetijs circunuentos fuiſſe: neq; tamẽ ideò minus aciem inſtruxiſſe: ſed militum numero & machinarum impetu impares fuiſſe hoſtes: ac tãdem et cæſos & fugatos fuiſſe. cecidiſſe ex Neapolitanis mille, ex Gallis uix trecentos. Ludouicus mare relinquẽs, cum Fœdericus inde ſeſe proripuiſſet, Aſtam ſeceſſit, eóque loco nactus Carolum, certiorem eum fecit de uictoria. Ludouicus Sfortia cum uxore regio magnificóque comitatu è Mediolano egreſſus, Regi ad Aſtam occurrit: eique gratias egit quòd eam prouinciam ſe authore ſuſcepiſſet: Regique fidem & operam omnẽ detulit. Pergeret felicibus auſpicijs: nec uires hoſtium metueret. Qui apud Italos potentia omnino ualeant, quatuor eſſe: Alexandrum Pontificem, quem cum Columnẽſibus ſolis uires conferre minimè auſum, certum ſit: quid facturus aduerſus tantam potentiam? Venetos, qui hoc tempore quieti ſint: Mediolanenſes, quos ipſe nutu ſuo regat. Ita aduerſus Neapolitanos ſolos

rem

rem Gallis futurã. Hos omnes quatuor cõcordes opéſque conferentes ſuperatos. quid futurum hoc tempore quo aduerſus unum bellum ſit gerendũ? Neapoli recepta tãta auxilia terra marique ſeſe ſubminiſtraturum Turcarum, ut imperium Cõſtãtinopolitanumq́; diadema nullo negotio Gallia florens recipiat: ita futurũ ut res geſtas Magni Caroli famamq́; Rex adoleſcẽs uincat: nec uanæ pollicitationes, niſi à labijs aut nõ diſſenſiſſẽt præcordia, aut pectus nõ poſtea à lingua mutatum res ipſa docuiſſet. Ibi rex puſtulis toto corpore emanantibus coorta etiam febri ægrotare cœpit. Sed febre leuatus, cum conſilia belli omiſſurus putaretur, ad priſtinas cogitationes reuerſus eſt. Aſcanius Sfortia Ludouici frater interea Romæ Regi egregiam nauabat operam, ut & Iulianus Cardinalis quem poſtea Pontificem factũ Iulium uocarunt: hij Oſtiam Iuliano eodem Pontifice Oſtienſi adnitente Columnenſium factione Pontifici extorſerũt: intercipiebantq́; commeatus qui Tyberi Romam uehebantur. Inſtante iam hyeme Ferdinãdus Alphonſi Regis filius, Nicolaus Petilianus Comes, Virgilius Vrſinus, Ioãnes Iacobus Triuultius, lapſi ſpe Gallorum è Genua eijciendorum, copias cogere, à Florentinis equos parare, finitimos populos ad ſe allicere cœperunt: ita contractis copijs & numero & rei militaris peritia haudquaquã ſpernendis, ad Sapim peruenere. Prodit is fluuius ex Apennini iugis. Ad eos depellendos Rex miſit Bernardum Ambignium & Franciſcum Roberi tSeuerinatis filium cum quibuſdam equitibus à Sfortia ſumptis. Horũ aduentu cognito Aragonenſes & Neapolitani copias equeſtres educũt, equitatu pulſo: ſequentibuſq́; Gallis & Sfortianis, repẽte pedeſtres copias emittũt. ita dũ utrin-

que receptui canitur, utriq; in caſtra exercitũ reducunt. Ambignius caſtra celeriter uallo foſſáq; muniјt, leuibúſque prælijs quotidie certabatur, cum caſtra caſtris eſſent proxima. Erãt cum *Ambignio* Rodulphus Gonzaga, & Galeotus Mirandulanus. Ac quodã die cũ tormentorum bellicorũ pilæ ferreæ ex uallo in hoſtiũ caſtra torquerẽtur, ita afflictæ res ſunt hoſtiũ, adcurrẽtibus Gallis, deleri ut potuerint eodẽ die, ni Vidus Vbaldus Vrbini princeps, qui nuper in caſtra hoſtiũ uenerat, ſuos terga dãtes reuocaſſet: paucisq; ex fuga reuocatis, reſtitiſſet. Et Ambignius ſuſpecta habebat auxilia Sfortiæ: & Ferdinãdus de ſuorũ fide dubitabat: quo factũ eſt, ut neutri rẽ prælio committerẽt. Alexander Põtifex irritatus Colũnẽſium iniurijs, copias ſuas è Flaminia reuocauit. Ita cedente Ferdinãdo, equitibusq; Gallicis extremum agmen carpẽtibus, diſſolutæ ſunt eorũ copiæ: ſecutiq; Galli & Sfortiani in Flaminia Mordanũ ceperunt & diripuerunt: Catharinãq; Hieronymi Riparij Sixti olim Põtificis Romani nepotis uxorẽ, Aragonenſiũ partes ſecutã, legatos ad Regẽ mittere coegerũt: qui ibi eam futurã ubi ille præſcriberet: & ea facturã quæ imperaret, firmarũt. Ita paßim Italiæ omnes proceres Regi adiũcti, uel eius aduentu ſpem nouarũ rerũ cõcipientes, uel machinarũ impetu perterriti, ut ſunt ad res nouas intẽti. Accedebat inueterata de Gallorũ humanitate liberalitateq; memoria: quam tamẽ paulatim depoſuerunt, Gallis inſolentißimè rapinis omnia fœdantibus. Carolũ inde Sfortia et apud Mortariũ & Papiam magnifice excepit. Ingrediẽti Regi plauſu maximo à multitudine undiq; occurrente, gratulatio ſignificata eſt: ſimiliq; plauſu & frequentia uſq; ad ædes deductus eſt. ibi Stephanus Verſius, qui ad familiaritatem*

miliaritatem Regis intimam peruenerat, conatus eſt uoluntatem Regis à Sfortia alienare, uel ſuſpectum eũ palam ſentiens, uel apud Ludouicum Aureliorum ducem gratiam initurus qui iam palam Mediolanenſem ditionem ad ſe reuocabat. eóque factum eſt, ut duplicarentur apud Gallos nocturnæ excubiæ. Nec Sfortiam id latuit:
" ſed ſimulationum inuolucris rem tegens, rogauit Regem
" qua tandem ratione ſuſpectum eum haberet, qui opes o-
" mnes ſuas conferat ad prouinciam quam ipſe ſibi ſemel
" decreuit, debellãdam. Rex bene eum ſperare iuſſum, negauit unquam apud ſe uel leuiculam ſuſpitionẽ reſediſſe: petijtq; Iohannẽ Galeatium ducem Mediolanenſium uiſere ſibi liceret: is æger corpore, lectuloque decumbẽs, ima è pectore ſuſpiria trahebat. Rex miſertus eſt principis nobiliſsimi, qui uelut cuſtodia ſeptus eo caſtro adſer-
" uabatur: obſecrauit ne in cõſilium cogitationum, deſpe-
" rationem aut timorem adhiberet: curaret diligenter ua-
" letudinem: Dei ope futurum, ſanitati reſtitutus conſti-
" tuta ut omnia negotia ſi quæ angunt, uideret. Ille flens
" gratiſsimam ſibi eſſe Regis ait uoluntatem: feciſſéque
" nihil eum à neceſsitudine ueteri obſequioque Galeatij
" patris in Gallos alienum: Actum de ſe: commendauitque filiolum. Rex cum multa eum libenter eſſet rogaturus, ſuperſedit ob Sfortiam præſentem. Ibi Iſabella Alphonſi Regis Neapolitani filia, Galeatij uxor, pedibus Sfortiæ aduoluta humum conſperſit lachrymis: capillo paſſo, circumque caput reiecto negligenter, tan-
" dem aliquando patris Alphonſi Ferdinandique fra-
" tris miſereretur, orauit. ſatis iam ultũ iniurias ſuas. quid
" tandem expectaret? niſi ut è Regibus ſeruos redderet?

» *Quid ego uobis(inquit)pater & frater,præter lachry-*
» *mas poſſim reddere,quas uos ex morte mariti imminen-*
» *te pro me ipſa plurimas uideo effundere? quid poſſũ niſi*
» *mœrere?quid niſi ſquallida gemere?memini quidem me-*
» *mini, dum haſce mihi nuptias conciliaretis,præſidiũ uos*
» *uobis quaſi pararetis,huc me deduxiſſe: pro quo præſi-*
» *ſidio præſens uobis adſit ruina.* *Sfortia reſpondit iactã aleam, neque rem eſſe integram: depromendas fuiſſe eas deprecationes pro marito & pro ſe ipſa quæ uenuſtula eſſet & adoleſcentula. Fuere qui ita putarũt, Regem ita eius oratione commotũ, ut ſi, quas ad Sfortiam illa preces effudit, genibus ſuis obuoluta effudiſſet, ad æquas pacis conditiones, quas eo tempore per Venetos Alphonſus maiore regni parte delata offerebat, uenturus exiſtimaretur. Inde Placentiam comitãte Sfortia Rex peruenit: ibi certior factus Sfortia Galeatium nepotem animam agere, pegaſario curſu arrepto Papiam properabat: ſed in itinere audiit deceſſiſſe: Mediolanumq; properauit, cum prius rediturum ſe Regi recepiſſet. nec tamẽ rediĳt. Fama eſt Galeatium nepotem pronepotemq; ueneno ab eo ſublatos, ita aptè temperato, ut ſub aduentum Gallorum occumberet. Ita ille Mediolanenſem principatũ malis artibus quæſitum obtinuit, cuius dominatio neque iucunda fuit multitudini, & bonis ita moleſta, magno ut omnibus in odio fuerit. Inde Rex cũ Florentinis non ſatis æquis uteretur ob Petri Medicis factionem qui Neapolitano adhærebat, Sarſanam obſidere cœpit. Sunt qui Ceſenatenſes etiã oppugnatos putẽt. Secus Macram amnem Lunam uetuſtum olim aiunt fuiſſe oppidũ & nobiliſſimum: quod hodie nullum extat, uicinis tamen locis Lunenſis regionis nomen retinentibus. Ad Macræ dex-*

tram

tram ſupra Lunã eſt Sarzana, cuius arcẽ à Thoma Fregoſo communitam lautiſſimeq; ædificatam proditum eſt. Ad eam perueniẽs Carolus cœpit machinis admotis oppugnare. erat ea neque commeatu neque defenſoribus admodum munita Florentini quibuſcunque conditionibus cum rege tranſigendum cenſuerunt: ægreque impetrauit Petrus Medices, ut eò mitteretur cum paucis. Sed Franciſcus Valorus, Tanaus, Nertius, & plerique aduerſæ factionis paucos poſt dies legationem aliam decreuerunt. Miſſi ſunt obuiam Medici Franciſcus Pienneus, & Gulielmus Briſſonetus acturi de pacis cõditionibus: hi multa petierunt quæ ſe non impetraturos credebant: Primum ut Sarſannam dederet, idque ille abnuit: deinde ut Piſas, Petraſanctam, Liburnum, Piſani portus munitiſſimam arcem, Librafactã: poſtremo liberum per Florẽtiam trãſitum Regi præberet. Quæ omnia conceſſa ſunt. Ad dextram Macræ amnis ſunt, Caſtrum nouum, Foſſa noua, Ortus nouus, Villafranca: atque in Apennini radicibus Pontremulum haud ignobile oppidum: quæ omnia in regis uenerunt poteſtatem. Ad Pontremulum inter Sfortianos & Germanos qui Regi militabãt, ſeditio orta eſt: cæſiſq; Germanis quibuſdam ad arma conclamatum eſt. Sed Galeatio Seuerinate & Ludouico Luxemburgo occurrentibus contentio compoſita eſt, non ſine Heluetiorum clade. Inde Piſas Rex peruenit nullo non honorum genere acclamationumq; à populo exceptus. ibi cum ſtipendia militi ſoluta non eſſent, Sfortia triginta millia numũm aureorum mutuo dedit regi, eo id libentius faciens quod ſperaret futurum ut Sarzanam & Petraſanctam loca munita quæ à Florentinis maioribus ſuis extorta contendebat; recupera-

ret:itaque nõ deſtitit à Rege petere. Vbi autem ex cunctatione Gallica ſatis agnoſcit ea ſe ſpe lapſum, cõmotior factus, abijt, dictitans eo ſtatu res eſſe ſuas, præſentiam ut ſuam deſideraret. Reliquit tamen cum Rege Galeatiũ Sentinatẽ cui Spuriam filiam collocarat, hominem prudentem reiq; militaris non imperitũ. Piſanorũ ciuitas magna atq; opulenta fuit. Hos cũ Florentini multis ſæpe bellis uexaſſent, uectigales tandẽ ſibi fecerunt: multoq; infirmiores redegerunt, cum res eorũ terra mariq; diu floruiſſent. Galeatius ſpe potiũdæ ciuitatis, cum Piſanis cõmunicat: hortatusq; eſt eos accurata oratione, ut ſe liberos meminiſſent: adeſſe Regem ætate copijsq; florentem, à quo libertatem petere poſſint: qua niſi hoc tempore potiantur, nequicquã poſthac ſperare debeant. Hac impulſi occaſione Piſani, qui iam antè ſe Florentinorum obnoxios dominationi dolerent, liberius audaciúſque de libertate recuperanda conſilia inire cœperunt: indictóque conſilio, uel ſui capitis periculo Piſas in libertatem uindicandas decernunt: Galeatius huius ſe conſilij principem futurum pollicetur. Quærebatur ratio perficiendi. Erat Iacobus Rabotius Regius apud Grationopolim conſiliarius, uario homo ingenio: ſed ei potiora ſemper omnia unde quæſtum undecunque pararet, quàm fides atque integritas fuere. Hic eo tempore munere fungebatur libellorum, Magiſtri Adami Fumei nomine, abſentis: cum eo agunt, poſtulationes ut ſuas ad Regem deferat. id ille recepit, uictus muneribus. ita conſtituta re, cum Rex è ſolennibus ſacris rediret, uel ad ea adiret, obuiam prodeunt, effuſa plebe, fœminis mœrentibus, populóque libertatem identidem atque identidem acclamante. Rogat Rex Rabotium, petitione inſolita

concur-

concurſuque plorantium commotus, quorſum hæ plebis petitiones tendant. Ille miſerrimam eſſe populi conditionem reſpondit, direptas à Florentinis fortunas ciuium: locupletes in exilium actos: fana uexata: uectigalem urbem ſingulis rebus, quæcunque uænirent, nouis portorijs impoſitis, factam. Rex cũ ille iuſtas preces diceret, quando libertatem peterent, libertatem ſe hijs dare profeſſus eſt. Ita ad plebem Rabotius conuerſus, libertate eos à Rege donatos pronuntiat. Paulisper fremitus gaudentium libertate fuit: mox etiam omnes acclamarunt, gratiáſque Regi egerunt. Inde effuſa plebs ad pontem circa Arnum ſitum properant. Ima parte pontis ſtabat leo marmoreus (quem Maiorem uocabant) referens Florentinorum dominationis inſignia. Illi leonem deturbant, comminuunt, diſſipant: odiúmque quod in Florentinos attulerant, in eorum inſigne profuderunt: mox etiam ſuo loco repoſuerunt, addito Regis ſimulachro magnifice depicto, equeſtrique ſtatua, è qua Rex ſtricto enſe leonem pedibus conculcatum proſterneret. Sed hæc adulantis populi ſtudia quàm uana fuerint, poſtea compertum eſt, cum urbe à Maximiliano Cæſare recepta, in Regis ſtatuam eadem peregerint, Cæſaris erecta ſtatua quæ Gallicam comminueret. Piſani interea magiſtratus expellunt, bonis eorum publicatis, ut & eorum quos Florentinorum rebus ſtudere uidebant. Politianum quoque oppidum, Piſanorum conſilia ſecutum, expulſo prætore arcéque deiecta, rebellauit. Rex certior factus de Pici Mirandulani eruditi hominis morbo, tanti uiri fama commotus, Medicos ſuos ad eum

properare iuſsit. Sed morbi uis ſerũ fuiſſe auxilium oſtẽdit. Petrus Medices Florẽtiam redierat domumq; ſuam lautiſsime regioque more ædificatam Regi præparabat. erat is ſummo apud ſuos odio ob munitiones locorum Regi traditas. Augebant inuidiam Franciſcus Valorus & Nertiorum factio. hÿ cum quibuſdam aliis nacti locum quo iniurias ulciſcerentur, in eum inimicitiarum dolorumq; iracundia eruperunt. relata res eſt ad ſenatum. dicũtur in Medicen ſententiæ graues. ut quiſque grauiſsime dixit cõtumelioſiſsimeq; in Medicen, ita quammaxime rempublicam iuuiſſe uiſus eſt. de his rebus Medices admonitus, in curiam uenit. Iacobus Nertius ſolum ſe admiſſurum ait: cum comitatu prohibiturum aditu: uociferantiq; fores clauſit. Aguntur omnia raptim & turbatè: neque Medici deprecandi purgandiq; ſpatium datur. His de cauſis Medices armata familia uocatoq; ad parteis Paulo Vrſino cum paucis aliis cum iam uulgus inconditis uocibus ſtreperet libertatem identidem acclamans, è Florentia ſe proripuit. abſentẽ hoſtem iudicarunt, bona eius publicarunt & diripuerunt, eique aqua atq; igni interdixerunt. Matthæus Balaſius qui Petri domũ à Rege miſſus exornabat, domum ipſam ſuppellectilemque diripuit, qui ſi maxime ob Regem Petro hoſtis eſſe debebat, tamen hoſpitis domus direpta perfidiam cũ auaritia certaſſe ſignificabat, quãuis is rapinas ſuas prætextu tegebat pecuniæ, quã à Mẽſariÿs Mediceis Lugduni ſibi debitã cõtendebat. Omnes Medicis Clientes & familiares inſtitoresq; quos plures habebat, ſeſe ad motũ fortunæ mouere cœperũt: ut narrantem multi eum poſtea audierunt eo ipſo tẽpore, nondum direptis bonis neque à magiſtratibus ad ſuũ commodum

modum(quod poſteà accidit)conuerſis,inſtitorē Florentinum à quo ad ueſtimēta ſibi ſuiſque paranda aut pānos aut pecuniam ad centum uſque numos aureos petebat, ei præcidiſſe negaſſeque. quem hoſtes ciues iudicaſſent huic ſe ſua poſſe etiam mutuo poſcēti concedere. Medices patria profugus Venetias peruenit: duóſq; dies extra urbem duxit dum ambigunt Veneti an eum recipientes Regis in ſe animum irritarēt: ſed cum Philippus Cominius qui apud eos à Rege legatus miſſus erat, nihil à Rege hac de re literarum ſe accepiſſe profiteretur, magnificè eū exceperūt, eūq; una cum uiginti aliis quos deligeret è familia (quod paßim cōcedi nō ſolet) armatum in publicum prodire permiſerunt. Rex etſi in eum à Stephano Verſio multiſque aliјs incenſus, nunquam tamen nec uerbo nec ſcripto eum inſectatus eſt: uicemque eius ſe dolere profeſſus eſt: impetraſſetq; ei reditū à Florētinis, niſi ipſi Florentini commodo eius dolentes florentibus rebus eius, regia conſilia turbari oſtendiſſent. Florentini paulo antea legationem nouam ad Regē decreuerant, qui ſe ſuáq; omnia in fidem eius cliētelamq; dederēt. Erat inter legatos Hieronymus Ferrarienſis dominicanus ſodalis, hic Petrū Medicen proprio nomine anteuertiſſe queſtus eſt, quod ciuitatis nomine factū deceret. Legatis benignè reſpōſum. Inde Rex inſtructo exercitu Florentiam ingreſſus, exceptus eſt incredibili honore & pompa, nihilque prætermiſſum eſt quod ad ornatū excogitari poſſet quod nō in eum collatū ſit, ut uel magnifici triūphi pompa percipi poſſet. Rex cū Florentinis fœdera inijt, quorū ſumma fuit. Darēt illi Regi cētum & uiginti numûm aureorum millia. quinquaginta millia ſtatim numerarentur, reliqua æquis penſioni-

bus. Loca à Medice Regi *tradita,* Rex *ab eis precario cũ præſidio teneret:ea is redderet poſt quatuor mẽſes,* Nea*poli capta,aut prius,ſi in* Galliã *rediret:inſignia illi* Re*gia reciperent,ipſe eos in fidem reciperet. Hæc ut rata in poſterum eſſent,iureiurando ad altare diui* Iohãnis *ſanciret.* Florentia *poſt octauum diem abijt,ſaluis & rebus ciuiũ,& pudicitia uxorũ,quod illi maxime uerebãtur.* Dum Rex Florentinorum *res cõponit (nã hi* Piſanis *datam libertatem grauiter ferebant)ad eũ ueniunt* Anto*nius* Lauretanus,*&* Dominicus Triuiſianus,Venetorũ *decreto legati miſſi,ea quidẽ ratione (ut dictitabant) ut* Regi Romã *adeunti,ſi quid poſſent,* Venetorum *nomine cõmodarent.* M*iſit &* Rex *legatos ad* Alexandrũ Põti*ficẽ,*Ludouicũ Tremoliũ,Iohannem Ganaiũ,Paulũ Vi*dandũ quæſtorem. præmiſit et* Ludouicũ Luxemburgũ, *&* Antoniũ Alegreũ Oſtiã *cum* Heluetijs *ad duo hominũ millia.* Admiſerat *in urbẽ* Pontifex Ferdinandũ Al*phonſi filiũ,unà cum* Italicis *aliquot militibus,quos antea ad urbis defenſionẽ contraxerat.* Ita *factũ eſt,ut legati* Regis *dubio eſſent uitæ diſcrimine.* Sed *cũ &* Lu*xẽburgus auxilio* Columnenſiũ *fretus parte una ex* O*ſtia properare iactaretur: & appropinquare etiã* Regis *in urbẽ aduentus putaretur: mutato conſilio remiſſi ad* Regẽ *ſunt legati.diffidereq́; tunc artibus ſuis & ſimulationibus* Pontifex *cœpit: ac tum demum, quando ita* Regi *placeret.etſi tumultum imminere non leuem uideret, aditum ſe* Regi *præbiturum,ſignificauit.* Poſtulauit *tamen* Ferdinãdo *liberũ reditum,quem & impetrauit, prius tamẽ uelut obſidibus retentis* Aſcanio Sfortia Car*dinale,&* Proſpero Columna.Inde Rex Senas:*mox ueritus ne* Viterbio *hoſtes potientes,exercitũ caſtraq́; trãſferrent,*

ferret, eò cōtendit, celerius omnino q̃ Pōtifex putarat, lo co potitus. Vbi lacum Vulſinenſium prætergreſſi ſumus, campi nos excipiunt ampliſſimi, in quibus eſt Viterbiū, ruinæ olim Faleriæ urbis inter Hetruriæ urbes celebris. Adiacet Viterbium monti. receptiſque caſtris uicinis, præſidióque impoſito, Brachianum adijt. Carolus Vrſinus uenienti Regi oppida Virgilij patris obtulit, cùm iam Ferdinandus è Roma ſeceſſiſſet: cum pater Ferdinandi partes toto eo bello & ſecutus eſſet, & adhuc ei militās ſequeretur. ita ex una & eadem familia modò harum modò illarum partium erant, neque in Regis omnino, neque Neapolitanorum Regum parte fidem habentes. Pridie calendas Ianuarias Romam uenit inſtructo exercitu Carolus: noctúque ingreſſus tanto lampadum ſplendore ut dies non deſideraretur. hoſpitiū ei decretum erat ad diui Marci Palatium. Cum autem ſeditio orta eſſet in uico Iudæorum, in authores ſeditionis, qui militem Gallicum occiderant, animaduerſum eſt. Ad hæc tribus locis media urbe iuſſu Regis furcæ erectæ ſunt, ut in alieno ſolo terror etiam Gallicus oſtentaretur. Regem in urbem ingredientem ſecuti ſunt Aſcanius Sfortia, Iulianus, quem poſtea agnouit Roma Pontificē: Baptiſta Sabellus, Iohannes Columna, pluréſque alij ex Purpuratorum Cardinaliumq; numero: magiſtratus omnes cum nobilitate Romana: tātæq; ad eius introitum effuſiones hominū ex oppidis, cōcurſus ex agris, plauſus inconditæ multitudinis fuit, domeſticū ut regē nō exterū recipere uiderentur. Alexander in Vaticanū ſeceſſerat: præſidijsq; id firmarat, Baptiſta Vrſino uno comitāte ex Purpuratorū cœtu. Agitatū eſt de abroganda dignitate Pōtifici: admotæq; ſunt machinæ bellicæ Vaticano, cū is

Regiis legatis de pace acturis portas clauſiſſet: ipſi Purpurati palam agere cœperunt, & dicere decernēdam in eum quæſtionem: ex Vaticano inuitum educendum. Secernendos dandóſque iudices apud quos cauſam dicat. Aſcanius Sfortia Pontificatum emptum aiebat. idē plerique alij: & ſane haud inſulſe, ni ipſi nundinationibus ipſis præfecti fuiſſent, cum & Vicecancellarij (ſic enim uocant) ordinem ingētemq; pecuniam cum domo pontificia idem ipſe Sfortia recepiſſet. Pontifex circunſpectis rebus omnibus, ſubductiſq; rationibus, territus etiā ruina muri ex Vaticano ſuapte ſponte diſiecti ne diutius de capite ſuo comitia agerentur, miſit ad Regē qui nuntiarent ad æquas pacis conditiones ſe uenturum. Cōuenit tandem ut oppida aliquot donec in Galliam rediret à Pontifice Rex retineret: ut Valentinus Borgia Cardinalis Alexādri filius, Regia caſtra quatuor mēſes ſequeretur: ut Zyzymus Turcarū principis frater daretur: ut Oſtienſis arx Iuliano Cardinali redderetur: ei reliquíſque Purpuratis, omnibusq; alijs Gallos ſecutis fraudi ne in poſterum eſſet quòd Regem ſecuti eſſent. ijs ſiquid ablatum eſſet reſtitueretur: ipſe in Regem arma ne ferret aliós ue ferentes ne conſilio ullá ue ope iuuaret: ex Gallis duo quos deligeret Rex, Purpuratorū numero adſcriberētur. Allecti mox in purpuratorum ordinem Gulielmus Briſſonetus, qui prius quæſtor Regius, ac fuerat paulo antea Maclouienſi Pontificatu donatus, & Philippus Luxemburgus, Cœnomanenſium Antiſtes. Mox Rex obſide recepto Valentino Borgia intra paucos dies qui ad patrem perfugit, & Zezymo Turca: Vaticanum ad Pontificem ſalutandū profectus eſt: eiq; ut filius pius ueluti parēti & Pontifici ſe ſubmiſit. Eóq; tempore Petrus

trus Vachius, Antonellus Salernitanus & plures alij è Genua cum claſſe Gallica profecti, cum incerti locorum diu deerraſſent, ad Regē circa Populoniam terra egreſſi peruenerūt: pecunia allata, ex qua Columnēſibus maior pars erogata eſt, ob ſtipendia militum quos in Regis gratiam ad duo millia ſe aluiſſe aiebāt. Alphonſus Caroli in Romam aduentum ſentiens, magna cura & diligentia fines ſuos tueri uoluit. Sed angebatur è memoria procerum aliquot Neapolitanorum à ſe iniuria cæſorū: eorum uocibus reſonare loca omnia & uigilans & dormiens furijs ueluti quibuſdam percitus augurabatur. Neq; uero ex priſtina animi magnitudine ulla apud eū memoria reſedit: ſed exanguis atq; æſtuās regno abdicato, Ferdinandum filium pro ſe regnare iubet: ipſe parū apte compoſitis rebus, Meſſanam ſeceſſit, religionem profeſſus, ſed prius eo ingētem uinorum ſuauiſſimorum copiam aduehendam curauit, eoq; loco paucos poſt mēſes calculi doloribus uexatus occubuit, cùm uere ad frugem rediſſe uigilijſque & ieiunijs corpus maceraſſe diceretur. Rex è Roma abiēs inſtructo exercitu, omnia pacata Columnenſium opera inuenit. Monfortij paululum reſtiterunt, ſed à Gilberto Cliuēſi Germanicarum copiarū ductore oppugnati, imperata fecerunt: Alij oppugnationem eā trahūt ad Caſtelfortium, idque expugnatum & direptum aiunt, cæſo etiam Iacobo Cointio, qui cum prius Regi militaſſet, maiore à Ferdinādo ſtipendio cōſtituto rebellauerat. Inde ad mōtem Iohannis properatum eſt, octoq; horis continuis cum machinarum impetu deiecta mœnia eſſent, irruētibus Gallis cæſi ſunt hoſtes, oppidum receptum: pars quidem Gallicarum copiarum per Sabinos in Neapolitanum Regnū perueniebat: pars

alia per Latium ad Lirim contendebat. Admouebantur copiæ ſano Germani. Ad Caſini montis radices fanum eſt id Germani, intra cuius mœnia & ambitum ſcatent uberrimi fontes: hij amnem augent quarto ſuprà milliario ad fanum Eliæ orientem: iſque cum alijs Lirim amnem in Samnitibus producit: rurſusque duodecim expletis paſſuum millibus, in maiorem Liris curſum, ad locum quem Pontem Curuum uocant, incidit. Ferdinandus fanum adijt Germani cum quinque millibus equitum, peditum quinque millibus: alij quatuor conſtituunt, quingentos addentes equites: aiuntq; quadrato agmine ad Gallica caſtra acceßiſſe, ſed Gallos detrectaſſe certamen. Locus eſt Montanus Cancelli nomine, ſed paſſuũ aliquot millib. à fano Germani diſtãs: hunc occupari iubet Ferdinandus. ſenſere id Galli, miſſóque Petro Riuenſi Tribuno Militari, fugati mox ſunt hoſtes. Sed & Ferdinandus, cum audiret cum prima acie Iacobum Lotharinguum Guyſium ad Germanum peruenire, uel prælium detrectans, uel quod Neapolitanum tumultum uerebatur, inde ſeſe proripuit: ita fanum Germani induſtria celeritatéque Lotharingui receptum: quo tamẽ loco ſi unquam alias, aut Galli ob locorum munitiones diutina obſidione fatigandi, aut prælio aperto laceſſendi fuerant. Reſtabat Capua. eáq́ſupra Caſilinum, duodecimo à mari milliario, amni Vulturno adiacet. Eò mox contendit Carolus, ut ſi quid ad urbem alioqui munitam hoſtes adderẽt, celeritate præcurreret, munitioneſque impediret. Eam ualido præſidio tenebat Ferdinandus: præfeceratq́ue ei Iohannem Iacobum Triuultium, Nicolaum Petilianum, & Vergi-

Vergilium Vrſinum, omnes rei militaris peritiſſimos. Venerat eò prius Ferdinandus. is ſolus in urbem admiſſus eſt: milites excluſi: hortatus tamen fuerat eos, ne neceſſario tempore fidem mutarent, futurum ut craſtino die rediret. Interea ciues fremere, iam acciſas res Ferdinandi: nobilitatis animos mutatos. quid tandem fruſtra nitendo, odium ſibi quærerent? Conclamare omnes, & Iacobum Triuultium obſecrare, urbi conſulat. quid pro his pugnarent, à quibus tot calumnias paſſi eſſent? Hoc audito uulgi fremitu, magnus omnibus inceſſit timor. His de cauſis concilio conuocato, de ſumma rerum Petilianus Vrſinus & Triuultius deliberant. Conſtitutum eſt uti Triuultius ad Regem de pace acturus deditionéque, mitteretur. Erat Triuultius ſumma apud ſuos nobilitate, patria tamen profugus Mediolanenſi ob ſimultates quaſdam quas geſſerat cum Ludouico Sfortia priuato adhuc, neque ad tantum principatum euecto: tráſieratque ad Alphonſum Neapolitanum Regem: huiúſque opera & Alphonſus & Ferdinandus toto hoc bello Neapolitano optima fidiſſimáque uſus erat. Ipſe autem uel ad motum fortunæ conſilia dirigens, uel Ferdinandi res pro deploratis habens, diſcedere ab eo, Gallorumque experiri amicitiam conſtituit. nactuſque hác legationis occaſioně, ad Carolum tráſiit: Rex Triuultium, quòd erat honeſto loco natus, reiq; militaris peritia laudatus, & in honore apud Ferdinandū fuerat, humaniſſimè excepit: maioríque ſtipendio conditionéque apud ſe turmis præpoſitum militaribus habuit. Impetrauit is ut Vergilio Vrſino et Nicolao Petiliano fide publica Nolam abire liceret, aut in alia pacata loca.

Arnol. Ferroni Lib. I.

Erat Capuæ multitudo inſolens belli, diuturnitate pacis. Itaque intellecta Triuultij ad Gallũ profectione, ingens undique clamor, direptaq́; Regis pecunia & ſuppellectili, militibus ſine imperio hac atq; illac curſitãtibus, de deditione legatos mittunt ad Regem. Petilianus interea & Virgilius Vrſinus Nolam peruenerunt, ibiq́; poſt aliquot dies etſi fide publica eis cautum eſſet, aſſeruati tamen ſunt diligẽtius quàm conditio eorum requireret, & ſane egreßi fuerant è Capua, nõdum diplomate Regio quo fide Regia abirẽt, miſſo. Turmasq́; equitum plures miſſas ab eis ad Ferdinandum perueniſſe conſtabat: quæ cauſa fuit, ut Galli fœdere ſe teneri nõ dicerẽt, cum ab hijs ipſis fœderis leges uiolatæ eſſent: nec tamen unq̃ in uincula cõiecti ſunt, quod quoſdam odio Gallorũ prodidiſſe uidemus: ita Capua recepta eſt. Ferdinandus Neapolim rediens ciues cœpit benigniſsime alloqui, appellare ſingulos, maiorũ ſuorum merita ſi qua erant referre: cõtumelias ſi quibus illatæ erãt, meritorum cumulo ſarcire ſe in poſterum decreuiſſe: omniaque ipſe agebat agitabatq; quæ confirmandis animis placandiſque conferrẽt: ſed Capuæ deditione audita cũ ex urbe abijſſet, à ciuibus excluſus in arcẽ ſe cõtulit: eoq́; inſpectante ciues ſtabulũ eius ſuppellectileq́; ornatiſsimã locis proximis ſepoſitam diripuerũt. Vix è Capua Carolus prodierat, cũ è Neapoli adſunt legati qui ſe omnia quæ imperaret facturos receperunt. Præmißi ſunt Neapolim Petrus Rohanus Gyenſis Tribunus Militaris, Stephanus Verſius Belcarienſis Suppræfectus, profectionis Regi author, & Iohannes Ganaius Præſes Pariſienſis: hĳ publice Regio nomine priuilegia ciuium confirmarunt. Paulo poſt deiecta parte mœnium, in urbem Rex ingreſſus eſt

trium-

triumphantis habitu. Ingredientem *ciues nullo non honorum genere exceperunt.* A *ciuibus, fœminis, adoleſcentibus, ſacerdotibus, omnique ordine publicè priuatimq; ſigna letitiæ præbita ſunt.* Adfuerũt *præſto* Regi Caraſſæ *multis ab* Aragonijs *ditati opibus,* Traianus *Canilius,* Troiæ *ac* Montellæ Toparchus, Celanenſis, Grauẽniſis, Merillanenſis. Ferdinandus *diffiſus* Germanis *quos acceſierat, cum* Hiſpano *tumultuantibus, ut quidam uolunt, ex* Caſtro Siciliam *petijt, relicto tuendæ arci* Alphonſo Danato *cum quibuſdam* Germanis *: diademaq; Regium magnifice* Rex *ſuſcepit.* Hinc Oui *arcem admotis machinis, cum è caſtro alio* Danatus *abijſſet, quatere cœpit.* Federicus Alphonſi *frater locũ medium colloquio petijt: uelle ſeſe cum* Rege *de conditionibus agere.* Huic *fide publica permiſſum, ad* Regẽ *ut ueniret. ubi ad* Regem *uenit, primum penſionem* Regni *nomine quæ regno non inferior uidebatur, offert: ſequenti die rediens, maiorem partem* Regni *tantum: partem* Ferdinando *nepoti* Regio *nomine titulóque poßidendam petebat: ſibique ſaluas res ſuas & uxoris.* Huic Rex & *nepoti in* Gallia *ditionem opulentam, quam ducatus nomine impertiret, obtulit.* Multa *à* Federico *dicta ſunt, cur eas conditiones reſpueret.* Itaque *colloquio finito ſe ad ſuas munitiones re infecta recepit.* Neapoli *degens* Carolus, *proceres regni in uerba ſua iurare uoluit: eóſque poſtea in fidẽ recepit. decurſus quoque militares habiti.* Auditæ *ciuium querelæ, tributorum antea exactorum magnitudinem minui petentium.* Id Rex *libenter audijt: tributáq; quãtum eis uiſum eſt, minuit, ob id à populo & laudatus & amatus.* Loca *deinde uicina adijt: atque iterum* Neapolim *rediens, magnifice exceptus eſt, cum antea ob arces*

non deditas, honores delatos repudiaſſet. Nec *tamẽ nobilitas* Neapolitana *diutius* Regis *aduentu lætata eſt, cũ difficiles eis ad* Regem *paterent aditus: rariq́; eſſent qui aut præmio eſſent affecti, aut magiſtratibus prioribus, ſtipendiis ue quibus* Aragoniis *militabãt, nõ deiecti: cúmque nobiles homines qui magno ſuo incommodo* Andegauenſium *olim partes ſecuti erant, præmia expectarẽt, repente edicto* Regio *præciſa eis eſt ſpes, eoq́; confirmatæ poſſeßiones eorũ qui* Aragonẽſium *partes tutati fuerãt: cuius edicti cauſam ſuſtinebant aulici aliquot nobiles: re quidem uera nemo dubitabat, quin* Iohãnes Ganaius Præſes Pariſienſis *& iuris præfectus, edictum id mercenarium ad ſuum quæſtum nundinationemq́ue fixiſſet.* Id *edictum alij in gratiam tãtum* Marilani Comitis, *eique ſoli datum ſcripſerunt.* Ita *irritati multorum animi, qui nato quæſtuoſißimo illo edicto ius ſuũ retinere ſe poſſe diffidebant,* Columnenſes *fundos cum multis oppidis à* Rege *acceperunt.* Alienatis *omnium animis à* Ferdinando, Calabriam, Appuliam, Lucaniam *per præfectos mox maiore ex parte recepit.* Bernardum Aubignium, Gallicamq́; *nobilitatem multis etiã oppidis donauit.* Stephanum Verſium *profectionis authorem* Nolæ *imperio donat: ad eumq́ue res omnes referri uoluit, pulſo* Vrſo Vrſino *uetere* Comite Nolæ, *ac duce* Aſculi. Cũ *eſſet* Carolus Neapoli, *frequentes ad eum rumores afferebãtur: literisq́ue item* Philippi Cominij, *ſui apud* Venetos *legati, certior fiebat,* Alexandrum Pontificem Romanũ, Maximilianum Cæſarem, Ferdinandum Hiſpaniæ Regem, Venetos, Ludouicum Sfortiam, *cõtra ſe coniurare.* Coniurandi *hæ erant cauſæ: primùm quòd uererentur* Alexander, Veneti, *&* Sfortia, *ne pacato regno* Neapolitano, *in*

no, in ſe Rex uerteret uires ſuas: deinde quod Gallos nolebant inueteraſcere in Italia: tum quod uicini Regis calamitas cautiores eos reddebat: ſollicitabántque illi Cæſarem in eaſdem partes, negantes ſaluo Rege res imperij tutas. Maximilianum ueteres inimicitiæ & dolor repudiatæ filiæ incitant: Alexander contumeliæ dum Rex Romam adijt illatæ monetur: Sfortiam ſpes munitorum aliquot locorum quæ Rex præſidio tenebat, recipiendorum, impellit: Ferdinandus iam ſe, Rege Italiam ingreſſo, ubi Ruſcinonem adeptus eſt, totum ſe ab eius amicitia auerterat. atque ubi è Roma ſciuit Regem egreſſum: Antonium Fonſecam ad Regem caduceatorem mittit, qui doceret, Ferdinandum ſibi conſanguinitate coniunctum: proinde temperaret ab eius Regno inuadendo: aliter futurum, ut cogeretur propinqui ulciſci iniurias. Huic Carolus inſpectante exercitu, hæc ne eſſent fœdera cum eo inita? num illi profectionem indictam? rogauit: id ne electum tempus turbandi ſui conſilij? Ad quæ Fonſeca, niſi temperaret ab ea prouincia, futurum ait ut ille propinquum tueretur: cum interim Galli equites frendentes, Fonſecam uelut uiolandæ pacis authorem, nō caduceatorem, interimendum aiebāt. Ille nihilominus fœderibus exhibitis, ſubſcriptis à Carolo et Ferdinando ut erant chartis, ſcripta inſcidit, Regiíque Ferdinandi nomine & amicitiam renuntiauit, & bellum indixit. Rex iactam aleam reſpondit: ſine ope Ferdinandi, ut cœpiſſet, iter ita ſe confecturum. Fonſeca poſtea caduceatoris munere egregie perfunctus, nihil non honorum in Regem contulit: auditas eſſe ait à ſe uoces militū ſibi inſultātium: quid minus deceret quàm

uiolari maieſtatem legati ſacroſanctam? multaque alia prudẽter locutus, multis à Rege muneribus receptis, dimiſſus eſt: paßimque interdictum ne quis eum dicto aut facto uel leuißime læderet: cuſtodibuſque datis in loca pacata perductus eſt. Ludouicus Sfortia, Aureliũ Mediolani competitorem: iactatáſque in itinere ab aulicis in ſe uoces ſuſpitionum plenas, iuſtam ſibi eſſe fidei mutatæ occaſionem iactabat: Pontifex liberum aditum Carolo datum, ut Neapoli mox recepta in Turcam duceret exercitum: Neapoli recepta imminere Italiæ querebatur. Cautiores Veneti, qui tuendæ Italiæ fœdus contractum aiebant, ut non laceßendi Regis gratia, ita ſi ultro laceſſeret, ſeſe fœderatoſque tuendi. Erat Venetijs Regio nomine Philippus Cominius, multis præſidijs ingenij, induſtriæq; munitus: ille in hominum uel ciuium uel aliorum legatorum corruptelis, ad ea quæ tacitè inibãtur fœdera eruenda, cognoſcendáque, mirandum in modum ſollers, atque aptus erat: quiduis facere, dicere, in eiuſmodi rebus hoſtium ut conſilia nota haberet, ſciebat: induſtrijsq; ex familia ſua hominibus gratioſis undique tota urbe emißis, præmioque & pollicitationibus multis captis, acutißime tota urbe quid conſilij inirent legati Pontificis, Maximiliani, Sfortiæ, Ferdinandi, indagare & odorari ſolebat. Hũc quodã die uenire ad ſe iubet Senatus Venetus. Venienti dux ei de ſententia conſilij pronuntiauit, fœdus ictum cum Pontifice, Maximiliano, Ferdinando, & Sfortia, primum ob Turcæ arma imminentia Chriſtianis depellẽda: deinde ob Italiæ defenſionem: poſtremò, ob ſeſe ipſos tuendos. idque eũ iuſſerunt ad Regem ſcribere. Cominius angi cœpit æſtuaréque dubitatione, paratiores eos eſſe exiſtimans, Germanoſq;

manosque mox eis adfuturos. Quorum ſi auxilia Venetis præſtò adfuiſſent, implicatum oportebat omnino Regis eſſe reditum. Vt autem ſunt Itali ad aliorum odoranda conſilia ſagaciſsimi, irritare cœperũt Cominiũ, ut expiſcarentur exprimerẽtq; ab irritato, ſi quid poßet. At is ad ſe rediens, ridenti ſimilis, id fœdus paucis antè diebus Regi ſe indicaſſe per literas ait: Regemque ſcripſiſſe, id ſe reſciſſe antequàm è Roma diſcederet: atque ea ille perbellè ſimulabat, cùm tamen agitari tantum fœdera, non inita eſſe ſciſſet. Ille eos commotos uidens, addidit, ad Ludouicum Aurelium, ut Aſtam ualido præſidio teneret, & Petrum Borbonium Galliæ Proregem, ut omnia quæ opus eſſet, pararet ad ea fœdera turbanda, ſe ſcripſiſſe. Erant & Venetijs Ferdinandi Neapolitani legati: moxque paßim apud reliquorum principum legatos ſigna undique letitiæ exhibita ſunt. Et tamẽ ipſi ad Cominij ſimulationem ita ingemuerunt, ut frontẽ ferire uiſi ſint: omnium enim maximè grauiter ferunt, cõſiliorum ſecretas machinationes diuulgari, iactãtes uetus illud militaris hominis, & timentes, Bene cõſultum ſurripitur ſæpißime. Quippe ſi reſciuere inimici cõſilium tuum, tibi tuopte conſilio, occludunt linguam, & cõſtringunt manus: atque eadem quæ illis uoluiſti facere, faciunt tibi, hac certe parte Gallorum leuitatem uincentes, cum animi magnitudine inferiores ſint: qui quæ audierunt, male continent, palamque etiam conſilia ſua efferunt. Interea augebantur hoſtium copiæ: incertiſque rumoribus iactabatur, pluſquam quinquaginta millia peditum, equitumque ab eis ſcripta. Tantum numerũ coactum Rex non putabat. At ubi ſuper alium alius idem omnes nuntiantes ſuperuenerunt, facta fides: pararique

cœpta ſunt & quæ ad Neapolim *tuendã & quæ ad reditum ſufficeret.* Præſidia *multis locis impoſita ſunt.* Gilbertus Borbonius Mompenſerius *prorex,* Neapoli *relictus,* Bernardus *u* A *bignius* Calabriæ *,*Georgius *Deſnillius* Tarenti: Iulianus Lotharingus*,* Gabriel Monfalcons*,*Gulielmus Villanouanus*,* Gratianus Guerrius*, & plures alij hac atq; illac locis munitis cum præſidio relicti ſunt,parum tamẽ pecuniaria re inſtructi. quindecim tantum conſtat ad regnum tuẽdum hominum millia relicta.*Ipſe *cum decem aut nouem hominum millibus quã poteſt celerrime ad iter ſe accingit.* Sunt *qui ſcribant,* Venetorum *aliorumque nomine, legationem miſſam ad* Regem*:hos hãc habuiſſe ſummam orationis:* Aut Ferdinando *regnum redderet, aut in* Turcam *duceret copias.* Regẽ *reſpondiſſe, ſolitos* Gallos *in* Turcas *ſine eorũ hortatu bella capeſſere,& ſuis auſpicijs gerere.*Regnũ Neapolitanum *maioribus ſuis ademptum per uim.* Ac *tum in iram prorupiſſe,ſubiunxiſſéq;,*Bellos *uerò* Venetos *conſultores,qui architecti ſint totius huius tumultus,quorũ ſit negotiationes potius* ꝙ *bella exercere:futurũ ut breui cathenam illã quã adamantinã iactitent, diſſoluat.*Põtificem *hanc telam texuiſſe:* Venetos *diduxiſſe: filum eos neuiſſe, & opus eſſe acu:daturúmque ſe operam, ut neque tantum eis ſuperſit otij ad* Gallica *negotia curanda, neque bello potius* ꝙ *negotiationibus ſe immiſcendi.*Id *ſi uerum eſt,mirum eſt,* Baizetis Turcarum *imperatoris legatum* Venetijs *eo tempore fuiſſe, fœderis etiam huius non ignarum, cum* Turcæ Gallorum *arma maxime uererentur: etſi* Zyzimo *extincto maxima cura liberati ſunt, ſumma nequitia* Alexandri Pontificis*, qui pecunia accepta* Zyzimum *ueneno corruptum* Carolo

rolo dederit. Poſthæc paratis omnibus, è Neapoli in Galliam rediens, Romam peruenit: miſitq́ue ad Pontificem qui in urbem ueterem confugerat. qui ad colloquiũ eum elicerent: nec tamen potuit irritatum eius animum mollire: inde Viterbium. Cum autem Tuſcanellæ ciues in gratiam Pontificis Gallos aditu prohiberent, Carolus ſcalas aliáque ad oppugnationem neceſſaria expediri iubet: docuitq́ue Gallos, optimum eſſe, oppiduli huius exemplo, reliquis inferre timorem: ita poſthac infeſta minime futura itinera. uſusq́ue alacri militum opera, multis cæſis, poſt horam tertiam expugnauit oppidum. præda militibus conceſſa eſt. Alij ob negatum com meatum oppugnatum oppidum aiunt: Laurentanóſque & Phaliſcos eandem expertos cladem. Sunt etiam qui eam oppugnationem Carolo prius Romam petente factam ſcribant: inde Senas adijt: ibiq́ue à Philippo Cominio certior factus eſt de hoſtium numero. Hic non deſtitit monere Regem, celeritatem adhiberet ad iter conficiendum, priuſquam hoſtium copiæ conuenirent: nec ſuos diſtraheret. prudens conſilium: ſed iuuenem principem iuuenes cõſultores magis delectabãt. Eo loco Rex ſuos ad concilium conuocat: oſtendit, Florentinos offerre triginta millia nummũ aureorum, quæ prius ſint polliciti mutua daturos: præterea ſeptuaginta millia: equitũ mille, peditum duo millia, unà cum Franciſco Sico rei militaris peritiſſimo, qui Regem donec in Galliam redierit, ſequatur. tantum petere munita loca, quæ ab ipſis, Petróue Medice precariò accepiſſet, præſidijs deductis redderet. Ludouicus Tremolius & Iohannes Iacobus Triuultius, & plures alii, conditiones à Florentinis latas, recipiendas contendunt, Liburno tantum

retento diſſentit Ludouicus Lignius Luxemburgus. *In* Piſanorum gratiam Regis *conſenſu hæc ſentẽtia probata eſt, repudiatis optimis* Florentinorum *conditionibus.* Refertur *etiam ad conſilium, petentibus* Senenſibus, *ſintne hij in fidem* Regis *recipiendi, præſidiumque eis relinquendum. miſſos hos faciẽdos* Triuultius, Cominius *&* *plerique alij aiebant: accelerandum* Regi *iter, ut primo quoque die* Aſtam *perueniret, antequam copiæ quas* Veneti *contrahebant, in unum locum coactæ,* Gallos *diſtraherent, & implicarent: diſperſos neque* Regi *utiles, neque ſibi ipſis præſidio eſſe poſſe.* Cum *in eam ſententiam omnes tranſiiſſent, mutato conſilio, quòd* Luxemburgo Senẽſes *ingentem pecuniam pollicebantur, urbisq́;* Præfectum *uolebant, trecenti præſidio relicti ſunt, qui intra paucos menſes inde fugati ſunt.* Deinde *conſumptis fruſtra aliquot diebus,* Carolus *iter* Piſas *facere cœpit.* Cum Piſas *ueniſſet,* Piſani Luxemburgum, Tremolium, *alióſq́; homines nobiliſſimos, rogare cœperunt, ut qua hactenus fide & humanitate* Galli *in calamitoſos fuiſſent, ea in ſe eſſent: néue paterentur iterum eos in* Florentinorum *miſeram ſeruitutem recidere. Atque eos quidẽ benignitas comitáſque* Piſanorũ *qua in eos uſi erant antea, utebanturq́ue, & fortuna ita mouebat, ut hominum miſerorum & ope non indignorum preces mouere debebãt.* Sed *iuſiurandum à* Rege Florentiæ *præſtitum &* Regem *ipſum & aulicos pleroſque mouebat: ipſiq́ue* Florentini, *ubi aperte ea à* Rege *petere non audent, occulte cuniculis oppugnare* Piſanorum *libertatem cœperunt, uocatis ad ſuas partes* Gulielmo Briſſoneto Cardinali, Petro Rohanno Tribuno Gienſi, Iohanne Ganaio Præſide, *incertũ precibus an pretio an motis reipublicæ utilitate.* Ad

hæc

hæc,plebs gregarios ipſos milites cuſtodéſque & ſtipatores Regios *deliniúerat,ut paßim illi &* Briſſoneto & Ganaio,*ni ſententiam mutarent,minitarentur* . Accidit *ut quodam die* Piſani *multis ſtipati ex* Gallica *nobilitate, ad* Regem *adirent: atque ubi longa oratione pro libertate ad* Regem *uſi eſſent, aculeos in* Briſſonetum, Ganaium,Gieſem, *inijcerent.* Ac Rex Piſanos *abiectos excitauit,datam libertatem ſe adempturum negans.*Inuectus *autem in audaciam eorum,qui homines de ſe optime meritos apud ſe traducerent:mox,ſed conſumptis fruſtra ſeptem diebus,*Robertum Entragnium,*uel ut alij malunt,* Fortiſanũ Sentralium,Piſis *reliquit,*Lignij *conſilio.* Huic *etiam & quibuſdam alijs loca alia munita cum præſidio relicta ſunt,quæ illi fidẽ metientes utilitate,uelut addictione palam propoſita magna inde pecunia ſumpta,diſtraxere.* Deliberatum *eſt an* Genua *tentanda eſſet: negabant duces diſtrahẽdas* Regi *copias. nec tamẽ fatigatus* Rex Iuliani Cardinalis Oſtienſis *precibus tẽperauit, quin* Genuam Philippũ Sabaudianũ *mitteret, unà cum* Claudio Polignaco & Hugone Ambaſiano,*cũ aliquot equitibus et peditibus.*Petrus Borbonius *certior factus de* Regis *reditu,præmiſerat* Genuam Iohannem Miolenium & Stephanum Neneſum *cum octo myoparonibus:hij excepti à* Ludouico Fliſco & Iohãne Aduruo *circa* Rapalam *partim capti partim fugati ſunt:ipſique* Philippus Sabaudianus & Iulianus Cardinalis *et* Hugo Ambaſianus,*qui in ſuburbia* Genuæ *peruenerãt, ſperantes ex ciuitate ad ſeditionem aptißima motũ aliquem: parum abfuit quin in manus uenirent hoſtium: ad* Pontremulũ *hoſtes* Regis *iter impediebãt.* Eò *miſſus eſt* Petrus Gienſis Tribunus, *cum prima acie. erãt ibi in*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

præſidio trecenti,pro loci magnitudine ſatis inſtructi ad iter impediendum, atque his rebus quæ ad obſidionem ferendam opus erant. ſuperueniente Iohanne Iacobo Triuultio *qui multos ex his priuata familiaritate notos habebat,factum eſt,ut deditionem facerent:ſed perincommode accidit ut* Heluetij *à ciuibus aliquot pulſarentur,atque illi contumeliæ impatientes ad arma concurrerent:uiolatáque lege deditionis, in oppidanos ſæuirent: caſtrum etiam oppugnarent,ut inde uix tandem* Regis *iuſſu ſubmoti ſint:* Suadebat Triuultius *ut* Rex *iactitaret,ſe ad* Galeatio Mediolanenſem *ditionem reſtituendam,pueróque conſeruandũ imperium proficiſci. ác multos eo pacto ſibi adiuncturus putabatur.*Id *conſilium uelut maieſtate* Gallica *indignum* Rex *contempſit. inde circa* Alpes Pontremulo *uicinas præmiſit* Petrum Rohanum Gienſem *cum prima acie: ipſe etiam ſuis ſummum iugum tenentibus, incipit* Appenninum *ſcandere,ſequente poſt terga* Tremolio. Sed *prius ob machinarum bellicarum ingẽtium molem quæ ſumma difficultate trahebãtur, propterea quòd locus impeditiſſimus eſt ad iter faciendum, territus eſt: locóque humili quinque continuos dies ſtatiua habuit:identidemq́ue de* Germanorum Heluetiorumq́ue *perfidia querebatur,qui* Pontremuli *diripiendi authores fuiſſent.*Sed *conſumpto commeatu, accidit ut* Heluetij & Germani *machinas perducendas depoſcerent, ſi tamen ſcelus id admiſſum* Rex *condonaret. fatigatus* Rex *precibus* Tremolij,*culpam hanc eis condonauit.* Illi *bini ſimul funibus adſtricti iunctíque, atque alij alios urgentes,recentéſque feſſis ſubmiſſi,adiunctis* Gallicis *equis,alacriter machinas perduxerunt.* Proditum *eſt* Tremolium *ipſum.*

depoſitis

depoſitis ueſtibus, ut accenderet reliquorum animos, cepiſſe machinarum bellicarum pilas æneas: alacriterque pertuliſſe. Ac iam Tarro *proximi erant:* Galliq*ue cũ* Rege *die quinto* Iulij, *anno impartitæ nobis ſalutis à* Deo Opt. Max. *milleſimo quadringenteſimo quinto & nonageſimo, peruenerunt ad uicum cui* Foronouo *nomen eſt*. Accidit *ut duobus ante* Regis *aduentum diebus, quidam ex leui* Venetorum *equitatu occurrentes quadraginta* Gallicis *equitibus quos* Petrus Giẽſis *præmiſerat ad hoſtiũ caſtra ſpeculãda, facto equeſtri prælio ſecũdo, quòd numero ſuperiores erãt,* Gallos *uſq; ad caſtra ſequerentur: cæſisq; aliquot, capita eorũ ad* Venetos *referrẽt, capto etiã* Germano *quodã, acri homine et prudenti: at* Gienſis *ueritus ne ſi hoſtes in ſe impetum facerẽt, impar eſſet, montẽ rurſus ſcãdere cœpit, eius ſeſe anguſtijs tutatus*. Conſederant *hoſtes in* Parmenſi *agro ad* Tarrum. Principes *tanti exercitus fuere* Franciſcus Gõzaga Mantuæ Regulus, Frãciſcus Seuerinas Sfortiæ *nomine,* Lucas Piſanus *et* Melchior Triuiſianus *legati* Venetorũ. Seuerinas *producto* Germano *qui nuper captus fuerat, numerũ eb eo petijt eorũ qui* Gienſem *ſecuti erãt.* Ille *prudẽter auxit numerũ, remiſſoq; captiuo ad* Gõzagã *deliberare cœperunt de* Gienſi *opprimẽdo.* Gonzaga *cũ numerũ à* Germano *ementitũ pro uero haberet, negauit tuto poſſe deleri* Gienſem: Triuiſianoq; & Piſano *idẽ ſentiẽtibus, cũ nõdum coactas dicerẽt omnes copias, dilatũ eſt id conſiliũ* Seuerinatis, *qui confingi à captiuo numerum diceret: & ſane nullo negotio* Gienſis *deleri potuit, ni paruo momẽto deterriti hoſtes caſtris ſe continuiſſent.* Sequẽti *die, antequã milites educeret in aciem,* Rex *eos hortatus eſt breui oratione, in hũc modũ* Si q̃

» *alacritatem hactenus in propulſandis hoſtium iniurijs* » *oſtendiſtis, eandem retinetis, certam iam uobis ſpondeo* » *uictoriam milites.* Enimuero *quin retineatis neque mihi* » *unquam dubiũ fuit: neque magnitudo animi ueſtri mul*» *tis magnisque rebus perſpecta, uereri ſinit. cum eis hoſti*» *bus res nobis eſt, quorum ſi nunquam uires experti eſſe*» *mus, hæredum nobis forte eſſet. iactitare enim & rei mi*» *litaris peritiam, & proauos, magno faſtu ſoliti ſunt.* At » *quo magis facta dictis potiora ſunt, eo toto hoc itinere ſu*» *peratos à nobis meminiſtis.* Si Neapolitanum *principatũ,* » *quem ſe nobis hoc prælio adempturum putant, retenturi* » *demum eſſemus, ſatis equidem ampla eſſent operæ pre*» *tia.* Nunc *depulſis hoſtibus, & ille fixus manebit: &* » *quicquid* Veneti *tot impoſturis uerſutijsq; partũ habẽt,* » *in noſtram forte uenturum eſt poteſtatem.* Equidem *cùm* » *tota hac peregrinatione noſtra* Neapolitana, *ut hoſpites* » *amiciſsimi undique exciperemur, nullum pretium tanti* » *itineris uigiliarumue referre uos angebar.* Veniebat *e*» *nim in mentem præmio excitari magnorum etiam uiro*» *rum animos: nunc uerò illuxit dies, qua ſpoliatis ditiſsi*» *mis, ſed inertiſsimis hoſtibus, digna tãdem tot laboribus* » *præmia recipiatis.* Nec *quàm multi hoſtes in nos irruere* » *dicantur, anxiè quæſieritis.* Sæpe *multitudo ipſa mole* » *ſua corruit.* Totæ *illæ copiæ ex inertiſsimis hominibus* » *coactæ ſunt, qui languidi uino, confecti cibo, debilitati* » *ſtupris, eructare ſermonibus ſuis cædem noſtram audẽt:* » *ſed pœnas iamdudum perfidiæ inertiæq; debitas, hodie* » *recepturi ſunt.* Nobis *adſunt* Heluetij *fideliſsimi ſocij, e*» *quites expeditiſsimi, machinæ bellicæ inſtructiſsimæ.* » Quod *ſi, quàm fremitus iſte ueſter alacritatem oſtendit,* » *eandem retinetis, uicimus milites: atque ita uicimus, ut*

hic dies

» *hic dies poſterum & Gallicum nomẽ hoſtibus formido-*
» *loſum redditurus ſit: & nos poſthac à talibus eorũ con-*
» *iurationibus liberaturus.* Cõclamatũeſt à toto exer-*citu, felicibus auſpicijs in pugnam prodiret: futurum, ut per hoſtium cadauera uiam aperirent.* His dictis in-*ſtructa eſt acies.* Siniſtrum cornu Petro Rohanno Gienſi Tribuno Militari, & Iohanni Iacobo Triuultiò datum *eſt, adiuncto etiam* Iohanne Chabaneo Palicio: *parũm-que abſuit, quin* Iohãnes Fuxeus Narbonæ Vicecomes, & Guyſius *dum de ordinibus prius ducendis certant, in apertum certamen loco iniquiſsimo uenerint. ſed hæc æ-grè tandem à* Gienſi *ſopita ſunt,* Iohanne *dextro cornu prefecto.* Deinde aderant Heluetij *ad hominũ duo mil-lia, quos* Iacobus Armeniacus, Niuernenſis, Gilbertus Cleuenſis, & Carolus Diæcetes Diuionenſis, Ludoui-*cúſq;* Lornayus, *magnus* Reginæ *præguſtator, in certos numeros diſtributos ducebant.* Aderant *eo loco tormen-ta bellica, ductoribus* Vido Louerio, & Iohanne Gran-*gio.* Mediæ *aciei* Rex *ipſe præerat, equo inſigni (quẽ do-no acceperat à* Carolo Sabaudiano *monoculũ.) uectus: lorica eleganter uariéque contexta paludamentoq; mi-litari ornatus: eadem arma eundemque amiculum uo-luntate* Regis *ſumpſere* Ludouicus Lignius, Luxembur-*gus,* Pienneus, Matthæus Spurius, Borbonius, *alijq; ali-quot ex* Gallica *nobilitate, florentes ætate, & uiriũ ro-bore inſignes: eóſque circa ſe* Rex *eo die habere uoluit. dextrum cornu tenebat* Ludouicus Tremolius *unà cum* Iohãne Fuxeo & Roberto Fricineſello. *hijque eo ordine atque alacritate prodibant, ut in prædam non prælium profecturi uiderentur.* Rex *pluſquam quadringẽtos ex equitibus ſtipatoribus ſuis, relictis equis primæ aciei ad-*

iunxit. Proditum eſt à quibuſdã nefando præmio accenſos hoſtes in Regẽ, pollicitis centũ nummũ aureorũ millibus ei qui caput regis retuliſſet. Veneti quoq; inſtruũt aciẽ. Præſidio caſtris nõ leuẽ numerũ relinquũt. Frãciſcus Seuerinas cum parte equitatus peditatusque ad Gieſem primamq; aciem debellãdã cũ Iohanne Bentiuolo miſſus eſt. Franciſcus Gõzaga cum flore equitum peditumq; in Regẽ proruit à ſiniſtra. Antonius Vrbinas cũ delecta manu equitũ, iuſſu Gõzagæ lente ſequebatur, ut cũ propius eſſet acceſſum ordinéſq; perturbati, ab latere aperte Gallos aggrederetur, ſed non niſi ſigno prius dato. Erant in hoſtiũ exercitu quinquaginta millia peditũ atq; equitũ: Regi uix octo millia aut equitũ aut peditũ. Qui maiorẽ numerũ addunt, decẽ millia adfuiſſe uolunt. In ipſo procinctu cũ nondũ ad iactũ teli uẽtum eſſet, Philippus Cominius, et Gulielmus Briſſonetus Cardinalis, cũ hoſtibus de fœderibus agebãt. Lucas Piſanus & Rodulphus Gõzaga, quãdo Rex liberũ tantum tranſitum peteret, non denegandum cenſebant. Franciſcus Gonzaga & Melchior Triuiſianus diſſentiebant. Ac iam dextero Taro Galli proceſſerant, cùm machinæ bellicæ primum à Gallis in Venetos, deinde etiam à Venetis in Gallos emiſſæ ſunt, paruo utrinque incommodo. Tum demum hortante Gõzaga, cum hoſtes undiq; procurriſſent, triplici undique alueo ad ulteriorem ripam contendebant. Iam prima acies ita proceſſerat, ut Rex hoſtes in ſe irruentes intuitus, coactus ſit auertere uultum à prima acie, uertere̍que ad hoſtes, accedere̍que ad extremam aciẽ. Gonzaga cũ delecta manu equitum procurrere cœpit, aliique turmatim in Gallos inuehi acriterque inſtare. Horũm aduentu paulum loco ceſſerunt Galli. At mox ſimul

mul connixi magno impetu in hoſtes concurrerunt, certatumque eſt aliquantulũ acriter: ſed proruentibus à ſiniſtra Gallicis equitibus, à latereque undique in hoſtes inuectis, non tulerunt Gallorum impetum. At mox incitati fuga alij in caſtra, alij longius profugerunt. Multum contulit ad uictoriam Gallis leuis hoſtium equitatus: qui cum à tergo Gallos inuadere debuiſſet, plauſtris aliquot mulis ue conſpectis, quibus uehebantur impedimenta, prædæ ſpe ducti in ea impetum fecerunt. Seuerinas etiam Gienſem adortus, uixdum abiectis haſtis, non tulit Gallorum impetum: urgentibúſque Heluetijs, ſagittarijſque Scotis & Aquitanicis, loco pulſi pedites, multis cæſis. uniuerſi mox terga uerterunt. Gienſis ſuos ne ſequerentur, prohibuit, ignarus quo ſtatu Regis res eſſent. Sed qui Regi proximi erãt equites, in fugientes hoſtes ita inuecti ſunt, ut eos uſque ad caſtra ſequerentur. Hos Rex ſequi noluit: ſolúſque, cum ſui fugientibus inſtarent, unà cũ Antonio Ambuſio cubiculario ſuo, paucisque alijs relictus eſt. Id Gonzaga intuitus, qui ſigna ſuorũ fugientiũ nunc manu præhendebat, nunc eos acerbis uocibus inceſſebat, cõſiſtere aliquot ex his iubet: ipſeque in Regem rurſus proruens, æquare pugnam uidebatur. Sed & Rege acriter dimicante, & Gallis aliquot occurrentibus, rurſus in fugam hoſtes uerſi ſunt. Ac tum ſuadentibus ſuis, cum Gienſi Rex ſe coniunxit, qui ſi perterritis hoſtibus inſtaſſet, facile eo die perterritos caſtris exuiſſet. Accidit ut medio in prælio huiuſce belli Nicolaus Petilianus & Vergilius Vrſinus, qui liberali cuſtodia à Rege aſſeruabantur, nacti occaſionem ad hoſtes tranſirent: iamque fugã meditãtes & caſtra relinquẽtes ab eo eos uerterint cõſilio.

Petilianus, etiam ſi recentes aliquot cohortes prælium renouarēt, uictoriam certā ſpondebat. Sed ita cōſternati erant eorum animi, ut nihil minus, quàm de prælio cogitarent. Vergilius Vrſinus in domum ſecedens uicinam Gallis deinceps fidelis futurus eſt. Ita Galli quo uoluerāt trans Tarrum progreſsi ſunt. Cæſi ex hoſtibus peditum duo millia, equites mille. Submerſi tantundem. Impedimenta Gallica dum bellum ferueret, direpta. Matthæus Spurius Borbonius captus non longe à Rege, moxq́; pecunia regia liberatus. Clades Italicorum principum qui in Regem irruerant, morte inſignis. Nam Bernardū forte Brachium, Iohannem Picininum, Rodolphum Gonzagā, Rainutium Farneſium, alióſque pleroſque nobiliſsimos principes deſideratos conſtat: totóque eo certamine & pluiſſe & cœlum atratum ob ingentes tonitrus fuiſſe certum eſt. Mirum eſt Italicos aliquot ſcriptores in re tā recenti cui multi hodie uiuentes adhuc interfuerunt, uictoriā ad Veneros pertrahere uoluiſſe: triumphos Gonzagæ ceciniſſe: huic uni acceptam Italiæ libertatem retuliſſe, quaſi Carolus animo Italiam omnem inuaſiſſet. Rex quo loco prælium cōmiſſum erat, cœnauit: curatíſque corporibus militū, pernoctaſſe eum quidam eodem loco uolūt: alij, paulo altius caſtra tranſlata: ubi ſaucios Rex ipſe inuiſens comitérque appellās, maxime recreauit: ſed cum caſtra hoſtium uiſerentur ad bellum inſtructiſsima, deliberatum eſt an renouato prælio impetus in ea faciēdus eſſet. Iacobus Triuultius, Frāciſcus Ciccus, Camillus, Vitellius Itali rei militaris peritiſsimi ſequendos hoſtes decernebant: inde Parmam: mox Mediolanū in Gallorū uenturum poteſtatem. Luxēburgus, Fuxeus, Gienſis quieſcendum Regi ſuaſerunt. eámque ſentētiam

Rege

Rege ſecuto, excubiarum obeundarum munus Heluetijs datum, ſane quàm libenter id in ſe recipientibus: totáque nocte ignibus factis, clangoribusq́ue buccinarũ, non leuiter hoſtes terruerunt. unde à Rege ſequenti die trecentis nummis aureis donati ſunt: eoq́ue loco & Regi & proceribus Gallicis Italicisq́ue, qui eum ſequebantur, attenuato uictu utendũ neceſſariò fuit, cùm Regi panis uix ſecundarius, reliquis uix ater adeſſet: ut nec reliquis aliquot diebus quibus ad Aſtam peruenit. Sed hac parte nullius unquã expoſtulationes auditæ ſunt. eo illi erant in Regem animo, extrema ut pati mallẽt, quàm hiſce de rebus querelas ad eum peruenire, quẽ ipſum ſeruire etiam tempori uidebant. Poſt pugnam, biduo de inducijs pacisq́ue conditionibus utrinque actum eſt. Tertio die, inſtructa acie, hora una antequã illuceſceret, inde Rex profectus eſt: eóque die parum conſequi hoſtes potuere, ob Tarrum mole undarum uaſtiorem eadem nocte redditum: parumq́ue certi duces itinerúm ue exploratores Gallis aderant. quæ cauſa fuit, ut pene imprudẽtia inſigne facinus admiſſum ſit. Triuultio erat uexillum album, nõ diſsimile ei quod geſtari uiderant Galli à Gonzagæ Vexillifero. Erat eo die præmiſſa prima acies cum Triuultio impedimentis machinisq́ue: reliqui cum Rege ſequebantur inſtructi intentiq́ue. Ac primùm, quoniam prima acies uia militari proceſſerat, ultima deuio itinere paululum ex uia aperta deflexerat, conſpecto etiam uexillo albo, poſtquam haud procul inter ſe fuere, ſtrepitu uelut hoſtes properarent, prima acies extremæ metũ ſimul & tumultum facere: ac pene parum abfuiſſet quin concurriſſent, ni utrinque præmiſsi equites rem certius exploraſſent. Regem ſecutus eſt Franciſcus Seuerinas cũ

toto leui equitatu. Sed trecentis Heluetijs unà cum paruulis machinis agmen claudētibus ita perterriti ſunt, ut ne uni quidem ex toto Gallico exercitu, negocium faceſſere potuerint. Gonzaga cum toto exercitu ſequebatur. Sed primi diei mora illata: & aliquorum dierū fruſtra labore ſuſcepto, ſequendi finem fecit. Rex incolumis cum incolumi exercitu tandem Aſtam peruenit.

ARNOLDI FERRONI RERVM GALLICARVM.

LIBER II.

HIC *ſtatus rerum Gallicarum* Rege *è* Neapoli *reuerſo erat. Cæterũ per eos ipſos dies, quibus* Rex Seneſium *res rediens componebat,* Anna Valeſia Caroli *ſoror, &* Petrus *Borbonius* Galliæ *Prorex, literis* Regis *certiores facti de hoſtium cõiuratione redituq́;, multũ dubitabãt nouáſne copias ſubſidio* Regi *futuras occurſuráſq́; ei ſcriberent, cum is ut erat ætate florens contemnenſque hoſtium minas, nihil de his ad eos perſcripſiſſet.* Vt *rem totam accelerarent, effecerunt* Philippi Cominij Regij *apud* Venetos *legati literæ, quæ fluctuantes adhuc animo incertóſque de* Venetorum *apparatu excitarũt.* Itaque *cum* Ludouicum *etiam* Sfortiam *paratum uiderent ad* Aſtam *occupandam, delectu raptim per urbes* Galliæ *uicinas habito, contractiſque aliquot* Heluetiorum *millibus, & auxilijs quæ præſtò à* Ludouico Salutiano *miſſa adfuerant: cum ſex peditum millibus, equitum mille quingentis eò miſſus eſt* Ludouicus Valeſius Aureliorum *princeps, eo ardentius eã prouinciam ſuſcipiẽs, ꝙ* Aſtam *materno iure iamdudũ poßidebat, eripiq́; ſibi nolebat: ſimul etiam faciliorem inde uiã ad* Mediolano Sfortiam *deijciendum ratus.* Huic *tamẽ diſerte denuntiatum, ne nouas ipſe res moliretur: hoſtium demum conatibus obuiam iret:* Regi *tantum ad* Ticinum *amnẽ,*

ſi res paterentur, occurreret. Ludouicus cùm comperiſſet ſoluta omnia apud hoſtes, occaſione rei bene gerendæ inductus, ſeu indignatus ſibi maioribusque ſuis à Sfortia Mediolanenſem principatum occupari, inſtructo paratóque exercitu prope Nouariam peruenit. Ciues expulſis Sfortianis eum in urbem receperunt, Monferrati uidua enitente auxiliáque ei ſubmittente. Caſtrum poſt tres dies receptum eſt. Nec otioſus erat Sfortia: Galeatiū Seuerinatem cum ualida peditū equitumque manu Nōnum miſerat, locum Aſtæ proximum. Non intulerat commeatum in Nouariam Aurelius, eamque ualido præſidio tenebat. Vrgebat Nouaria recepta Sfortiam. itaque miſſo eò Seuerinate, cuius copias auxere & Germani à Maximiliano miſſi, et qui ex Italico exercitu è fuga Fornouenſi Parmam fugerant: adiuncto etiam fœderis iure Franciſco Gonzaga, cùm Venetorum copijs Nouariā obſidet. Ita commutato rerum ſtatu, ex obſeſſore Aurelius obſeſſus factus eſt. Galli fortiter obſidionem ferre: eruptionibusque crebris equitatum hoſtium fugare. Seuerinas machinis admotis urbem oppugnandam cenſebat: Gonzaga non inutilem proximam oppugnationem, ſed præcipitem periculo uictoriam futuram aiebat. Huius conſilium Veneti ſecuti, caſtra munierunt, aditus omnes quibus commeatus in urbē inferri poſſent, præcluſerunt. ita non iam armis, ſed fame oppugnatur Aurelius. Erant qui ſuaderent Aurelio, præſidio in urbe relicto, cū nondum undique ſeptus eſſet, ipſe ad Regem perueniret, curaturus res ſuas commodius, Regemque ad auxilium ferendum excitaturus. Vidua Sabaudiana, cū Rex Thurium perueniſſet, per quæſtorem ſuum, adiuncto etiam Gulielmo Briſſoneto Cardinale, Regem ad bellū in Sfortiam pa

tiam pa

tiam parandum acuebat: decretumque eſt, ut Carolus Supprafectus *Diuionenſis in* Heluetios *proficiſceretur, ualidas ex his copias educturus.* Georgius *etiam* Ambaſianus, Rothomagenſium *Pontifex, qui* Aurelium *ſecutus fuerat, ab eoque ad Regem ex urbe emiſſus,* Gulielmi Briſſoneti *promißis melius ſperare iuſſus, cum is optime* Aurelio *cuperet, monebat eum, obſidionem ferret: ſatis in tempore adfutura auxilia. ſed ad extremam famẽ iam obſeßi peruenerant. Itaq;* Iacobus Caſtillonus *cum delecta manu equitum ingentem farinarum numerum in* Nouariam *ferendum ſuſcepit: nec tamen tertia pars ſalua perlata eſt, inſidijs hoſtium undique occurrentium intercepta. ipſi etiã* Gallici *equites magna ex parte aut cæſi aut fugati ſunt.* Philippus Aurengius *qui* Rege *reuerſo multum apud eum authoritate ualebat, reliquique omnes proceres* Gallici, *æquis conditionibus bello finem imponi uolebant, reditum ad ſuos parantes: quorum deſiderio* Gallici *milites, uenia nulla impetrata, è caſtris abibant. Ac tandẽ, qui ſuadebant auxilia* Aurelio *mittenda, æquis ipſi conditionibus rem tranſigi uolebãt, modò ab hoſtibus prius hæ proponerentur. Sed fame homines interea conſumebantur: ut iam ad equos, canes, mures, inſignia prælia peruenirent.* Neceßitas *ipſa delitias eas, quibus certabatur ab utro prius ageretur de pace,* Gallis *extorſit: mißisq; literis tentatæ ſunt pacis cõditiones. Ab hoſtibus mox in caſtra* Regia *mißi ſunt, qui palã ſuaderent pacem: occultis mandatis diſſuaderent. Cõuentum eſt, ut à* Rege Philippus Aurengius, Petrus Rohanus, Gienſis *Tribunus* Militaris, Pienneus, Philippus Cominius: *ab hoſtibus,* Franciſcus Gonzaga, *cum quibuſdam alijs, in locum medium inter caſtra conuenirent.*

Sequenti die in Regia caſtra Franciſcus Bernardinus, et quidam alij,miſſi.Hi Nouariam occupatam repetebant: Galli Genuam ueluti Gallorum beneficiariam urbem,pe tebãt. Tandem fruſtra cõſumptis aliquot diebus, Aurẽgius,Rohanus,Piẽnæus, Ganaius,cum hoſtibus conuenerunt,ut donec certiora inirentur fœdera,Aurelio liber exitus ab urbe tribueretur, nihil eis tamen de obſidione remittẽtibus. Atq; ut incolumis ille abiret,obſes interea datus Franciſcus Gonzaga Iohanni Fuxeo.Ibi etiã Sfortia impetere cauillo cœpit Gallicos legatos,cũ in dictandis fœderis legibus alterum alter perturbaret, ſimulq́ue eloquerẽtur. quod ab Italica grauitate alieniſſimum erat.Petrus Rohanus Nouariam peruenit: Aureliumq́ue unum cum paruulo comitatu liberum abduxit. Res parum abfuit à ſeditione, quiritantibus obſeſſis,abſumptis omnibus alimentis,illum abire incolumẽ,ſeſe prædã hoſti futuros:ægreq́; ſopita eſt comitate Rohani, qui nepote ſuo obſide relicto ſanxit,intra triduum omnes ſe liberaturum.Poſt quartum diẽ quàm redierat Aurelius,fœdus cum Sfortia ictum eſt, ut Galli omnes exteriq́; milites qui Nouariæ erant,liberè cum impedimentis abirent. Educendi eos munus ſuſceperunt Galeatius Seuerinas, & Franciſcus Gonzaga:idq́; optima fide perfecerũt. Nouariæ imperiũ penes ciues manebat:triginta tantũ Galli caſtrũ tenerẽt:hi donec certius fœdus iniretur,annonam à Sfortianis emere poſſent:ciues nec Gallos,nec Italos in urbẽ immitterent. Sed fame qui inde abierant, morbisq́; ita conſumpti erant,ut in ipſo itinere partim fame enecti ſint,partim cibum ingeſtum recipere non potuerint:partim nimia deglutiendi famemq́ue explendi inſania occũberent. Ex quinq; millibus qui inde prodierant, pluſquam

quam quadringenti mox abſumpti. Rex *pecuniã in eos liberaliter erogauit: affatimque cibis redeũtes expleuit: defunctorumq; parentibus ſi qui adfuere, ſtipendia perſoluta ſunt.* At Sfortia *interea* Nouarienſes *ſibi adiunxit, urbemque mox recepit. Caſtrũ præſidio* Gallorũ *tenebatur: adfueruntq; eodem tẽpore* Heluetiorum *decem millia, quos* Carolus Supprafectus Diuionenſis *eduxerat militiæ auidos.* Erant *duo millia* Heluetiorũ *quæ* Regi *militarant: tria millia partim ex his qui è* Nouaria *redierãt, partim qui eò fama prælij exciti conuenerãt.* Alij *maiorem addunt numerum: uiginti enim duo millia adfuiſſe. maior pars cũ uxoribus liberiſq; è domo prodierat.* Hos *ſimul cõuenire noluit* Rex, *ratus parum tutò tãtæ multitudini ſalutẽ ſuam committi.* Ludouicus Aurelius Heluetiorum *aduentu ferocior factus, unà cum* Ludouico & Antonio Luxemburgis, *Gulielmo* Briſſoneto Cardinale *(cui mõtes aureos pollicebatur cũ gratia multũ apud* Regẽ *ualeret)* Regẽ *ad bellũ excitabat, ſubmiſſoſq; & cõcitatos aliquot* Heluetios *prælĩu poſcere ferocius iubebat: reliquos qui prælĩu diſſuadebãt, minis etiã aperte terrens: ut* Philippo Aurẽgio *hac de re diſſerenti, emẽtiri eũ, mẽdaciaq; ſtruere exprobrarit: qđ genus cõtumeliæ apud* Gallicos *ꝓceres multo maximũ eſt.* Diu *deliberata re cũ nihil ꝓmoueret* Aurelius, *decretũ eſt, ut* Rohanus, Piẽnæus, Ganaius, *redirẽt, pacẽ inituri.* Ea *eſt his pacta cõditionib. ut* Sfortia Regẽ *potiri ſineret aduerſus hoſtes quoſlibet,* Genua: *naueſq; duas ſuppeditaret ĩſtructiſſimas, ſubſidio futuras caſtris* Neapolitanis: *ſequenti anno tres naues daret: ipſeq; præſens expeditiõi, ſi ꝑſens* Rex *ad recipienda ſua rediret,* Regẽ *ſequeretur:* Venetis *hoſtis eſſet, ſi hi pacis fœdera hæc abnuerẽt,* Aragonióſue

ſequerentur: idque eis intra duos menſes denũtiaret: Regi pecuniam mutuò datam expenſam ferret. Rex ſequẽti die quo fœdus initum eſt, reditum parabat. Id Aurelius grauiter ferens, per ſuos ſollicitabat Heluetios, ſtipendia trium menſium integra peterent, ratus eo pacto Regem belli conſilia renouaturum. Illi nocte conueniunt: clanculis primum ſermonibus frendere: mox palam ſtipẽdia trium menſium petere, quæ pollicita ſibi eſſe contendebant: totaque nocte tubicines cornicinésq; extra uallum auditi ſunt. eo etiam prouecti, ut conſilia inierint de Rege abducendo. Nã ꝙ Galli pauci adeſſent, facilè id fieri poſſe putabant. Ita excitata ab his ſeditio acrius ſæuire cœpit, quàm illi ipſi uellent. Alij Regẽ mittendum: proceres Gallicos opulentiores abducendos aiebant. Iamque in Carolum Suppræfectum Diuionenſem & Ludouicũ Lornaium manus iniecerant. Rex prima uigilia, incertum an ſeditionis metu, an quòd ita prius conſtituiſſet, inde ſeſe proripiens, cõſilia eorum fruſtratus eſt. Aurengius miſſus ad eos pacandos. ſtipendiáque trium menſium his qui nuper domo acciti uenerant, ſoluta ſunt: reliquis eius tẽporis quo militaſſent, addito ſtipẽdio quindecim dierum ob reditum. Ita illi ad ſuos, Regis liberalitate laudata, redierũt, ſed Rege cautiore reddito, quãtum ſe proferre extero demum fretus milite poſthac audeat. Interea Neapolitani ab Aragonijs ſollicitati Ferdinandum ad ſe reuocabant: isque captans omnes occaſiones, copias iam contraxerat: Neapolimque aduolat. Gilbertus Mompẽſerius populares conatus ſedare primum conatus eſt: ut uidit omnia infeſta, arces muniјt: in eas ſe recipit. Auerſæ & Capuæ ciues factum Neapolitanorum ſecuti, Ferdinandum etiam admiſerunt. Is quò

rebus

rebus ſuis rectius conſuleret, Columnēſes *etiam,quos tot beneficijs* Francus *cumularat, ſibi adiunxit.* Hi *florentibus* Regis *rebus, quandiu ſpes commodi præmijque afſulſit,fideles fuerunt:ubi turbari res eius uident,mutato cum fortuna animo primi in partes* Ferdinandi *tranſgreſsi ſunt.* Veneti *quoque acceſſerūt partibus,pacti maritima aliquot loca.* Rex *priuſquam ex Aſta abiret, nauibus aliquot inſtructis quibus præfecit* Eymericū Darbanum, *obſeſsis opem tulit.* Is *cum eſſet rei militaris non imperitus, nautici belli omnino rudis, cùm hoſtibus occurriſſet,loco ſe tenuit:* Liburnúmque *redijt:nec ſubſidio ullo obſeſsis fuit.* Gilbertus Mompenſerius, *cùm ſera eſſe auxilia uideret, & à multitudine commeatum in multos menſes paratum conſumi,aliud inijt conſilium, quod ut ſequeretur multa eum mouerunt.* Quippe *rumor inceſſerat, ſparſus literis* Sfortiæ, Regem *pugna ad* Tarrū *inita fato conceſsiſſe.* Ergo *pactus eſt cum* Ferdinando, *niſi intra præſtitutum diem auxilia ueniret, arces dederet:* Gallis *liber eſſet in* Galliam *reditus.* Hæc *ut rata eſſent,obſides dedit* Franciſcum Alegrium, Petrum Marchianum, Gulielmum Capellam, Iohannem Roqueberſium, Georgium Genlyum, *homines nobiles, reique militaris peritos.* At Mompenſerius, Stephanus Verſius, *& alij,* Claudio Ognano Aquitano *relicto in præſidio arcibus,cum aliquot alijs* Tarentū *receſſerunt:idq; præſidio munierunt.eorum audita profectione,parū abfuit quin obſides à* Ferdinando *necarentur,quaſi uiolatis fœderis legibus: eodemque tempore in ora* Apuliæ *ab* Antonio Grimano *eò à* Venetis *cum claſſe miſſo,* Monopolis Gallis *extorqueretur: hiq; etiā mutua data pecunia* Ferdinādo, *maritima aliquot loca pignoris nomine retinuerunt:*

Arnol. Ferroni Lib.II.

Franciſcumque Gõzagam cum ualido exercitu ſubſidio Ferdinãdo miſerunt. Rex Thurinum profectus, Petrum Rohanum & Iohannem Ganaium, ad Sfortiam legatos miſit, qui nunciarent, ſanè quàm libenter uenturum ſe cũ eo in colloquium, ut de ſumma rei inter ſe tranſigerent. Is colloquij declinãdi rationes aliquot attulit: Primũ, tantis colloquijs cum Rex Neapolim adiret, nihil profectũ: exempliſque compertum, & noſtra & patrum noſtrorum memoria, ex mutuis hiſce colloquijs accendi odia: deinde Ludouici Lignij Luxemburgi odiũ prætexebat, Gulielmiq; Briſſoneti Cardinalis, qui ſuſpectũ eum iamdudum reddiderant apud Regem. Tum iactitatas fuiſſe querelas Ticini à quibuſdam, qui eum inuitum abducẽdum palam ferebant. Sed ſi is ad Regem uel obſidibus datis uel fide publica ueniſſet, ſatis conſtabat, Regem pacis cupidum cum eo tranſacturum fuiſſe de Mediolanẽſi principatu, quem Aurelius uendicabat. Nam nec Rex potentiam Aurelij æquo animo ferebat: nec eius querelis turbari pacis conſilia uolebat. Ita Sfortia, quòd fœderatorum conſilijs gratificaretur, prudenter declinare ſibi uiſus eſt Regis colloquium: quo uno tantos motus bellicos, indignamque tali principe captiuitatem futuram auertere potuerat. Rex Philippum Cominium legatum ad Venetos remiſit, ſciſcitatum, uellent iuberẽt ne ratas eſſe pacis conditiones cum Sfortia initas: Monopolim redderent: Gonzagam à Ferdinando reuocarent: ipſumque Ferdinandum declararent eo nouo fœdere quod cum Pontifice, Maximiliano, alijſque pepigerant, non contineri. Hi poſt aliquot dies, reſponderunt, nullum bellum à ſe in Gallum ſuſceptum. Copias quas eduxerint, eductas Sfortiæ fœderati gratia, quem Rex eo

principatu deijcere uoluerat. Hæc palam priuatim recẽperunt, *his ſe conditionibus hos motus temperaturos:* Ferdinandus *ut* Neapolitanum Regnum *beneficiarium apud* Regem *profiteretur, in clientelamque,* Alexandri Pontificis *uoluntate reciperetur: quinquaginta millibus nummis aureis, penſione æquis conditionibus* Regi *quotannis ſoluenda: quam ipſi ei mutuo ſe daturos profitebantur:* Tarẽtũ Regi *interea relinqueretur. quòd ſi* Rex *quod iactitabat,* Italiã *prius ingreſſus,* Turcã *debellare cuperet, centum naues inſtructiſsimas offerebant: daturosq; ſe operam, ut &* Maximilianus *&* Pontifex *ualida auxilia equitum peditumque ſuppeditarent. At* Sfortia *qui naues duas inſtructas ſubſidio* Regi *mittere ex fœdere debebat, miſſo* Genuam *à* Rege Stephano Neneſo *certior factus de* Gallorum *qui obſidebantur, modicò commeatu, rem uarijs ex cauſis conſultò extrahebat. Ad extremum etiam duas ſubſidio* Ferdinando, *uiolato fœdere miſit.* Cominius *rediens de his à* Neneſo *admonitus, expoſtulauit cum* Sfortia, *monuitque eũ, uideret cautius quò progrederetur: his nauibus ſubductis* Neapolitanas Regi *arces adimi, quibus ademptis* Regis *in ſe odium accendat.* Ille *naues quidem pactas, at non ut his* Galli *imponerentur, aiebat: ſequenti tamen die futurum ei recepit, ut* Galeatium Seuerinatem *cum ualida claſſe ſubſidio* Regi *mitteret, nec tamen miſit. ita ille erat eruditus artificio ſimulationis, utriſque ut ſe uenditaret.* Calli *interea* Neapolitani Regni *loca aliquot præſidio tenebant.* Tota *moles belli uerſa in fines* Calabriæ: *eò* Galli *ſeceſſerant unà cum* Gilberto Mompenſerio. Ferdinandus *exercitum producit.* Nec Galli *detrectant certamen, tametſi* Bernardo Aubignio

diſſuadente, qui æger corpore moleſtè ferebat, incuria Mompenſerij *debiliores* Regi *res quotidie fieri.* Sed *tardiſſime* Gallis *pecunia ſuppeditabatur: & quæ ex* Regno *aderat, conſumpta iam erat: ut mẽſium quatuordecim militi ſtipendia deberentur: quæ cauſa fuit ut* Germanorum *aliquot cohortes* Gallis *relictis ad* Ferdinandum *tranſierint,* Heluetijs *tamen ad extremũ* Gallo *militantibus: etſi eadem eos ſtipendiorum cauſa mouere poterat.* Occurrente *itaque* Ferdinando, *utrinque acriter pugnatũ eſt.* Sed Galli *quòd locorum iniquitate explicare equitatum non potuerant, fugati, in caſtra paucis deſideratis rediere.* Ea *uictoria* Ferdinandus *elatus, per alios* Tarentũ *iubet oppugnari.* Id *ualido præſidio* Georgius Deſnellius, *uel ut alij malunt* Gratianus Guieneus, *tenebat.* Cæſi Neapolitani *fugatique, erumpentibus ex eo* Gallis, *obſidionẽ poſt decimum diem ſoluerũt.* Momperſerius *pabuli inopia circa* Ebulium *ſeceſſit: caſtra munijt: equitatũ fame conſumptum pabulo refecit.* Hũc Ferdinandus *ſecutus cum totis copijs, ſuos hortatus ne fugientem* Francum *elabi ſinerent.* Nec Francus *prælium detrectabat.* Cõcurritur *acerrime.* Peditum *æquale aliquantum fuit certamen, donec miſſi qui* Galliorum *caſtra tentarent. ea egregie defenſa ſunt.* Gallus *& numero et uiribus fortior factus,* Aragonijs *inſtare cœpit: cum* Ferdinandus *clamitans partam iam ſibi adimi uictoriam, prælium inſtaurat.* Sed Gallus *equitibus undique premẽtibus, fugatisque his qui caſtra obſidebant,* Ferdinandus *quin in manus* Gallorũ *ueniret parum abfuit: eo perter ritus* Neapolim *adcurrit.* Hunc Galli *ſecuti & ipſi* Neapolim *recipere tentant.* Magdalenæ *fanum tenuerunt: hortos* Regios *inuaſerũt, ſperantes tumultum aliquẽ ex*

parum

parum pacata ciuitate orturum. Ea ſpe lapſi inde abierunt. Interea arces Neapolitanæ à Ferdinando recipiuntur. *Vergilius* Vrſinus & Camillus Vitellius, *cum ſatis ualido exercitu in* Apuliam *ſubſidio* Gallis *uenerũt: caſtra cum* Mompenſerio *iunxerunt.* Ferdinandus *caſtra propius mouit. & loco non iniquo committi poterat prælium: idque accelerandum &* Mompenſerius & Vrſinus *decreuerant: ſed ſeditione militum impediti ſunt, quos concitatos à* Gulielmo Percio Aruerno Mompenſerius *frendebat, ſumpturus de eo ſupplicium, cum dicta imperiúmue* Proregis *palam cõtemneret: ni aduerſæ res ad alias eum cogitationes traduxiſſent.* Galli Atellã *compulſi, ualidius à* Ferdinãdo Hiſpaniæ Rege *miſsis etiam* Hiſpanis *cum* Gonſalno Aegidario, *oppugnati ſunt. Hic uias omnes quibus commeatus inferri poſſent, præcluſit.* Tentauit *etiam* Atellæ *molas frumentarias occultè immiſſo milite frangere. ſed accidit ut* Mompenſerius *admonitus, eò mitteret delectam equitum manum, in quibus fuit* Helias Ferronus Burdigalenſis, *qui* Suppræfectus *eius urbis paucis antè annis fuerat:* Camillus Vitellius: *qui hoſtes adorti, fugatóſq; uſq; in caſtra perſecuti ſunt.* Sed *cum ſingulis diebus noctibúſque idem tentatũ eſſet ab hoſtibus, tandem magno eorũ diſcrimine cõciſæ ſunt molæ frumentariæ.* Mompenſerius *etiam ægrotare cœpit: ac uel morbo territus, uel fractus rebus aduerſis, deditionem fecit, ea lege, ut loca omnia à* Gallo *occupata redderet: ipſi ſalui cum impedimentis in* Galliam *mitterẽtur.* Ita & Mõpenſerius & Vrſinus *in* Ferdinãdi *uenerunt poteſtatem, cum multis* Gallorum Heluetiorúmq; *cohortibus, deditione ignobili pacti ſalutem: quam nec acceperunt, per ſpeciem claſsis parandæ qua in* Galliam

redirent, in loca parum ſalubria relegati. Mompenſeriū alij febre ex immodicis æſtibus contracta, alij ueneno ſublatum aiunt. ex Gallis pauci domum rediere. Vrſino etiam fides uiolata eſt, Ferdinando fœdera palam uiolante, quòd diceret Caietam retineri adhuc à Gallis. Sed nec apud uiolatorem fœderum diuturnum gaudium manſit. Nupſerat is conſanguineæ adoleſcentulæ adhuc. Immodico coitu extenuatis uiribus, uel ut alij malunt, febre circa Atellam contracta: uel profluuio ſanguinis, fato cōceſſit. Federico Aragonio Alphonſi fratri Regnum delatum eſt. Caieta adhuc præſidio Gallorum tenebatur. Sunt ad Caietam terreſtres aditus difficillimi, paruáque cuſtodia indigent. Ibi nobilis portus: in cuius introitu caſtrum eſt munitiſſimum: ex quo ſi naues aut onerariæ, aut aliæ conſpici poſſint, machinis inde facilè fugari poſſunt. Aubignius eo loco collectos Gallos, qui Gilberti Borbonij Mompenſerij fœdera cum Ferdinando ſecuti non erant, in quibus fuere Helias Ferronus proauus noſter, & Camillus Vitellius, alíjque plures, perduxit. commeatum in urbem affatim introduxit. Aeger Ferdinandus eo loco & Venetas aliquot naues cum Grimano, Federicóque miſit: quæ machinis bellicis territæ, ſoluta mox obſidione, abierunt. Paratæ ſunt etiam terreſtes copiæ Franciſco Gonzaga duce, quæ uel locorum iniquitate, uel quòd Gonſagam iam tæderet Aragonenſium dominationis, inde abierunt. Vno enim loco idque lente cùm Galli oppugnarentur, facilè hoſtium impetum depellebant. Ita Federicus Columnenſibus eam prouinciam ſuſcipientibus, ad Ferdinandi donationes adiecit etiam alia eis oppida: híque etiam cum oppugnarent Caietam, uigiliáſque oſcitanter agerent,

antelucano

antelucano tempore erumpentibus Gallis, *direptis impedimentis fugati ſunt.* Carolus *ad eos qui* Caietam *tenebant, ſubſidia iterum atque iterum decreuit: ſed uel ſuorum ſocordia, uel hoſtium uigilantia labor irritus fuit: ut mirum ſit integro biennio* Aubignium *fortiſsime, & Venetis, &* Ferdinando Hiſpaniæ Rege, & Federico Neapolitano *terra marique oppugnantibus, hoſtium impetus eluſiſſe.* Rex Lugdunum *peruenerat. eò cum ei eſſet allatum de filij morte, magnum dolorem cepit: at multo maiorem* Anna Regina, *quæ humi proſtrata ita miſerè flebat filium extinctum, ut neque modus neque intermiſsio lachrymarum, neque ulla admodum leuatio uideretur adfutura.* Afflictam *mœrentemque conquiſitis undique oblectamentis* Rex *conſolatus eſt: nihilque prætermiſit quod ad illam moleſtiã leuandam pertineret.* Eius *pueri ferociam ſunt qui patrem horruiſſe putent: ex quo omnibus ſortem* Regum *intuentibus, uideri neceſſe eſt miſerrima.* Sic *diſtrahuntur in contrarias partes eorum cupiditates, à liberis ſuis etiam infantibus ut ſibi timeant.* Ipſe Carolus *cùm eſſet in rebus gerendis ſatis induſtrius, & liberalitate clementiaque peculiaribus* Regum *uirtutibus abundaret, quorundam familiaritate & conſuetudine ita oblectatus eſt, regnare ut hi demum uiderentur: nec auderet plane ab eis ipſe diſſentire.* Rex *cùm eũ una hæc cura angeret* Neapolis *recipiendæ, noua fœdera cum aliquot* Italis *principibus contrahebat.* Hercules *dux* Ferrarienſium, & Franciſcus Gonzaga Mantuanorum *dux,* Iohannes Bentiuolus, Florentini *iam* Veneta *arma exoſi, ultro multa equitum peditumque millia offerebant.* Nec *ſegnius* Gallus *copias ſcribebat.* Iamque

parata erant omnia. præmiſſæ copiæ: his præfectus Ludouicus *Aureliorum dux. quē ut paludatus è* Lugduno *ad caſtra proficiſceretur,* Rex *quotidie expectabat, cum diem is è die ducere, modò hanc modò illam cauſam impeditæ profectionis nectere.* Is *quod longinquam profectionem uerebatur,* Regem*que parum firma ualetudine uideret, cum* Regno *ſucceſſurus eſſet, rem cōſultò differebat.* Re *ad cōſilium relata, iterum atque iterum decretum eſt, ut is primo quoque die exiret.* Is *ſe exiturum non ſua ipſius querela, ſed* Regio *nomine proregem aiebat.* Itaque *commotus huius diſsimulatione* Carolus, *omnia belli huius conſilia abiecit, crebrò dictitans, nunquam futurum, ut quem inuitum ad bellum extruderet, repoſiturus tamen* Aurelio *in poſterum, ni perturbatiores res ab hoc eum conſilio auertiſſent.* Et *tamen ne nihil actum uideretur, miſſus eſt* Iacobus Triuultius *qui exercitui præeſſet: & huius quoque conſilia perturbata ſunt, nouis occaſionibus uetera conſilia extrudentibus.* Nam *eodem tempore* Baptiſtinus Fregoſus *factione* Fliſcorum, *adiuuante etiam* Paulo Fregoſo Cardinale, *patruo, urbe pulſus* Genuēſium, *ſi expeditæ aliquot cohortes ſibi darentur, quo die ueniſſet* Genuam *ſe* Regi *traditurum pollicebatur.* Itaque Rex *miſsis ad* Triuultium *literis, iubet, ut parte ei copiarum relicta,* Genuēſium *res tentet.* Eodem*que tempore* Iulianus Cardinalis, Sauonā *ſe recipiebat* Regi *daturum, ſi auxilia præſto adeſſent.* Huic *etiam partem copiarum ad* Sauonam *recipiēdam* Rex *tradi literis ad* Triuultiū *ſcriptis imperat, uel ignarus diſtractas copias ob* Genuam, *uel ſperans utraque ſe urbe potiturum.* Triuultius *quo pacto tot mādatis pareret, exquirebat.* Dum *tempus ducitur,* Sfortia Genuam

miſsis

miſſis copijs muniijt: Galliq́; profecti cum Baptiſtino Fre-*goſo, dubitare cœperunt de eius fide*. Ita *labor hic irritus fuit.* Iulianus *etiam* Cardinalis, Sauonenſiũ *res munitiores nactus quàm ſperaret, fatigatis nequicquã* Gallis, *inde ſeſe proripuit.* Ita *dum plures ſimul rei bene gerendæ occaſiones miſcentur, alteram altera fruſtrata eſt.* Triuultius Mediolanenſem *ipſum principatum tentare uolebat: in* Italiam *cupiebat belli molem transferre, in ſede ac ſolo ſuorum: ab his armis, equis, commeatibus auxilia uẽtura rebatur: omnia ibi* Sforitæ *inimica infeſtáque futura.* Et *iam aliquot oppidula receperat, cùm in* Galliam *à* Rege *reuocatus eſt.* Eodem *tempore & cum* Ferdinando Hiſpaniæ Rege, *quod iam antè ſuſpectũ fuerat, motum eſt bellum.* Qui *è* Neapoli *redierant, auxilia* Federico *ab eo mitti nuntiarant.* Miſſi *ſunt qui eius regionem popularentur. ipſe etiam miſit qui* Galliam Narbonenſem *excurrerẽt. hi terrore magno illato, agros populati, ad ſuos ſe receperũt.* Accenſa *utrinque odia.* Rex *cùm copias coegiſſet, his præfecit* Carolum Alboniũ, *cui &* Sancto Andreano *cognomẽ eſt, hominem acrem & rei militaris peritiſſimum.* Caſtrũ *eſt* Salſarũ, *quod* Salſularum *nomine ſunt qui putent à ueteribus ſignificari, circa* Ruſcinonem. *id ita à* Perpeniano *diſtat, ut locus alter alteri auxilio eſſe nõ poſſit.* Valido *id hoſtes præſidio tenebant.* Ridere *hi cõſilia* Gallorũ, *qui eò copias admouerant.* Sed *nihilo ſecius* Albonius *uineas agere: tormẽta caſtro admouere: & quo loco aquis paluſtribus locus ſeptus eſt, eo etiam hoſtes terrere.* Ferdinandus *ipſe ad* Perpenianum *exercitum comparauerat inſtructiſſimum.* Sed Albonius *inter* Salſulas *et* Perpenianum *loco opportune capto, diremerat* Hiſpanis *ſocietatem auxilij mutui:*

continuatáque obſidione decem horis integris, Salſulæ in poteſtatem Gallorum uenere. Et ſanè eo tempore non erat his mœnibus præſidijsque locus quibus hodie, firmatus. Nam tertio poſt hoc prælium anno à Ferdinando ita munitum eſſe poſtea ſuadente Petro Nauarro, relatum eſt. Sancto Andreanus cum ſuadere uellet Ludouico Regi, ut receptum locum muniret, minime exauditus eſt, deterrito Rege impenſarum magnitudine. Capti eo loco ex Hiſpanorum nobilitate quinquaginta, multi necati, præda ingens relata. Caieta tandem in hoſtium uenit poteſtatem: ſed æquis conditionibus, commeatu, nauibus, pecunia inſtructi, ad ſuos ſe receperunt, Maßiliamque appulerunt. unde agitari cœptum eſt de pace inter Ferdinandum & Carolum. Miſit in Galliam Ferdinandus Iohannem Manleonem ſodalem Franciſcanum. cum eo Rex ad Ferdinandum Renatum Clerium & Michaëlem Grandimontanum Aquitanum remiſit. hi id agebant cum Ferdinando, ut auxilio eſſet Regi ad Neapolim recipiendam, ipſe partem regni modicam Siciliæ uicinam recepturus. Id illi redeuntes recepiſſe Ferdinandum aiebant. Sed cum Ferdinandi legati qui cum his redierant, parum hæc ſibi comperta dicerent: remiſſi ſunt ad Ferdinandũ ijdem illi, Clerius Grandimontanus & Paulus Bouchagius, rogantes, nũ hæc pepigiſſet, præſensque fœderibus ſe adfuturum certo die edixiſſet. Is de his quidem ſe cum Regijs legatis egiſſe dicebat, ſed tentandi gratia, non quaſi exploratam rem aſſerẽdi. ſanequàm lubenter curaturum ſe ut pax cum Aragonijs Italiſque coeat. Quæ cum Clerius & Grandimontanus audirent, excanduerunt. Grandimontanus etiam Ferdinando, uenia prius impetrata, palàm dixit, hos ſermones cum

nes cum prioribus parum congruere: ad quæ ille quaſi non exaudiens, uel quod uerè non exaudierat, nihil reſpondit. Ita pactæ ſunt in aliquot menſes induciæ. Paulo antea dira ſcabies homines inuaſit: cui cùm remedia ut nouo morbo deeſſent, multos abſumpſit. Galli Neapolitanam ſcabiem, quòd eo redeũtes eam experti ſunt: Itali Gallicam, quòd è Gallia à Gallis ad ſe euectã: rurſus & alij Hiſpanicam, ob Hiſpanorum circa Neapolim appulſum, uocarunt, utroque populo in alterum nomen reijciente. Veteribus olim non ignotam ſunt qui contendant, tam frequentem non fuiſſe certiſſimum eſt. Ac quidam ita prodidere, Hiſpanos ex Indica nauigatione cũ Chriſtophoro Colombo, quem alij Colonum uocant, redeuntes, ea infectos rediſſe: iunctóſque poſtea Conſalni copijs, mali contagione ſerpente ſocios infeciſſe. Eſſe porrò apud Indos eum morbum frequentem, ſed qui facilè ligno quod Gaiacum uocant apud eos excellenti, curetur. unde & Indicam alij ſcabiem in Indiam eam relegantes, uocant. Circa idem tempus inſtitutum fuerat Lutetiæ cœnobium proſtitutarum mulierum ad frugem redeuntium, reſipiſcentiumque: indeque ad alias Galliæ urbes manauit. Caroli impetus reſederant. certo tamen conſilio Neapolis repetendæ, cum Franciſco Gonzaga, & Vrſinis noua inibat fœdera, Florentinis adiunctis, Alexandroque Pontifice ad partes uocato: Veneti quoq; acceſſuri uidebãtur. Interea dum cautius res meditatur, profectionẽ iterum atq; iterum differt. Ac cũ in eum ſermonẽ incideret, palam aſſerebat nũc hac nunc illa parte erratum: ſed ſi eò rediret, ſe perfecturum, ut errata prioris profectionis cautioribus conſilijs ſarciret.

Caſtrum Ambaſianum magnifice, conquiſitis undiq; architectis ſollertibus, ædificabat. Cœpit & ipſam Galliam probatiſſimis inſtitutis regere. Ipſe bis hebdomade, omniũ querelis auditis, ius dicebat, libero omnibus aditu ad auditoriũ dato. nemo fuit quantumuis abiectus, qui non ad Prætorium ubi ueniſſet, audiretur. Conſtituerat magiſtratus Regios ſalarijs auctis, ab omni quæſtu auocare, iure illo etiam ſportularum ſublato. Duodecim cẽtum millia libellarum Turonicarũ, nomine tributi à Gallia tantum quotannis exigere uolebat ad alẽdas copias. Ipſe ſe familiamq́ue ſuam, omnes etiã aulicos Magiſtratus, ex fructibus obuentionibúſque regiorum prædiorũ, canonis Regij, aliorumq́ue iurium, alere debebat: quem morem priſcos Galliæ Reges conſeruaſſe ferũt. Sacerdotum ambitionem faſtumq́ue tollere uolebat. Vxoriũ thorum caſtè colebat, cùm prius adoleſcẽtiam uarijs illecebris traduxiſſet. Pater puerum latinis literis inſtrui noluerat. Ipſe optimos quoſq; authores in linguam patriam uerſos, didicit. Magiſtratus non niſi eruditiſſimis probatiſſimiſq́ue uiris dedit. Ac ſæpe falſus ab aulicis qui inde pecuniam extorquebant, ad Senatorium gradum neminem admiſit, qui non ab ipſo Senatu nominatus lectúſq; eſſet. Nec temere nouã ullam ſanctionem propoſuit, quæ non à Galliæ Curijs prius probata diſcuſſaq́; fuiſſet. Tãta indole Princeps repente ſublatus eſt. Nam quodã die ex cubiculo uxoris prodiẽs, una cum ea in ambulacrum apud Ambaſiam ſubſtitit, ut qui in caſtro pila ludebant, ſimul ſpectarent. Atque ibi orto ſermone cum Iohanne Epiſcopo Andegauenſe de prioris uitæ erratis, ita ſibi futurum propitiũ deum obteſtabatur, ſi non ſperaret poſthac futurum, ut deum neque culpa ulla piabili, neq; ex-

piabili, quoad eius fieri poſſet, offenderet. Hæc dicens, mox auerſus corruit, hora diei poſt meridiem ſecunda, uſque ad horam noctis undecimam, quo cum uox eũ defeciſſet, expirauit. Sed cum ad ſe redire uiſus eſſet, extrema hæc uox tertiò audita eſt, deum ſacramq; Virginem implorantis. ubi primum corruit, in uicinum ambulacro cubiculum quo nullum totó caſtro ſordidius erat, perductus: ubi caſu nõ culcitra non thorus linteo ornatus. Palearium tantum aderat linteis ſordidis ſubſtratũ. atque ibi is cui tot caſtra ornatiſſima, tot urbes florentiſſimæ parebant, animam egit, magno ſui deſiderio apud omnes relicto: annum agẽs uiceſimum ſeptimum, cũ regnaſſet annos quatuordecim. magnificeque ad Dionyſii Pariſiorum ſepultus eſt, ſepulcroque maiorũ illatus. Ipſe pendebat à quibuſdam aulicis qui apud eum omnia poterant: quales fuere Stephanus Verſius, Gulielmus Briſſonetus Cardinalis, Burdelotus Caſtilloneus, Lignius, Florimondus, Robertetus, & Ludouicus Poncherius, ille Regi à ſecretis, hic quæſtor: Ludouicus Grauillus Tribunus Maritimorum. Sed tamen è Neapoli reuerſus res acutius explorabat. Apoplexia extinctus credebatur. et multis antè menſibus ſigna morbi apparuere: purgationeque indigere eum Regij medici tres cẽſebant, uno diſſidente: quem indoctum reliquis eruditiſſimis Rex præferebat. Iuſtis etiam Caroli manibus peragendis dies eſt dicta. Ex Ambaſia corpus elatũ, procerum Gallicorum magno comitatu, ſolennibúſque his adhibitis quæ parentalibus regum celebrandis adhiberi ſolent. Tres adfuerunt ex Purpuratorũ ordine, Gulielmus Briſſonetus, Philippus Luxemburgus, Iohannes Perandus: addunt alij Gurcium. Vbicunque corpus repoſitum eſt, tantus

fuit lampadum, luminumque ſplendor, ardere ut ſacræ ædes uiderentur: quod & toto itinere accidit. Simulacrum *uiuum, quoad eius fieri potuit,* Carolum *referens elatum eſt.* Laudatio *ei dicta eſt à* Iohanne Bellouiſo Andegauenſium Pontifice. *Erat is* Regi *à ſacris confeſſionibus.* Multus *hinc de ipſo* Carolo *ſermo, plerisq; inopinatam mortem mirantibus, breuitatem uitæ atq;* Regni *laudi uertentibus, qui adoleſcens ea confecerit quæ pauci diutiſsime regnantes aſſecuti ſint.* At *apud alios uita eius uariè laudabatur, reprehendebatúr ue.* Aditum *quidem paratum ab eo in* Italiam, *magno nominis ſplẽdore, nullo* Regni *commodo: quem ſi cæteri* Reges *æmulari contendant, & armis & pecunijs & hominibus exhauſturi breui ſint* Galliam, Italis *proceribus alijsq; exteris bellum ex bello ſemper ſerentibus, & augentibus, priuatorum commodorum gratia.* Sanè *eum obſequentiorem fuiſſe aulicis quàm deceret.* Repudiatã Maximiliani *affinitatem, ſpe* Britanniæ Regno *adijciendæ.* Vanam *ſpem fuiſſe nullis relictis liberis. quanquam quæ hîc* Regni *utilitas, cùm fœdere matrimonij diſerte* Britãni *cauiſſe ſe iactitarẽt, ut ſi duo inde liberi ex eo matrimonio nati eſſent, ſecundus* Britanniæ *imperaret?* Conferebant *prudentes huius imperium cum* Ludouici *undecimi patris imperio.* Illum, *proceribus* Gallicis *uarijs artibus circumuentis,* Iohannem Armeniacum *apud* Lectoram *fide data necari iuſsiſſe, ſororis inceſtum prætexentem, cum qua illum nunquam nuptias contraxiſſe uerißimum erat.* Inceſtum, *ſi fuerit, expiatum ſanè longo antè tempore, condonatumque à* Põtificibus *fuiſſe.* Nihil *hîc breuiculo* Pontificio *opus fuiſſe, cũ alij* Pontifices *culpam expiaſſent.* Carolum *fratrem ueneno per*

familiares

ſamiliares ab eo ſollicitatos, ſublatum. Circumuentum Burgundionem, *hoſtibus pecunia ſuppeditata, militéque per ſpeciem miſsionis dato. proſcriptam ab eo nobilitatem*. Inde *populum aucto tributo fatigatum*. Senatuum, *magiſtratuum, legum munia in illum unum tranſlata*. Contrà, *huius mitia fuiſſe imperia, qui etiam tributa minuere uoluerit, magnum ſui deſiderium apud omnes reliquiſſe, quem aulici, plebs, nobilitas, omnes ordines ut parentem pium lugerent*. Et *cæterorum quidem dolorem dies paulatim minuebat*: *Anna* Regina *pannis pullis, uittíſque obſita (tametſi pãnis albis* Reginæ Gallicæ Reges *lugere ſolitæ ſint) ita miſerè lamentabatur, ut cibo & ſomno integros aliquot dies abſtinuerit: unámque eam uocem ſolantibus ſe emiteret, mariti ſibi iter ſequendum*. Angebat *ea cura* Ludouicum Aurelium. Vocari *ad ſe* Gulielmum Briſſonetum Cardinalem *iubet: eumque partes* Reginæ *conſolandæ ſuſcipere uoluit*. Erat *is unus ex omnibus minimè ad eam conſolandam accommodatus, qui tantum doloris ex* Caroli *morte ceperat, ut conſolatione ipſe egeret*. Fuerat *is adminiſter uoluntatum* Regiarum. In *quotidianis relaxationibus ad* Regis *naturam & mores ita aptus erat, regnare ut ipſe cum eo uideretur. itaque multis opibus eum* Rex *dignitatibúſque ornarat*. Seu *ſeria tractaret, ſeu ludicra*, Briſſoneto *acquieſcebat. adeo eos inter ſe morum ſimilitudo coniunxerat*. Iohannes Mara Condomienſium Pontifex, *homo & ſapiens & ſanctus & eruditus*, Briſſoneti *opera, adnitente etiam* Alano Alebreto, Pontificatum Condomienſium *adeptus fuerat. is* Briſſonetum *ueluti cliens obſeruabat: neque*

ab eius latere eo ſanè tempore diſcedebat. Sed in Iohãne Mara elucebát præclara uirtutis,eruditionis, religionis,liberalitatis in egenos,in deum ſingularis pietatis ornamenta:ex quibus totum ſe expendebat, mortalia cætera & caduca cenſens. Ille ueluti cœleſtem ciuitatẽ incoleret,in omnibus ſuis factis,dictis,cogitationibus, nihil præter diuina præcepta intuebatur : perfectus in literis: ſacrarumq́ue rerum iam ab adoleſcentia traditam tenuit diſciplinam:ſumma orationis & elegantia & acrimonia.atque hæc omnia,uitæ decorabat modeſtia & integritas. Cum eo ſolo Briſſonetus ad Reginam conſolandam profectus,thalami ſui angulo humi iacentẽ mœrentemq́ue inuenit. At illa comite Regio familiaréq; uiſo,acerbius eiulare cœpit,reijciens ſe in eum flens quàm miſerrime. Incipiebat colligere Briſſonetus rationes aliquot,quibus eius dolorem minueret. at cũ illa fleret uberius,homo miſericors ferre nõ potuit:ac nihil præter lachrymas reddidit. Ita & Cardinalis & Regina multũ ſimul lachrymarum effundebant. Hæc Mara intuitus, cœpit Reginam hac oratione conſolari,eo lubentius auditus,quòd ob uitæ ſanctimoniam Reginæ commendatus erat.

» *Mœrentem te mariti mortem Regina,non eſſe*
» *reprehendẽdam arbitrabar. Pudicarum eſt id mulierũ,*
» *& quæ ægrè à maritis diuellantur:& quo magis pudi-*
» *citia cæteras excellis, eo maiorem luctum, uberiores la-*
» *chrymas adfuturas uidebam. Quod autem ita angeris,*
» *ut & conuictum & conſuetudinem priſtinam reieceris,*
» *& cibo aliquot iam dies ſomnoq́ue abſtinueris: planè*
» *oſtendis,mole te doloris obrutam, fatum tibi accelerare,*
» *& adhibuiſſe in cõſilium cogitationum tuarum, deſpe-*
» *rationẽ:quo uno & manes mariti offendis,& Dei Opt.*

Max.iram

Max.iram implacabilem in te prouocas, ni ab ea ſententia dimoueri te patiare. Amiſiſti maritum: morte illius perturbaris. Quid eſt quod eo nomine queraref eſt ille dolor communis tibi cum omni nobilitate aulica. Maritum autem ſi ea lege tibi Deus Opt.Max.dediſſet, immortalis ut immortalitatem tibi etiam adferret: ereptum tibi dolere debebas. Quid ei accidit, quod non omnibus nobis immineat? Quæ res mihi dolores hoſce leuare ſolet, lubenter tibi commemorabo, ſi forte eleuare eadẽ res tibi tuos mœrores poterit. Sæpe intueor tumulos priuatorũ, buſta Regum. Denique in eum ipſum locum progredior, quo undique mixti iacent omnium cineres, atq; oſſa hac illac diſperſa. Quem in locum progreſſus, defunctorum tumulis ſolitus ſum nullo ſtipatus comite inambulare. Hæreo eo loco: defigo oculos in oſſa. deinde mecum: en illæ manus quid attrectaruntſ hij pedes quò abieruntſ hoc caput quantos ædificauit cogitationum mõtes? Crede mihi, cogitatione ea nõ leuiter afficior. Miſera uero ſors hominum. Si quò illa oſſa reciderunt, nòn te peruenturam cenſeas, ſtulta es: ſi cenſeas, miſeranda: ſi neglıgas, parũ ſana. Dolere te dixti, ea ætate, eo in te amore, ea animi magnitudine Regem quòd amiſeris. Vide uerò ne tua ipſius cauſa tot lachrymas profuſas ipſe etiam indignetur, qui immortalitatem illi inuideas. Nam illius quidem gratia nihil eſt quod te excrucies. Nihil accidit illi incõmodi. quid enim accidere incõmodi ei potuit, cuius uita deo gratiſſima eratſ niſi tu quidẽ ex mortalitate ad immortalitatem: ex terreſtri habitatione ad cæleſtẽ: ex turbulẽta uita ad pacificam: ex tenebris ad lucem traductũ grauiter ferre uideris. Ac ſi tu Regina ea eſſes, quæ nullis unquam fortunæ fluctibus agitata eſſes, culpa fortaſſe

» effuſis tantis lachrymis uacares. at enim cum ita uixe-
» ris, ut fortunæ diu proſperæ neſcio quid mœroris ſemper
» incurrerit: & in longo tempore fœlicitatis, magnis inte-
» rim ſis icta uulneribus, patris morte, tuorum cæde, trium
» liberorum funere: maritum tuum abſentem in longin-
» quam expeditionem profectum uideris: paruo comitatũ
» milite lectiſſimis copioſiſſimiſque hoſtium millibus occur
» riſſe audieris: In manũ hoſtiũ ueniſſe aut extrema paſ-
» ſum iterum atque iterum rumore ab hoſtibus conficto
» audieris: hæc inquam cum magno anteà animo tuleris:
» repente tot angoribus partam laudem effluere uno hoc
» incommodo addito, ſines? Ne Regina ne hera hæc com-
» miſeris alieno hoc maximè tempore, quo populus cõſtan
» tiæ magnitudiniſque exemplum memorabile à te expe-
» ctat: tantum abeſt ut tibi in mentem quicquã ueniſſe pu-
» tet de morte tibi ipſi acceleranda. Nullus quidem tardè
» eò properare poteſt, unde nunquam cum ſemel perue-
» nit, reditus pateat. Quid fatum te accelerare iubet inte-
» ſtinus tuus dolor? Lege ea omnes nati ſumus, ut exuere
» ſemel neceſſe ſit mortale hoc corpus. Parce dolori: et la-
» chrymæ finem teneant: & gemitus ſingultuſque tãdem
» aliquando faceſſant. Omnibus horis in mortem ipſam
» ruimus, quãtumuis ea differre uideatur iter ad nos ſuũ.
» Retinenda anima à Deo Opt. Max. data cuſtodiæ cor-
» poris: nec iniuſſu eius cuius iuſſu data eſt, ex hac ei uita
» migrandum, ne munus ab eo aſſignatum defugiſſe ui-
» deamur. Rex ipſe Ludouicus ut afflictam te ſuo nomine
» conſolaretur Briſſonetus, iuſſit. At illi accidit quod Polo,
» ut uerum dolorem, ueras ipſe lachrymas effunderet. u-
» troſque obteſtor per ſacrum Dei nomen, ne uos ipſos ne
» ueſtrorum de uobis ſpem fallatis. Ne lachrymis aſſiduis

» *ueſtras duplicate ſollicitudines. Exhibete uos Carolo*
» *qualem eũ uelletis uobis exhiberi. ſi prius fato eſſetis fun*
» *cti, cuperetis eum uacare dolore: uelletis lætiſſime de uo-*
» *bis & ſentire, & loqui: ita illi, res illius geſtas, comita-*
» *tem, animi magnitudinem laudantes, rem eſtis gratiſſi-*
» *mam facturi. Vidimus uos proſperam fortunam ferre*
» *modeſtiſſime. facilè aliquando intelligamus, aduerſam*
» *quoque uos æquo animo ferre, ne tot uirtutibus hanc*
» *quaſi languoris maculam aſpergatis. Quod quidem ſi*
» *ueſtrorum ueſtráque gratia minus adduci poteſtis ut ef-*
» *ficiatis, at Regis ipſius precibus donetis, Regis ipſius ſu-*
» *perioris & Dei præceptis etiam obtemperaturi, cui pror*
» *ſus aſſidui iſti languores diſplicere ſolent.* Hæc ille cũ
dixiſſet: uocatique miniſtri recreandæ defectioni cibum
afferrent, illa ſecundo poſt mortem mariti die cibũ ſum-
pſit: cœpitque aliquid ex priſtino dolore remittere.

ARNOLDI FERRONI RERVM GALLICARVM LIBER III.

ROſteaquã proceres Gallici more Regio iuſta Carolo fecerunt: elatúſque ille magna hominum & ordinũ frequentia, deſiderium ſui apud Gallos reliquit: nõ diu de Rege nouo creando deliberatũ eſt. Lege enim Gallica ad LVDOVICVM VALESIVM Aureliorum ducẽ, regnũ redibat. Is mox Carolo mortuo, in exequijs parandis reliquíſq; Regijs muneribus obeundis regnare ſe oſtendit, nullo neque aduerſante, neque regno minus idoneum cõtendente. Itaque coacto conſilio Remos petẽs ungitur. Præſtò Regi adfuere ad infulas Regni accipiendas, Iohannes Alenconius, qui partes Ducis obibat Burgũdiæ: Petrus Borbonius pro Duce Normãdiæ: Antonius Lotharingus pro Duce Aquitaniæ: Philippus Raueſtanus pro Comite Flandriæ: Gilbertus Cliuenſis pro Comite Campaniæ. Peractis triſtitiæ imitamentis, aulicos proceres humaniſsime affatus, conſilia ſibi capeſſendi egregiè regni retulit: neminẽ ſe eorum qui Carolo militaſſent exauctoraturum. magiſtratus aulicos eodem ſe quo prius ijdemque. Eaſdem eos mercedes, eadem ſtipendia accepturos. Ad hæc, formam futuri regni præſcribens, iudicia ſe eorum peritis permiſſurum: militiæ ſe conſulturum oſtendit. Iudicum etiam decuriam aliã ſtatuit, ſupremi ei Cõſilij nomẽ impartiens, ad quos hæ controuerſiæ referrentur, quæ ob potentium hominũ in Senatu

natu

natu nimiũ gratioſorũ factiones, periculoſè tractarẽtur in Senatibus. Sed *horũ potẽtia paulatim gliſcẽs, eò erupit, pertractis auocatiſque omniũ cõtrouerſiis, & his qui iudicia differre ob potentiã uolunt, eò accurrẽtibus, recognoſcẽtibusq; illis ſupremi ordinis placita resq; iudicatas, peßimo exẽplo: reipublicæ ut* Gallicæ *magnã inde illatã calamitatem uideamus*, Fine *æſtatis turbidis rumoribus prorupiſſe* Germanos Maximiliani *auſpicijs in* Burgũdiam, *allatum eſt.* Ludouicus *eò cohortes aliquot cum* Iohanne Fuxeo *miſit, quæ hoſtium impetus arcuerunt*. Sperabant *omnes tali* Rege *nihil non fœliciſsime* Gallis *ſucceſſurũ. nec immerito.* Vicit *omnium ſpes. nuſquam* Gallorum *res neque feliciores neque potentiores q̃ eo* Rege:*etſi procellis fortunæ fine regni agitatus curſus proſperarum rerum intermiſſus uideri potuit.* Agebatur *annus impartitæ nobis ſalutis* M.CCCCXCVIII. *quo tempore* Ludouicus *admouit animum ad forenſium controuerſiarum innumerabiles gyros aperiendos. multáque ſancijt, quæ ad earum breuitatem, iudicúmq; moderationem pertinẽt.* Inde *cum ſtudioſi prætextu priuilegiorum mirè plerunque alios uexarent, leges promulgauit quibus pleraque moderatus eſt, fraudéſque eorum repreßit.* Neque *uero tantum hæc unius alteriús ue conſilio ſtatuit: ſed prudentiſsimorum quorumque adhibito conſilio quos eiuſce rei gratia aut ad ſe euocauit, aut aulicis negotijs occupatos, cõſilijs adhibuit. nec temere aliquid edicto ſancijt, quod non eruditorum quoruncunq; uirorum è* Galliæ Senatibus *delectorum iudicio prius confirmaretur.* At Pariſienſis Academia *interceßit promulgationi conſtitutionum, quas in ſe latas uidebat. réſque parum abfuit à ſeditione, proponentibus multis fa-*

moſos libellos in Regẽ ipſum, & Guydonẽ Rupiſortium ſummum iuris præfectum: remq́ue ipſam concionatoribus palam exagitantibus: diuinarumque rerum peritis libertatem amiſſam deplorantibus: niſi Rex gliſcentem ſeditionem uarieq; ſerpentem, Lutetiam ueniens extinxiſſet, nobilibus hominibus (ut ſunt interdum ſtudioſis parum æqui) ridentibus, optatiſſimumq́ue ad ſpectaculum ringentibus. Angebat alia cura Regem. Nam Anna Carolo prius nupta Britannorum principatum ſecũ auferebat. Viſa res eſt grauiſſima, & quietẽ Gallicã cõuulſura. Adhibito intimorum conſilio de repudianda Iohãna Valeſia uxore, Caroli nuper Regis ſorore, conſilium iniȷt. Huic uni uitam acceptã & captiuus & odio apud fratrẽ flagrans Ludouicus debebat. Repudiarét ne Regis ſororem? Et eam ſororem cui tantum deberet? Quid ſi proceres Gallici grauiter id ferant? Quid quod anceps dubitatio eſſe poteſt, cùm & iuris naturalis & gentium & ciuilis leges regnũ ei deferant? Hæc aliquantulũ agitata torſerunt Regem. Denique populus uxorem cui tot annis Rex aſſueuit, repudiari quo tandem pacto augurabitur? Vicit aliorum ſententia, qui & metu cum Iohãna contractum matrimoniũ, & conteſtationibus eo tempore adhibitis id cõſtare, neque fœdere ullo naturali cõtractum aiebant: aſſerente id Ludouico, ſi tamen uerò id eſſe ſimile poteſt, cũ Regi Carolo tres eſſent liberi. Cum mœrẽs uxor captiui uitam à fratre multis lachrymis impetraſſet, metũ ſi quis initio adhibitus ſit, nũquam purgatum? nullum mariti officium in tam bene de ſe meritã uxorem ab eo collatum? cubantem unà, ex illius cõplexu æquè diſceſſiſſe, atq; aliam mulierem ? amplexantẽ pari amplexu non acceptã? deſiderij eius expectationem nòn

expletam?

expletam? non pellectum animũ non mitigatum tot lachrymis, quas profuderãt uxoris oculi pro marito liberãdo? Ad Põtificẽ itum eſt Romanũ, nec ſine muneribus. Is erat Alexãder VI. Borgiæ filij extollẽdi auidiſſimus, omnesq; etiam quærẽs occaſiones ampliandi ei imperij. Acratus Ludouici amicitiã ad eam rẽ aptiſſimam, quos uoluit iudices ei decreuit. hi fuere Philippus Luxẽburgus Cardinalis, Ludouicus Albigiorũ Põtifex, Ferrãdus Septenſis Epiſcopus, è domo ipſi Regia petiti & dati. Hi tandẽ diſſoluerũt lata ſentẽtia matrimoniũ. eóq; factum eſt, ut Rex Annã Caroli uxorem cũ Britannorũ principatu acciperet. Ac ne ingratus in Iohannã uideretur, ultro ei Biturigũ principatũ iure fraternæ ſucceſſionis debitum detulit. Ea fuit eximia pudicitia & integritate, cæleſtis uitæ ob morũ ſanctitatẽ quædã ueluti exempla uiuens adhuc nuſquam non præbens. Ac tantum abfuit ut repudium ægre ferret, ut ſe plerunq; magno onere leuatam prædicaret: humanasq; cogitationes ſpesque auerſata, ad diuinas animũ tranſtulerit. Noua Regina nouis magnisq; plauſibus iterũ excepta eſt, Britannorũ nobilitate haud ſatis æqua, cum interim in Galliam deuolui eum principatum uidebant. Rex ubi primum ex animi ſententia Regni res cõpoſuerat, totus & animo & opibus in bellũ Mediolanẽſe inſiſtere cœpit, Valẽtinæ auiæ nomine principatũ Mediolanenſem iure ſibi delatũ hæreditario contendens. Nec uerò Ludouicus Sfortia quin magnũ bellũ à Gallo impenderet, dubitabat. Audierat, ad Alexandrũ Põtificẽ Romanũ, ad Maximilianũ Cæſarẽ, ad Venetos, ad alios Italiæ regulos, miſſos legatos. Germanorũ expeditam manũ ad fines tutãdos acceſſierat. Maximiliani affinitate fretus erat. Iã Veneti nouo

Regi gratulatum uenientes, ad bellum eum accenderāt, opem ei ultro ſuam deferentes. Ac tādem ſecretis pactionibus cum Rege initis, cum Cremonam ſibi à Mediolanenſibus iniquè ereptam dicerent: ut Cremona eis cum multis alijs oppidis cederet, fœdus cum Rege paciſcuntur. Philippus Auſtriacus Maximiliani Cæſaris filius, Burgundiam petierat. Nec hūc ipſum irritatum Rex ad Mediolanenſe bellum profecturus, relinquere uolebat, ultrò citróque legatis miſsis, adnitente Ludouico Borbonio Vandomio. cum obſequium ſe præſtaturum rerū urbiumq́; quas beneficiarias à Gallo tenebat, profiteretur, miſſus eſt ad Attrebates Guydo Rupifortius, qui iurantem in uerba Regis ut beneficiariū admiſit. & quædam quæ ablata maioribus ſuis querebatur, reddidit. Ita uacuus reliquis curis, toto animo in Mediolanenſe bellum Rex incubuit. Excitabat Regis uoluntatem Iohānes Iacobus Triuultius: qui quo odio apud ſuos flagraret Sfortia, & quàm leuiſsimo momento fugaretur, oſtēdebat. Hunc iampridem factione Mediolano pulſum, & Carolo militantem Rex nouerat: ſibique egregiam nauaſſe operā ad Nouariam meminerat. itaq; & præmiſſus eſt ad res tentandas, et parti copiarū præpoſitus. Paulo antea uenerat in aulā Valentinus Borgia, Alexandri Pontificis filius. Hunc Rex magnifice ſuſcepit: atque ita ſibi deuinxit, ut poſthac ſemper magnifice de eo & ſentiret & loqueretur. cumque relicto prius galero Cardinalitio, affinitatem quæreret ex aulica nobilitate, quā uellet ſumendi optionem propoſuit. Elegit is Fuxeam Alebreti Alani Aquitani principis filiam. Erat Alebretus Ludouico parum gratus ob fidem olim uiolatam ad Britanniam, dum priuatus bellum moliretur in Carolum: nec

filiam

ſiliam extero homini credere uolebat. Miſit igitur in aulam Iohãnem Caluimontanum, qui nuptias eas diſſuaderet, hominem uario acrique ingenio. At is rationibus Regis adductus, & priuſquam ad Alebretum ſe reciperet, donatus à Rege Cõſiliarij Regij apud Burdigalæ Senatum magiſtratu: facilè Alebreto perſuaſit, è re ſua eas eſſe nuptias: atque ut maximè non ſint, quicquid id eſſet moleſtiæ, concoquendum. hanc unam ſupereſſe rationẽ, qua in gratiam Regis rediret. Ita data illa uxor Borgiæ: eáſque nuptias ille cupidiſſimè eſt amplexus, tum ob uicini principis Alebreti Francique affinitatẽ, tum ob uxoris formam eximiam pari morum & probitate & ſuauitate conditam. Huic præter dotem paternam, Valentia nobilis ciuitas donec ſupereſſet ducatus titulo inſignita, data eſt. Ipſe Cæſaris nomen accepit, crebrò iactitãs, uexilliſque adſcribens, aut Cæſarem aut nihil ſe futurum. Rex peditum uigintiquinque millia contraxerat, equitũ ſex millia. exercitui præfecit Bernardum Aubigniũ, Ludouicũ Luxemburgũ, Lignium, Iohannem Iacobũ Triuultium, tres uiros rei omnino militaris peritiſſimos. Poſt Alpes ſuperatas, duo oppidula, Nomum & Roqua, Sfortiæ copijs firmata, Gallos excluſerunt. Aubignius Nomũ cum militibus inuadens, primo impetu cepit: Roquam Triuultius, quod firmiori præſidio teneretur, Luxemburgo ſuos ſubmittente, expugnauit. utrunque oppidulum & incenſum & direptum eſt. Inde in Alexandriã itum eſt. ea firmo præſidio tenebatur, utpote in quam primos belli impetus peruenturos Sfortia ante uidiſſet: eoq́; miſerat Galeatium Seuerinatem. alij Galeatium Sfortiæ proximum miſſum ſcribunt. Galli qui primam oppugnationem hortatu Luxemburgi cepere, ab hoſtibus, multis

cæſis, depulſi ſunt. Triuultij conſilio res cautius tentari cœpta eſt. Fama eſt, cum Galeatio actum de urbe relinquenda, quod falſum fuiſſe alij contendunt. Sequenti die admotæ machinæ bellicæ magnam muri partem deiecerunt: totaque nocte leues aliquot machinæ admotæ, hoſtibus ſomnum exemerunt, nocturnam uerẽtibus oppugnationẽ. Galeatius ex urbe è muris dilapſus, ad Ludouicum Sfortiam peruenit, metu res Gallorum, ne forte ignauia urbem reliquiſſe diceretur, angens. urbs uacua duce ſibi non defuit. Galli undiq; urbem oppugnantes, tandem expugnarunt: nec ſine ſuorum ſtrage tamen. Sæuitum eſt in Sfortianos: à ciuibus temperatum. Mœnia ſtrata. Dertona mox ab Aubignio recepta eſt. Papiẽſes Alexandrinorum caſum ueriti ultro deditionem fecere. Sfortia eo tempore Mediolani cũ eſſet, Venetis parte alia urgentibus, Gallorum aduentum, fretus Germano milite, expectabat. At fama tot breui urbium amiſſarum territus, ſibiq; ipſi conſcius quantum grauiter plebs dominatum ſuum ferret, ueneno ſublatis nepotibus ueris Mediolani hæredibus, territus etiã Galeatij aduẽtu, qui cataphractorum Gallorum equitum inſignem uirtutem referret, mutato conſilio ſolũ uertere ſtatuit, ad Maximilianumq; Cæſarem proficiſci, ratus ob affinitatem, & copias & uires inde ſibi adfuturas. Inde Comũ: mox Lario lacu tranſmiſſo, in Germaniam profugit, præmiſſis antea eò liberis, cum magna auri argentique copia. Mediolanũ propter urbis uaſtitatem non munierat. Arci Bernardinum Curtium præfecerat. Poſt Sfortiæ fugã, Mediolanum in Gallorum uenit poteſtatem. Rex à ſuis admonitus, poſt ſupplicationes paßim decretas, Mediolanum adijt: ubi publicè magno omniũ plauſu exceptus

eſt. Arcem

eſt. Arcem quæ ui expugnari nõ poterat, Triuultius auro expugnandã aiebat. Vocatus ad colloquiũ Curtius, qui toto triennio arcẽ facile defendiſſet, Triuultij opera auro expugnatus eſt. Tradita ei centũ millia nummûm aureorũ, mediamq; mobiliũ partem, quæ in arce eſſent, ſunt qui ſcribant: alij, quibus magis accedo, decem millia nũmûm aureorum tantum, cum media ſuppellectilis parte, tradita aiunt. Genua mox in Gallorum uenit poteſtatẽ, Baptiſtini Fregoſi opera. eique præfecit Rex Philippum Raueſtanum, Fregoſi tamen conſilio res Genuenſiũ moderaturum. Venetis quoq; Cremonam, cũ aliquot oppidis quæ circa Abduã ſunt, ex fœdere reſtitui Rex iuſſit: etſi pignoris tãtum iure debitã ſibi cõtenderent: faciléq;, quicquid id eſſet æris alieni, diſſolui poſſet. Sed & fœdera inita ſeruanda erant, & illi tam potẽtes quouis pacto ad Gallorum amicitiam alliciendi. Interea dum Mediolanenſium reipublicæ res diligentius Rex obſeruat, animaduertit Mediolanenſes tributorũ mole nimiũ fatigatos. Tributa igitur ad mediocrem uſq; modũ minuit, uſus ea in re conſilio Guydonis Rupifortij iuriſpræfecti, Georgij Ambaſiani Cardinalis, et Iafredi Caroli, quẽ præſidẽ Senatus Mediolanenſis cõſtituit: quorũ cõſilio, pace poſtea undiq; parta, tributa tota Gallia magna ex parte remittere uoluit: remiſiſſetq;, ni Venetũ Põtificiũq; bellũ ad maiores eum impẽſas traduxiſſent. Fine etiam Regni, Iulio Pontifice Romano, Henrico Britanniæ Rege, Cæſare Maximiliano, Heluetijs, Ferdinando Aragonenſi, omnes Galliæ partes uno eodemq; tempore inuadẽtibus, nunq̃ auxit tributã, nunquã aulicos militaresq; magiſtratus, Senatus ue Gallicos, ullis ſtipẽdijs fraudauit. Tãtũ ſex menſium ſtipẽdia diſtulit, quæ ipſa fine anni ſimul

perſoluta ſunt. Neminem *eorum qui antea* Sfortiam *ſecuti eſſent, in ius uocari, à militibúſue laceßi, edicto uetuit.* Si *quos nobili ortos familia, bonis lapſos inuenit ob priorum temporum tyrannidem, bona ſi quæ fiſco addicta fuere, eis reſtituit: ſi minus, pecunia erogata ne poſſeſſores antiquos in ſe concitaret, nouos fundos nouáque eis caſtra uenalia, ſiquæ inuenta ſunt, comparauit.* Gregarium *quendam militem cùm* Claudius Sayſellus, (*quẽ poſtea* Pontificatu *Maßilienſi donauit) è familia* Franciſci Philelphi *ortum diceret, cum literatũ crederet, annuo ſtipendio iuuare uoluit.* Eo *militiam præferente, in militum gradum honeſtißimum, ueſtibus, equis, armis, pecuniáque inſtructißimum, adſciuit.* Et *quo magis popularia uiderentur imperia,* Galliam *repetiturus,* Iacobum Triuultium Mediolanenſem, Mediolani Proregem *conſtituit.* Andream Quintinum Scotum *arci* Iouis *præfecit, hominem rei militaris peritißimum & uigilantißimum.* Caſtri *cuſtodiam* Carolo Stẽpeio *commiſit.* Poſtea *etiam profeſſores bonarum literarum edicto reuocauit, aucto priore ſalario.* Iaſonem Maynum, *caſtri non ignobilis donatione,* Philippum Decium, & Franciſcũ Curtium, *ſalarij magnitudine ad intermiſſam legum interpretationem reuocauit.* Denique *ex* Italica *nobilitate, ſi quos aut prudẽtia aut rei militaris ſcientia inſignes comperit (habebat uerò emiſſarios ad eos undique conquirẽdos) militiæ gradu honeſtißimo ſtipendijſque amplißimis donauit. ipſe nobilißimum quenque, mẽſæ ſuæ adhibuit. & ab eis inuitatus libenter conuiuijs interfuit.* Rebus *tandem ex animi ſententia conſtitutis,* Lugdunũ *redijt, lætus ob uxoris partum, quæ* Claudiam Valeſiam *(erit ea poſtea* Gallorum Regina*) pepererat. eodemque*

tempore:

tēpore & Decuriones Pariſienſes & Præfectus decurionum, à Senatu mulctati ſunt ob Pōtis Pariſienſis ruinam: quæ fœda eo tempore fuit, componētibus alijs ſarcinulas, alijs migrantibus, alijs dum quò facilius migrarent, liberos uagientes & infantes efferrent, redeuntibus ſubmerſis. Eum Pontem Pariſienſes poſtea magnifice conſtruendum curarūt, adhibito etiam à Rege ad id opus Iucundo Veronenſi architecto, docto homine. Reuerſus Rex litem compoſuit inter Carolum Geldriæ & Gulielmum Iuliaci principem, ob inſignia eadem à Geldrenſi ſumpta: ad quam componēdam arbitrum illi eum honorarium delegerant. Pro Iuliaco pronuntiatum eſt: ita tamen ut is oppidum Geldrienſi extortum redderet. uterque Regis ſententiæ paruit. Iuliacóque Regis liberalitate quatuor aureorum nummûm millia numerata ſunt: decretumque annuum in poſterum ſtipendiū. Sunt qui ſcribant, eos ultro euocatos eo prætextu, ut reliquos Germaniæ principes et Heluetios cū Maximiliano Cæſare committerent: ut eo bello implicatus, Sfortiæ auxilia ne ſuppeditaret. Maximilianum quidem conſtat, ſuppeditatam in id bellū à Rege pecuniam, ægrè tuliſſe. eodemque tempore à Ladiſlao Pannoniæ Rege legati uenerunt gratulatum quòd Sfortiam uiciſſet: Mediolanēſibusque in ditionem redactis, auxiſſet Regnum: petentéſque, ut is amicorum ſociorumque numero haberetur. eis quæ petebant conceſſa: occultioráq; fœdera inita quibus Maximiliano negotium faceſſeret. Eodemque anno, ſed priuſquam Mediolanum adiret, Senatum Rex Rothomagi, Georgij Ambaſiani conſilio, ſtatuit, fixum & perpetuum futurum, non temporarium. Sfortia tandem ad Maximilianum peruenit: comiterque exceptus eſt.

At minora ab eo quam ſperabat, auxilia ſuppeditari poſſe uidit: réſque ſuas pro deploratis ſe habere dixit. Nec tamen ſibi defuit. ad duodecim hominum millia ex Heluetijs conſcripſit, Maximiliani uſus opera, non pecunia. Italicus quoque miles eius imperijs aſſuetus ultro nomina dedit: ex his octo hominum millia adſcripſit. Mox ſuorũ literis certior factus, Triuultij imperia Mediolanenſibus diſplicere, per clientes atque amicos ſeditionem Mediolani excitat. Nam & Gallorum rapinæ, patratáque aliquot temere facinora, inuiſos eos Mediolanenſibus reddiderant, ut & morum ingenijque diſſimilitudo: & cum Italicis mulieribus liberior familiaritas. Triuultius ſeditioni iam gliſcenti occurrens, coeuntes aliquot turmatim, per uicos immiſſo milite, obtruncat. Vocatam plebem pro concione, mitiſſima oratione placare conatur. Sed factione hoſtium obſtrepente, recenſere cœpit milites, aduentante iam Sfortia. Vix quatuor hominum millia inuenit: reliqua pars ex pacto militabat Valentino Borgiæ Cæſari ad tempus. munijt igitur arcem. Mox Nouariam ſeceſſit, ut & hoſtes receptis è Elaminia militibus, compeſceret, & recentes milites ſcriberet. & ſanè Nouaria ad bellicos impetus hoſtium eludendos, aptiſſima erat. Irrigãtur enim ferre ſuburbia Nouariæ, fluuiolis duobus, Terduplo ab ortu, Aconia ab occaſu: Nouarienſiq; agro ſummæ Alpes imminẽt. Eſt & in extrema parte agri uicus Lanizarius, unde cõmeatus abundè in urbẽ inferendos curauit Triuultius. Suntque tota urbe foſſæ Mannariæ, & fluuiolus nauium minime capax, caſtrum munitiſſimũ. Ibi Triuultius collocat milites: aggeres munijt. mittit & Pegaſarium curſorem ad Regẽ cum certis mandatis, quo ſtatu res eſſent, edoctur ũ.

Ille

Ille mox eò Ludouicũ Luxemburgum, *quẽ ſecum è* Mediolano *reduxerat, cum expedita* Aquitanorum *peditũ manu, mittit.* Aubignius *dum hæc agũtur, ueritus ne res hoſtium ſuperiores eſſent, cũ* Triuultio *ſe coniungit, direpta prius dertona.* Venetos *admonet ſocietatis cũ* Rege *initæ: auxilia ex fœdere debita popoſcit.* Illi Nicolaũ Petilianum Comitem *cum exercitu mittunt, ut aut cum* Aubignio *&* Triuultio *ſe cõiungat, aut ſi minus id fieri poßit, agros* Mediolanenſiũ *populetur.* Ille, Mediolanẽſi agro *populato, cũ aditus ſibi ad* Aubigniũ *præcluderentur, ad ſuos ſe recepit.* Principio *ſequentis anni, qui fuit millesimus quingẽteſimus,* Sfortia *à ſuis admonitus de* Callorũ *fuga,* Mediolanũ *rediјt cum ualida* Heluetiorũ *manu, quam* Italico *exercitu poſtea cõtracto auxit.* Atq; *ut ſunt cum fortuna mutabiles huiuſce populi animi, uel quòd* Sfortianorum *imperia non ingrata olim meminerant, nihil non beneuolentiæ in eum profuderunt.* Papia *&* Parma *&* Veganum *acceßit.* Aduentantibus *etiam* Sfortianis, *cum* Nouarienſes *aliorum exemplum ſecuti, conſilia agitarent de* Gallis *urbe expellendis, è* Nouaria *quoque* Galli *ſeceſſerunt.* Benedictus Cribellus, *&* Ludouicus Caymus, *quibus multum* Sfortia *deferebat,* Mediolanũ, Papiã, *uicinaq; alia loca nuper à* Gallis *recepta, munienda ſuadebãt:* Carolus Stãpa Nouariam *unã acri præſidio & ualido tuendã: eò molẽ belli uertendã: ſed* Italo *milite, nõ* Heluetio *ad omnẽ aurã ſpei lucrique mobili, fidẽ habendã. Inſtare enim* Gallicas *copias: quæ ſi* Nouaria *potiãtur, facilè* Mediolanũ *recipiãt.* Erãt Aubignius *et* Triuultius Gallicarũ *copiarũ ductores. hi pari uirtute potẽtiaq; cum eſſent, parũ abfuit quin rẽ* Gallicam *ſatis afflictam, mutuis dißidijs ſubuerterent.* Au-

bignius quoquo pacto Mediolanum adeundum cōtendebat: Triuultius donec reficeretur exercitus circa Nouariam expectandum. Captiuos ſi quos Aubignius libertate donabat, Triuultius in ſeruitutem reuocare conabatur. alter alterum obliquè cauillo impetere: alter alterius facta eleuare. Luxemburgus mox Regem admonuit de tanta ducum diſcordia. Rex utriq; abrogato imperio, ſummæ rerum præfecit Ludouicum Tremoliū, adiectis in ſupplemētum nouis militibus. Tremolius ubi primum Regia caſtra adijt, ſemotis arbitris cum utroque congreſſus, facile effecit, ut ambo in gratiam redirent.

» *Quo enim tādem, inquit, iræ diſcordiæque ueſtræ eru-*
» *pturæ ſunt? Quid tandem amplius paſſuræ Gallorū co-*
» *piæ, ab hoſtibus fuſæ fugatæque & caſtris exutæ, eſſent?*
» *Quis tandem Sfortiæ laudatior triūphus? Heluetios &*
» *Italos, fugatúmque ſemel Sfortiam, impune uidetis mu-*
» *tuis ueſtris demū diſsidijs fretos, uos Mediolano, Papia,*
» *Nouaria pepuliſſe. Quos tandem illi cōtempſere? uos du-*
» *ces? an ueſtros milites? Si culpa in uobis eſt, ecquas non*
» *ignominiæ notas uobis inuritis? ſi in illis? an non iure uos*
» *pertæſum eſt, ueſtri imperij, cum quales in bello ipſi du-*
» *ces fuiſtis, tales reliquos fuiſſe æquum fuerit? Quin ſcitē*
» *temporum rationem habuiſtis? At credo equidem & ti-*
» *bi, Triuulti, res Carolo è Neapoli redeunte, proſperè ge-*
» *ſtæ, ſpiritus augent: & tibi, Aubigni, Caieta toto bien-*
» *nio fidelißime fortißimeque defenſa. Videte uerò potius*
» *ne ridendi ſitis, nō ſolum quòd rem Gallicam ueſtris diſ-*
» *ſidijs affligatis & obruatis, ſed quòd etiā quibus in ex-*
» *peditionibus antea uos magnificè prudentérque geſſe-*
» *ritis (quæ ſane & plures & laudabiles ſunt) his uos uir*
» *tutibus factiſq; præclarè geſtis quaſi maculam ſic iſtud*

» *diſsidium aſpergatis.* Continuanda *mediusfidius uobis*
» *perpetua illa animi magnitudo, quam & initio prudẽ-*
» *ter ſuſcepiſtis, & poſtea fortiſsimè ſuſtinuiſtis:ne ſi prio-*
» *ribus extrema non conſonent,caſu illa magis,quam uir-*
» *tute geſta habeantur.* Hæc ego *utrique ueſtrum parum*
» *eſſe grata coniectura quidem auguror.* Sed *hac qui-*
» *dem parte æquum eſt, uſuram mihi patientiæ uos pau-*
» *liſper accommodare,uiciſsim adiurgaturos.* Nã *me uera*
» *potius quàm grata loqui, quamuis meum ingenium non*
» *cogeret, neceſsitas cogit.* Cuperem *quidem,* Aubigni &
» Triuulti, *auribus ueſtris alia dare.* At *multo malo uos*
» *magnos* Regiq́ue,*in gratiam ubi redieritis,gratos, qua-*
» *lemcunque animũ erga me retenturi ſitis:quàm pati ue-*
» *ſtra diſcordia tantum* Gallorũ *robur inane redire.* His
dictis facilè effecit,ut in gratiam redirẽt. In *gratiam re-*
ductos eo loco habuit ut nemo agnoſceret imperiũ mu-
*tatum.*Tantum *pro duobus tres copiarum ductores.ni-*
*hil enim egit ſine utriuſque conſilio.*Sfortia *cum audiret*
Tremolium Mediolanum *proficiſci, parte prius copiarũ*
*præmiſſa,relictis cæteris impedimentis,*Nouariam *ſeceſ-*
*ſit.*Aubignius *ſuadet eò quoque* Gallos *educendos: ſub-*
lato Sfortia *facilè potituros* Gallos Mediolano. Placuit
id Tremolio. Itaque *præmiſsis tantum qui itinera circa*
Mediolanũ *infeſtarẽt,uelitibus, robur exercitus in* Sfor
tiam uertit. Erant *ex his* Heluetijs *qui* Sfortiæ *militabãt*
aliquot qui Carolo *in expeditione* Neapolitana & No-
uarienſi militarant: hiq́ue à Sfortia *ſerius quàm conue-*
niſſet,ſuppeditari ſtipendia querebantur. Specie *popu-*
lãdi ex caſtris egreſsi cum Tremolio *qui literis eos prius*
ſollicitarat,cõueniunt uti accepta pecunia ingenti,Sfor-
tiam deſerant. Erat *caſtrum* Nouarienſe *cinctum muni-*

tumq́ue acri Gallorum *præſidio, cui præerat* Carolus Louenius, *huius recipiendi occaſionem quærens.* Sfortia *ad id oppugnandum ex* Alexandrinorum *finibus properabat. eum cum toto exercitu ſecutus eſt* Tremolius. *Raptim utrinque inſtructa acie concurritur.* Sfortianis *certamen minime detrectantibus, pedites* Italici & Germanici *alacriter prælium ineunt, haud ſegniter proruentibus* Gallis. Iohannes Fuxeus & Ludouicus Borbonius Vandomius *cum lectiſsimis equitum turmis à latere incurrentes, hoſtium aciem præruperunt. faciléque* Sfortianos *ancipiti terrore perculſos diſsipaſſent, ni* Italici *equites exceptos eos aliquandiu tenuiſſent.* Sed Emundo Prio & Ludouico Grauillo *cũ recenti equitatu immiſſo, inſtantibus, equitatus hoſtium fuſus eſt.* Ventum *erat ad* Heluetios, *qui incertum* Gallico *auro corrupti, an quod* Martem *communem uererentur, detractarunt certamen.* Ita Sfortia *conturbatus fuſusq́ue* Nouariam *rediјt.* Aliј *eam cladem circa* Alexandriam *acceptam prodidere.* Sed *ſpem nondum abiecerat.* Heluetiј *cum commeatum in* Nouariam *illatum non uiderent, uel quod ita pepigerant, uel quod publico gentis edicto in gratiam* Regis *facto, militare aduerſus eum prohibebantur, pacti ſunt cum* Tremolio *ut ſalui ad ſuos cum omibus impedimentis, perſolutóque uel certe promiſſo ſtipendio, abirent.* Non *ſibi defuit* Sfortia, *quin per* Stampam & Cribellum *multis pollicitationibus deterreret eos ab eo fœdere, & fidem & iura gentium ne uiolarent obſecrans.* Quò *enim (inquiebat* Cribellus) Heluetiј *proficiſcimini? qua nos ſpe ſecuti eſtis? contra quos primùm arma hæc induiſtis?*

Quid

» *Quid Gallum hoſtē relinquitis? Sfortiam hoſtis loco ha-*
» *betis? Quid? uós ne ad hæc patranda acceſſimus? Quem*
» *de uobis nūtiū accipiet* Maximilianus *Cæſar, cùm uio-*
» *lata fide deditum* Sfortiam *relictumq́; intelliget? Quan-*
» *tum te* Sfortia *de* Heluetijs *fefellit opinio? qui calami-*
» *toſam præcipitemque tuam ſenectutem, fœdam exacta*
» *ſtultaq́; ætate canitiem, tot rebus antea proſperè geſtis,*
» *efficiant?* Ne Heluetij, *ne uiri fortiſsimi, hæc commiſeri-*
» *tis, alieno hoc maxime tempore, quo tota* Italia *magni-*
» *tudinis ueſtræ memorabile aliquod exemplū expectat.*

Moueri uidebantur aliquot Cribelli *oratione: ſed, primoribus edicto ſe gentis uetari dictitantibus, deditio facta eſt. At* Cribellus, *quoniam* Heluetij *urbe tantum egrediebantur, non ipſum* Sfortiam Italós *ue dedebant,* Nouariam *tenendam præſidio interea cenſebat, donec recentes è* Mediolano *copiæ, quas* Aſcanius Sfortia Cardinalis Sfortiæ *frater adducebat, adeſſent: ſollicitari etiam poſſe* Franciſcum Gonzagam, *qui cum lecta equitum manu auxilium ferre poſsit:* Stampa
» *contrà diſſerere. Quid urbem tenerent quam intra pau-*
» *cos dies fame domiti fruſtra durioribúſque conditioni-*
» *bus relicturi ſint? Satius eſſe, quoniam ſalui* Heluetij *in-*
» *ſtructo cōpoſitóque agmine* Gallis *dextra læuáque ſtan-*
» *tibus prodeant,* Heluetica *ueſte* Sfortiam *ut gregarium*
» *alium militem ueſtitum,* Heluetiorúmque *arma fe-*
» *rentem, cum eis prodire. nam & facile latere poſſe,*
» *& ad ſuos ſe incolumem referre.* non probabat id Cribellus, Heluetio *fœderum uiolatori nihil fidendum ratus.* Sed Sfortia *latere ſe poſſe putans,* Heluetijs *ſe miſcuit.* Non *latuit dolus* Tremolium: *ita per exploratores*

omnia illius conſilia odorabatur. Prodeuntibus Heluetijs *uelut ad prælium* Gallicas *copias paratas eſſe iubet, haſtis obuerſis uelut ſub iugum miſſurus* : Heluetios *ne ipſis quidem recuſantibus, prodire nominatim unumquemque iubebat, diligentius explorato uniuſcuiuſque uultu.* Tum *demum* Sfortiam *agnitum prehendi iuſsit, prehenſum in caſtrum* Nouarienſe *munitiſsimum perduci.* Sũt *qui ab ipſiſmet* Heluetijs *proditum, alij à ſuiſmet aiunt:* Gallici *aliquot ſcriptores, ſumpta ſodalis frãciſcani ueſte deprehenſum.* Ita *ille in* Galliam *captiuus perductus eſt, potitus quondam nobiliſsima* Italiæ *parte: tantáque potentia, ut eius arbitrio res quondam* Italicæ *ſteterint.* Eóque *die* Tremolius *cum* Sfortia *locutus, bono eum animo eſſe iuſsit:* Ludouici Regis *manſuetudinem multis notam & ſpem ei ſalutis et certam fiduciam præbere : inuitatumq; ad cœnam cum* Aubignio *humaniſsime ſolatus eſt: omnemque ei honorem habuit, qui in tali fortuna haberi poſſet.* Ipſe *cũ premeretur bello* Gallico, *nõ modo non abiecto animo fuerat, ſed adhibuerat etiam omnem operam qua huiuſcemodi procellam depelleret.* Baiazetem Turcarum *imperatorem ſollicitarat ut in* Italiam *arma eodem anno tranſferret,* Turcarũ *copijs per* Forumliuium *miſsis: qui & in ea loca deſcendentes, ingenti præda abducta abierunt, orturum maiorem tumultũ ſperantes, ut eis* Sfortiani *receperãt.* Plures *id prodiderunt, diuino id ei conſilio accidiſſe, ut poſt ſublatos ueneno nepotes, in hos acerbos fortunæ impetus incideret.* Alij *arrogantiæ: alij perfidiæ.* Punica *enim fide, ut noui commodi ſpes effulſerat, palã recepta etiam cum* Venetis Pontificéque *fœdera uiolarat : quidam impietati, cum eodem anno* Gallos *ad ſacrum annum expiandæ*

pianda reipublicæ Chriſtianæ gratia indictum à Pontifice, Romam euntes, hoſpitibus nummo aureo pro Gallico capite delato, occidi iuſsiſſet. Sunt qui (quis tamen non hic rideat curioſitatem aliorum in perſcrutãdis alienarum calamitatum cauſis?) potentem hominem auaritia obcæcatum, cum ſtipẽdiorum ſolutionem eo tẽpore Heluetijs differret, quo uel maxime repræſentãda erat, iure in has eum incidiſſe anguſtias, commemorent. Atqui neque illi ingenium in adminiſtrandis Mediolanenſis principatus oppidis, neque prudentiam in moderãdis rebus, neque aſtutiã ad uarios rerum euentus depellendos defuiſſe, ab ullo proditum eſt. Magnitudinẽ animi ne ipſa quidem captiuitas minuit. Quo fit ut uiciſsitudinem fortunæ res uario ordine miſcentis qui intueatur, is hominem ſenem & nobiliſsimum, tanto excidiſſe principatu, miretur. Eum multi ſcribunt, Lochiẽſi arce incluſum cõſenuiſſe: ſed neq; Regio more ut par erat obſeruatũ, nec ſatis liberaliter habitum. Narrãt enim ſubterraneũ cubiculum ædificatum, idque cõcameratum atque in apſida curuatum, ferreis compagibus, ferreoque oſtio munitum: in quod homo quondam & potẽtiſsimus & ornatiſsimus, coniectus, miſeram captiuitatem paſſus ſit. Alij poſt aliquot annos cuſtodiæ Scoti equitis commiſſum, liberius liberaliúſque tandem tractatum aiunt. Aſcanius Sfortia Cardinalis nuntio fraternæ cladis perterritus cum turmis aliquot equitum è Mediolano fugiebat. At interceptus à Sonſino Benzenio Venetóq; equitatu, captus Venetias perducitur: Ludouicoque Regi repetenti hominem ex fœdere poſt paucos dies deditus, in Galliam perductus eſt: qui & ipſe non modo nõ infracto animo propter aduerſi prælij euentum, ſed confir-

mato atque renouato uiſus eſt: ac quanquã uerſa omnia intelligeret. & ad Regem noctu accedens, cum multis facibus aulicis ad eius ſpectaculum proruẽtibus, honorifice quidem Regẽ & ſalutauit & appellauit: ſed nec ad pedes iacuit, nec ullis lachrymis eiulatú ue captiuitatem deplorauit. Quin de ſua captiuitate cum Philippo Luxemburgo Cardinale, & Octauiano Sangelaſiano Engoliſmenſium Pontifice diſſerens, bene ſecum actum aiebat: iocabaturque Venetos de ſe optime meritos, qui eum ex his laqueis quibus circumretitus eſſet, exuiſſent, ac ui abductum explicaſſent, cum periculum eſſet, ne in maiores plagas incideret, quibus confici eum & concidi neceſſe eſſet: indicans hac oratione uel ad Federicum Neapolis Regem, uel ad Alexandrum Pontificem confugienti, uel ad Maximilianum redeunti, duriorem ſortem futuram. Ea enim conſilia agitarat cum fratre: fugam etiam ambo ad Baizetem Turcã meditati, ni intercepti fuiſſent. Sed Aſcanium, ob gradum Purpuratorum, parum carcer tenuit. Ac paucis poſtea menſibus fidei ſuæ commiſſus eſt, uagarique tota Gallia permiſſus. Poſtea quoque (ſed hæc aliquot deinceps annis contigerunt) cum deieraſſet nihil ſe in Gallos moturum, ſpemq; inieciſſet, futurum, ſua ut opera ex cœtu Gallicorũ Purpuratorum uni Pontificatus pararetur, ad Comitia noui Pontificis à Rege miſſus eſt, & ſolutus, impetrante id ægre Georgio Ambaſiano Cardinale: in quem tam ingratus poſtea fuit, ut dum ſuffragia patrum in eum inclinarent, quo tempore Iulius Pontifex renuntiatus eſt, eius unius opera ei Pontificatus extortus ſit, non ſine Bernardini Carnaili Purpurati querelis:

qui ubi

qui ubi Pontificatum ſibi ereptum uidet, Ambaſiano potius quàm Iuliano deferri uolebat. Mediolanenſis inde ditio in Gallorum rediјt poteſtatem. Georgius Ambaſianus Cardinalis Mediolanum miſſus eſt. ad eum è Vercellis Mediolanum adeuntem ciues Mediolanenſes profecti ſunt, Regiam clementiam implorantes. Hos ille pecunia mulctatos, ſecuros eſſe iußit grauiora expectantes. nec ulli poſtea fraudi fuit, Sfortiam iuuiſſe. Inde & Lignius, Luxemburgus, & Triuultius, Tremolius, & Aubignius in Galliam redeuntes magnifice excepti ſunt, ob præclaram toto eo bello nauatam operam. Carolus Ambaſianus Mediolani Prorex relictus: uir prudens & moderatus, ſeueriſsimusque in militum rapinis uindicandis. Itaque factum eſt ut eo prorege, pacifica omnia multis annis fuerint. Fama eſt duces præfectóſque è bello reuerſos, cum munera à Rege expectarent, fruſtratos. & Ludouicus quidem ad rem fuit paulo attentior, quàm tantum Regem deceret. Illud ſatis conſtat, & Tremolium & Triuultium & reliquos proceres, ab Anna Regina Rege ſciente magnis muneribus donatos. Ea prudentia uirili, ſi quid hac parte Ludouicus errabat, facilè ſarciebat. Tantáque fuit libertas apud Gallos eo tempore, ut palam mimi perſonatum Regem Ludis publice exhibitis Lutetiæ in ſcenam traducerent ægrum, pallidum, obuolutò capite, ſoleatum, & aurum potui aptum (quo interdum cõdiuntur pretioſa medicamenta) ſitientem. quod tantum abfuit Ludouicus ut curaret uindicandum, recitatis ut ludis & riſerit & libertatem populi collaudarit. Ac circa id tempus Anna Fuxea ex nobili Candalo-

*rum Aquitanicorum familia, nupſit Hungariæ Regi: eas
nuptias Anna Regina ob eorum affinitatem, procuran-
te. Ludouicus interea potitus Mediolano, ut ſunt Regũ
cupiditates inſatiabiles, animum adiecit ad Neapolim
quæ à Carolo defecerat, recipiendã. Ferdinandus Hiſpa
norum Rex, cum auxilium putaretur laturus Federico,
in ſocietatem belli & uictoriæ futuræ admiſſus eſt: ea
conditione & nundinatione, uti ambo Reges regnum
partirentur. Ferdinandum cupido finium propagando-
rum, præter iura conſanguinitatis, eò impulit, ſed cau-
ſantem uaneq; prætexentem iram in Federicum, quũ pa
ratus antea fuiſſet Neapolim Gallo ſtipendiariam face-
re. Igitur Bernardus Aubignius cum uiginti peditũ mi-
libus, quadringẽtis cataphractis equitibus Gallico nu-
mero & ordine inſtructis, è Mediolano per Hetruriam
profectus, eò tandem peruenit: pacata undique loca be-
neficio Alexandri Valentinique Borgiæ, nactus. Huic
prima fuit cura Columnenſium qui ad omnem aurã for
tunæ uarij Gallis fuerãt, compeſcendorum. Arces eorum
munitiſſimas expugnauit partim ui partim deditione:
expugnatas Valentino (nam ita quoque cõuenerat) de-
dit. Iordano quoq; Vrſino qui fideliſſimus ſemper Gal-
lo fuerat nulla deterritus rerum uariatione, Taliequi-
tium & Allã reddidit. Loca prius ablata factione par-
tium, prædamque à Columnenſibus abactam, in eum
liberaliter contulit. Mox Appulia omnis in Gallorũ ue-
nit poteſtatem. In traijciendo Liri obuius hoſtium exer-
citus nonnihil Gallos turbauit. Sed uociferante Aubi-
gnio, & iactationes equitum Gallicorum qui ſe ſolos ſi-
ne pedite paucis antè diebus hoſtes ſubigere arrogantiſ-
me contenderant, exprobrando, perruperunt turmatim
equites,*

equites,hoſtéſque in fugam uerterunt.Capua inde tẽtata eſt.Fabritius Columna urbi præerat: eo inuito paßim Neapolitani in Gallica caſtra contendebant. Venit & ipſe cũ Aubignio in colloquium. At cum ille ueluti parta uictoria conditiones duriores ferret, ipſe ut belli euentum ancipitẽ expectaturus, integra omnia exiſtimaret, nihil eo actum colloquio,Valẽtino Borgia pacis perturbante conſilia.Et iam machinis admotis quatiebãt Galli urbis mœnia, cum Fabritij hortationibus excitati ciues, multos primo impetu repulerunt.Orta inde indignatio, urbsque grauius oppugnari cœpta.Cum hoſtibus iã uiribus ſuis diffidentibus, Galli calentes adhuc à recenti ira,prælium ineunt.Mox in fugam auerſi ſunt:effuſique qua iter patebat,niſi quos cædes oppreßit,urbe pellũtur. Fabritius ubi ſuorum effuſam fugam uidet,equo admiſſo urbe egreſſus,fugiens Gallis ſequentibus in caſtra reductus eſt,ſeruatúſque,pacta mercede perſoluta:etſi Valẽtinus Borgia magnam auri copiam Aubignio nequicquam pollicitus eſſet, ſi hominem aut interficeret aut ſibi dederet. Iordanus Vrſinus quem ob fidelitatem toto bello exhibitam, Galli fouebant, cùm ſponſor acceßiſſet mercedis intra trimeſtre perſoluendæ, effecit, ut mox liberaretur. Neapolis deinde recepta eſt: ſed paucis antè menſibus ingentem armorum machinarumque multitudinem Valentino Federicus uendiderat,contractis inde pluſquam triginta millibus nummûm aureorũ.Federicus pactus eſt cum Aubignio uti à Rege acciperet certa annua uectigalia,annuumque ſibi ſuiſque ſtipẽdium. Cùm ſe ille ſpõſorem adhiberet, aueheréque ex formula pacti ſuppellectilẽ omnem poſſet,cum Aubignij literis in Galliam profectus eſt ad Ludouicum: non ſolùm annuis

illis uectigalibus ſtipendijsq; donatus:ſed locupletiſſimo etiã comitatu,quẽ ex ſuis conficere poſſet Gallico ſtipendio,ornatus,multis quoque oppidis hortisque & domibus amœniſſimis traditus:ob quæ identidem feliciorem ſe Regno adempto quàm ſeruato reſpondit.Nec uerò temporaria fuit ea liberalitas:Regno etiã Neapolitano pulſis Gallis,idem cultus idem honos eadem ei præmia reddita:conſilijs quoq; intimis à Rege adhibitus eſt: regióque more quaſi regnaret, cultus . Filius arcem Tarentinam retinens , ea maluit Hiſpanós quàm Gallos potiri. Circa id tempus Regia claſſis in Turcas ad Mitylenen expugnandam cum Veneta miſſa eſt. oppugnatáque fuiſſet urbs,ni Galli cõmeatus inopia ceſſiſſent: quẽ ſe ſuppeditaturos Veneti receperant: Italici ſcriptores culpam Gallis adſcribunt:Gallici culpam in Venetos referunt, qui ante tempus ne monitis quidem Gallis, abierint. Galli iam Neapolitanas res confecerant: unáq; cura fuit reipublicæ conſtituendæ, quæ ut in bellis, fluxa, parum ſtabat.Itaq; iuſſu Regis in Senatum probi quinque uiri & iuris ciuilis ſcientia illuſtres, allecti: in quibus & Martinus Ritius, & Matthæus Afflictus, & Petrus Coardus, qui poſtea Præſes fuit Lutetiæ. Accidit,ut,cùm caſu in Leontis Tomacelli & Marini fratris domo cœnaret Aubignius, & ſuper cœnam iniecta eſſet à Franciſco Puderico mentio de Iouiani Pontani eruditione : ut poſtridie Põtanum accerſitum multis muneribus donaret Aubignius:uelletque hominem iam ſenem honorifica functione ornare. At is uel uariationem rerum præuidens,uel otio ſenectutis cõſulens, modeſtè cauſatus ſenectutem, functione abſtinuit. Calabria Appuliáque ex fœdere in Hiſpanorum uenit poteſtatem:ijdem

Tarentum receperant. In fronte Appuliæ interiacēt oppida aliquot, quæ Galli ſua eſſe contendebant, Hiſpanis ad ſe reuocantibus. Aubignius cum Conſalno Ferdinando Hiſpanorum prætore in colloquium uenit. irrita omnia, utriſque ſibi oppida uendicantibus. Conuenit ut uterque ad Reges ſcriberet: res interea integra eſſet. Dum Hiſpani uiolatis inducijs, arma undique inferrēt, rati ob pacificatoriam legationem minus id Gallos curaturos, Aubignius collectis militibus, Cōſalnum adortus, Hiſpanos in fugā uertit: faciléque effecit ut tota Appulia Calabriáque paucis exceptis oppidis, in Gallorum uenirent poteſtatem. Addunt quidam, ſed Hiſpani demū ſcriptores, Gōſalnum, dum ſe Barilettæ cum Hiſpanorum parua manu continet, Aubignium quaſi fœderis uiolatorem, dirimendi publici belli gratia, ad ſingulare certamen prouocaſſe: eum pugnam detrectaſſe. Produnt etiam alij, idque proditum eſt à Matthæo Afflicto iuriſconſulto, ortam inter Gallos & Hiſpanos controuerſiam primum de ea præfectura quam uulgus uocat capitanatam: tandem inter eos conueniſſe, ut donec aliter cautū eſſet, ea præfectura acciperet duos præfectos, alterum Gallum: alterum Hiſpanum: duoque uexilla. Initiumque diſsidij ex caſtro Rignani ortum, ſitum in eadem præfectura: quod Alexander & Lionectus Richardi, nullo iubente ſuum eſſe contendentes inuaſerunt. Alij ſcribunt, diſsidium ortum ob oppidum Promontorij Gargani, eiuſdem nominis cognomento Appulis: ſed Daunijs attributum: quod ſibi deferri Hiſpani contendebant: Galli commune eſſe uolebant. Verſa eſt moles belli in Adriam. eò ſe receperant Hiſpani. Ibi refecto exercitu, belli aleam tentare cœperunt.

Etiam noua aderant auxilia, à Ferdinando miſſa. Ludouicus etiam Mediolanũ profectus eſt: Ludouicumq́; Armeniacum Nemorenſem, ducem exercitui præficiens, Proregem declarauit: Neapolimque miſit. Rex Mediolanum diuertens, Italicos fere omnes principes obuios habuit honoris cauſa, & à multis de mutando ſtatu Italiæ admonitus eſt. Id illi Gallorum amore non faciebant: at Alexandri Põtificis Valentiniq́ue filij odio metuque: qui interea uelut turbo undique immiſſus miſerè Italiã uexabat, direptis regulorum opibus. Venit & Valentinus Mediolanũ curſu publico celeriter uectus præter omniũ ſententiam: uilique & ſordida ueſte indutus ad Regis cubiculum nequicquam cuſtodibus reuocantibus, peruenit: nec ab ullo prius quàm à Rege agnitus eſt: qui eũ de facie tantum ſemel notum, primùm cuias eſſet, rogauit: inde agnitum amplexus eſt, non ſine reliquorũ querela. Rex Genuam profectus, magnificè exceptus eſt. Senatuſconſulto cautum, uti dies quo urbem ingreſſus eſt, inter ſacros referretur, ac deinceps quotãnis ſacraretur. addita multa alia quæ humanitatis excederent faſtigia: quæ modeſtiſſimè renuit. Genuenſes à Rege impetrarunt, uti cũ Hiſpanis liberè negotiarentur, queſti de magiſtratuum prorogatione. Vti ex ueteri more crearentur magiſtratus, decretũ, non ſatis ex ſententia Philippi Raueſtani apud Genuenſes Proregis. Ad Regẽ etiã de Prætore querelas detulere, de quibus cognoſcẽdis iudex datus Stephanus Pancherius. Dum hæc in Italia gerũtur, Appulia bello feruebat. raro integris copijs decertatum. leues equitum concurſus ſæpe facti, Gallis ſemper uictoribus. Narrabo hoc loco, quod Italos ſcriptores qui interfuere Galli falſò aiunt ſcripſiſſe: falſumque Federicus

ipſe

ipſe uiuens, literis in eandem ſententiam à filio ſcriptis aſſerebat. Scribunt enim ex prouocatione cõgreſſos tredecim Italicos equites cum totidem Gallicis equitibus: legem hanc dictam, ut qui ſtadij fines progrederetur, pro uicto eſſet. Gallos ſuperatos, ac captiuos Baretum perductos. At qui interfuerunt, & certamẽ hoc ſingulare cum Hiſpanis non Italis fuiſſe aiunt: & inde utroſque incerta uictoria rediſſe, cùm omnes præter legem dictam è ſtadij carceribus equorum impetu euecti eſſent. Simphorianus Campegius ſcripſit bis initum certamen ſingulare: priore Gallos ſuperatos ab Italis: poſteriore uictores rediſſe aduerſus Hiſpanos: Terraliũ huic prælio interfuiſſe. Ne ipſi quidẽ Italici Hiſpanicique ſcriptores conſentiunt. Quidam enim ſcribunt congreſſos Hiſpanos cũ totidem Gallis, dubia uictoria interuentu noctis diſceſſiſſe. Alij id addunt, poſtea à tredecim Italis parem numerum deuictum Gallorum. Gallici etiam ſcriptores qui Iacobi Chabanei Palicij res geſtas conſcripſere, addunt, Petrum Terralium Baiardum, equitem Gallicum, cum Arruntio (Alonſium Sotomaiorem alij uocant) Hiſpano equite congreſſum ſingulari certamine, ſuperiorẽ fuiſſe. Cauſa certaminis fuit, quòd diceret Alonſius, cum captiuus detineretur à Terralio, illiberaliter ſe tractatũ. tertioque ictu necatum Alonſium aiunt: alij poſt longũ certamẽ proſtratum ab eo hoſtem, & in nares immiſſo pugione, necatum, cum tamen eo die quartana laboraret: quod uidens hoſtis cõſultò in eum diem diſtulerat certamen. Ouetani interea Hiſpanorũ præſidium receperant, Gallis eiectis. Antonius Luxemburgus Comes Roſsidus eò miſſus, facilè eos expugnauit, diripiendóſque Gallis dedit. Iã Conſalnus (hunc alij Gundiſalnum Ferdinan-

dum uocant: alij Gonſalum Fernandum) Germanico peditatu auctus, Rubum obſidebat. Iacobus Chabaneus Palicius id oppidum tuebatur. Is oppidũ tueri uolebat: ſed his qui in præſidio erant, fractus debilitatisq́; irrita eius uirtus fuit. Captum Rubum eſt altero impetu hoſtium. Cæſi paßim Galli: ipſe pugnans captus eſt, lætis atque alacribus Hiſpanis, quòd Nemorenſem Proregem cepiſſe ſe putarent. Sed certiores facti, eum in Calabria eſſe, admirati prius hominis uirtutem, pacto prius at nõ ſoluto pro redemptione pretio, eum remiſerunt. Is breui poſtea pecuniam pro redemptione pactam ad Conſalnũ miſit, ſed prius iureiurando teſtatus, futurum, ſi eò unquam res peruenirent, referre ut parem gratiam poſſet, non illibenter ſe relaturum. Tanta fuit eo tempore etiam apud hoſtes uirtutis admiratio, ut illius fidei fidentes, quod Galli prius in Fabritio Columna præſtiterant, id illi in Palicio liberando Gallis reponerent. Tentauit & is cum Conſalno pacis conditiones: quas ille aduentante Armeniaco, lubentius recipiebat. Supra urbem quæ à fano Seueri cognomen accepit, quarto eſt milliario turris Maior (id enim eſt caſtri nomen) duodecim millibus à Fortorio amni recedens. Supra, totidem millibus abeſt Caſtellutium. Proximus his mons Rotanus, ſupráq; Cellentia. eò prædabundi Hiſpani cum Neapolitanis qui annonam infeſtam Gallis reddebant, excurrerunt. At Aubignius uicino oppido fano Marci, fanóque Gaudij, Vulturariáque & Roſſeno militibus occultißimè collocatis, prædabundos repente hoſtes eductis militibus adortus turbauit. Simul ubi eſt clamor proximis à latere, ultimis à tergo auditus, dißipati ſunt Hiſpani. magna eorum ſtrages facta: multi capti, quos maiori ex parte

mercedis

mercedis pretio perſoluto reddidit Aubignius. Conſalnus *interea omnibus* Hiſpanorũ *uiribus* Neapolitanorumque *connixus, auctus etiam* Germanico *pedite*, Ciriniolam (*eſt id oppidulum* Appuliæ *ſatis munitũ, quod ualido præſidio* Galli *tenebant: idque alij* Cereniolam *uocant,) profectus eſt*. Eò *etiam peruenit cũ totis copijs* Ludouicus Armeniacus, Aubignio *tamen nequicquam reuocãte, qui auctas hoſtium copias ſuapte multitudine cœlique inclemẽtia mox dilapſuras aiebat*. Quod *ſi ualidis præſidijs loca munirentur, iam diſtractas, ſibi ipſis obfuturas*. In*ſtruuntur utrinque prima luce acies*. Ex*tremoque diei tormenta* Hiſpanica *cum iterum in* Gallos *emiſſa fuiſſent haud ſine multorum ſtrage, ab* Italo *milite incenſa ſunt, ne uſui eſſent* Gallis. *peditum aliquantulum æquale fuit certamẽ.* Galli *locorum iniquitate explicare non poterant equitatum*. Quippe *præaltis foßis excitatis, quas hoſtes de induſtria texerant, inutile erat equitum robur*. Cõſalnus *aliquot cohortes delectas circumduci imperat, & ab tergo* Gallis *ſe oſtendere*. Is *terror obiectus, labare ordines* Gallicos, *cæſis iam ex prima acie multis, fecit*. Armeniacus *cum inclinatam rem uellet reſtituere, in prælio occiſus eſt*. Tum *demum fuga cepta, uictiq;* Galli, *multis cæſis, caſtrisque direptis*. Antonius Alegrius *collecta ex fuga militum manu*, Neapolim *tutari conatus eſt*. Id *uanum fuit ſtudium. mox enim &* Neapolis *& arces* Neapolitanæ *in hoſtium uenerunt poteſtatem.* Galli Caietam *ad* Aubignium *qui eò paucos ante præliũ dies peruenerat, cõceſſerunt*. Addũt *quidã, nocte fugiẽtibus auxilio fuiſſe, quo minus omnes* Gallorũ *copiæ aduerſo illo p̃lio delerentur*. Sed *et antea*

Ludouicus Salaſsiorum princeps eò à Rege miſſus, uictus Genuam redierat. Venerat in Galliam ex Hiſpania rediẽs Philippus Maximiliani Cæſaris filius. Is & Maximiliani patris & Ferdinandi ſoceri nomine Regem Lugduni agentem inuiſit: honorificéque exceptus eſt. Hunc etiam longo antea tempore Rex in Hiſpaniã proficiſcentem magnifice Bleſis exceperat. Eo loco accidit ut dum cœnæ eum Rex adhiberet, ipſeque proluere manus de more pararet, officij cauſa Philippus prolubro mantiliq; arrepto, miniſtri munere fungeretur. Id eius plenum ſtudij officiũ Rege modeſtiſsime auerſante, peruicit is tãdem ut abluto Regi mantile exhiberet. Erat Iohannes Grignolius Talerandus homo hilaris, iocisque referendis riſus ſolitus Regi mouere. Atque is Philippo ita erga
" Regẽ officioſo, Macte (inquit) eſto hac officij exhibitio-
" ne. Probe enim fungeris officio, maiora etiam Rege me-
" rente. Munire uiam tibi uideris, qua Regiæ maieſtati iã-
" pridem debitum, ſed lõga temporis præſcriptione inter-
" ruptum officium exhibeas. Atque Philippum ſubrubentem interrupta officia cumulatiſsime ſe redditurum reſpondiſſe aiunt. Ea Talerandi faceti alioqui hominis admonitio, etſi nulli ei inerant aculei contumeliæ, cũ tamen minime habuiſſet hominis nuper conciliati & temporis rationem, ſalſior quàm deceret uiſa eſt. Philippi aduentu cum multas pacis conditiones afferret, remiſſa eſt Neapolitani belli expeditio: quæ res effecit ut ſera fuerint Italorum ſtudia, quæ Gallos ad Neapolim recipiendam excitabant: remiſsiore Rege facto, qui putaret nihil Ferdinandum interea moturum. At Aubignius & Palicius & Alegrius de ſumma rerum apud Caietam conſilium ineuntes, Valentinum Borgiam & Iordanum Vrſinum,

donec

donec noua aduenirent ſubſidia,ad partes uocabãt. Va*lentinus qui nullam unquã ſine* Gallis *in* Italia *adeptus erat uictoriam, cùm recepiſſet* Regi,*futurum,ut ſex hominum millia ſuis auſpicijs eò mitteret, exauctorato exercitu* Regios *luſit* Duces. *Id multi uolunt gratia* Ferdinandi *factum,cum quo iam nouas unà cum patre* Põtifice *inibat conditiones, iam ſpe* Neapolim *inuadens.* Alij,*id* Gallorum *odio ſimulatum ſcribunt,quòd* Iordanum Vrſinum *eodem tempore,de quo ſumpturus ſupplicium putabatur,* Rege *iubente, liberare coactus erat, à reliquíſque* Italis *principibus quos ſibi diripiendos propoſuerat, reuocatus fuerat.* Veneti *quoque nouas copias* Ferdinando *miſere:clamante* Rege *uiolari fœdera.*Lan*guebant interea* Galli,*uel deſiderio patriæ repetẽdæ,uel preßi rerum omnium inopia. Sed &* Iohannes Hornonouus Regius *quæſtor,qui ſtipendijs ſoluendis præpoſitus fuerat,mala ea fide diſſoluebat.ob quæ etiam tãdem peculatus damnatus eſt.* Moritur *interea* Alexander Põtifex, *uir magis bello quàm paci natus:* Gallorum *tamen* Rege Ludouico *ſtudioſus ob dominationẽ filij,quæ armis ſteterat* Gallicis:*etſi ſine* Pontificatus *in ſuſpicionẽ uenerit mutatæ uoluntatis.*Mirum *eſt* Italicos *ſcriptores uno excepto* Raphaele Volaterrano *(qui nec ipſe aperte auſus eſt cauſam mortis ſcribere)dißimulaſſe tam repentinæ mortis occaſiones.* Ea *fuit eiuſcemodi.* Valentinus Borgia Raphaelem Sancti Georgij Cardinalem *potione uenenata tollere decreuerat.* Accerſiit *eum in cõuiuium: admiſcet lagenæ uini uenenum.*Lagenam *miniſtro qui à cyathis erat, obſignatam dedit:iubetq; uti ea probe obſeruata,uinum ex ea* Raphaeli Cardinali *propinet.*Ac*cidit ut miniſter uel fortuito caſu,uel obliuione,lagenam*

alteram pro altera obſeruans, ex uenenata potione & Alexandro Pontifici & Valentino filio & Hadriano Cornetano Cardinali qui multum apud Pontificem gratia ualebat, propinaret: ex altera integra Raphaeli. Ita mox uenenata illapſa potione graſſanteq́;, cum uenæ uiſcerum ueneno imbutæ fuiſſent, inter ſuorum complexus ſuffocatus eſt Pontifex. Cæſar Borgia partim ſtomachi ualiditate emiſſo ueneno, partim ope medicorum qui mulæ diſſectæ & adhuc calentis utero eum incluſerant, liberatus eſt, ita tamen aduerſa ualetudine conflictatus, ut dum de Pontifice creando comitia haberentur, aut moribūdo ſimilis, aut æger obnoxius multorum etiam iniuriæ iacuerit. Quo factum eſt ut quod concupierat, ex ſuæ factionis hominem neminem ad Pontificatum euehere potuerit. Paululum tamen recreatus, ubi Purpuratos Hiſpanos uidit inter ſe diſſentientes, Georgio Ambaſiano Cardinali Rothomagenſi in Ludouici gratiam adeſſe uoluit. Accidit ut eodem tempore octo millia hominum à Ludouico Neapolim mitterentur. hi iam Romam peruenerant. Gallicus exercitus multum poterat ad noui Pontificis creationem. Et iam omnium uoluntates inclinabāt in Georgium Ambaſianum, Aſcanio Sfortia necdum immutato, qui ut erat ad omnem auram paratiſſimus, operam præbebat Ambaſiano optime de ſe merito: cum Iulianus Oſtienſis Cardinalis qui poſtea Pontifex creatus eſt, adijt Amba-
» *ſianum, Vides (inquam) Pontificatum tibi paratum: ac*
» *nulli quidem certior eſſe poteſt. Atque ego quidem non*
» *diffiteor, pleraque me tantam ut tibi dignitatem para-*
» *rem, & ſimulaſſe dolentem, & diſſimulaſſe uolentem,*
» *tandem ut aliquando rem omnem ad effectum conſilio-*

rum

» *rum perducerem,cùm præmaturam denuntiationem of-*
» *ficij mei ſtudijque intelligerem. Vnum id amici tui uere-*
» *mur, ne quis te Pontificem metu creatum quiritetur: co-*
» *pijſque Gallicis potius quàm ſpirante diuino ſpiritu ad*
» *tantum honorum faſtigium uocatum. Quin nos tanta*
» *liberas ſuſpicione? quod tibi facillimum eſt, eductis ex*
» *urbe militibus. Ambaſianus hæc ad Valentinum retulit. Valentinus contrà ſuadere, ridereque Iuliani ſanctitatem, qui homo ſceleratus Spiritum diuinum tanto poſtea interuallo ad Pontificatus deſignationem reuocaret. Paruit tamen Ambaſianus nihil non recipienti Iuliano, emiſitq; ex urbe milites. Vix illi ſuburbia prætergreſſi erant, cùm Romani ſocordiam Gallorum ridere cœperunt: aqua etiam & lotio abeuntes aſpergere, cauillo quoque eos impetentes. Ita Iuliani artibus qui dubias eſſe prius uoluntates patrum uiderat, Franciſcus Senenſis, Pontifex deſignatus eſt. Interea, Galli Molam & Itrium adorti, cæſis Hiſpanis qui negligentius excubias obierant, diripiunt. Arcem Sicam dum oppugnant, ualidè tuentibus Germanis, inde non ſine multorum ſtrage pulſi ſunt. Parte alia Hiſpani & Caſſinatem ſaltum, & Euandri arcem Gallis depulſis expugnarunt. Galli dum Lirim traijciunt occurrente hoſte parum abfuit quin opprimerentur. Pons Gallorum præſidio tenebatur, quem nequicquam illi ſæpe adorti ſæpe inde pulſi ſunt, multis uulneratis. Noctu Hiſpani fluuium tranſgreſſi, & imbrium multitudine & occurrentibus Gallis pene deleti ſunt, Palicij induſtria, qui ita ſollerter hoſtium conſilia per*

exploratores didicerat, ut inde fugatos caſtris quoque exuerit. Oliuetumque *mox oppidum terrore tantæ uictoriæ à* Gallis *direptum eſt.* Sed *accidit ut poſt aliquot dies prælio equeſtri* Galli *uincerentur.* Induſtriaque Cõſalni *qui bellum conſulto extraxerat, direpta eſt ſpes mutui auxilij.* Sunt *qui narrant illo prælio ad* Lyrim Hiſpanum *militem qui ſignum gerebat, amiſſo brachio ſiniſtra id recepiſſe: amiſſa ſiniſtra, id trũcis brachijs complexum, donec* Galli *fugarentur: immotumque loco conſtitiſſe: ob quæ imminentibus* Hiſpanis, *cæſis ducentis equitibus, cùm nec ſtipendia ſoluerẽtur, nec annonæ copia adeſſet: in* Caietam *rurſus compulſi ſunt: ac de deditione agere cœperũt,* Alegrio *diſſuadente,* Aubignio *contrà ſentiente, cùm res ita attritas diceret, nulla ut eſſet ſpes earum ſarciendarum: his qui montem urbi proximũ tenebant, iam pulſis: cauiſſentque hoſtes ne ſubſidia uſquam adeſſent.* Ac *tandem deditionem ea lege fecerũt, ut illæſi uiaticoque adiuti in* Galliam *redirent.* Nec *tamen fides ſeruata gregario militi.* Inermes *plerique dimiſſi, ringentibus ridentibúſque* Italis, *in* Galliam *rediere.* Ludouicus Daſtius *cum aliquot cohortibus, nemine auſo iter impedire, in* Galliam *redijt. paratum ſcripſere multi armis uim depellere, ſi quæ illata fuiſſet, cum armatus ſemper cũ cohortibus inſtructis graderetur.* Iam Pius Tertius, *Põtifex paucorũ dierum, deceſſerat. in eius locum* Iulianus Cardinalis *ſuffectus fuerat, qui* Iulius *dici uoluit: &* Valentinus Borgia *urbe ceſſerat. ad uxoris fratrem* Nauarrorum Regem Iohannem Fuxeum *ſe contulerat* Pompelonam, *quam alij* Pompeiopolim *uocant.* Nauarrorum Regnum *poſt multas controuerſias tandem in hũc inciderat dotis nomine.* Erant *apud* Na-

uarros

uarros duæ factiones. Altera Regi *nunquam amica fuerat: apertè regni æmulis fauebat.* Borgia *affinem* Regulum *inuiſens, cùm audiſſet horum ſuperbiam, multa de* Italorum *in ſuos obedientia, multa de rebus à ſe geſtis diſſerens, impetrauit ab affine cohortes aliquot militares. his fretus, cum aliquot ex ſua ſodalitate audaciſsimis hominibus, pollicetur futurum, uti cicures eos tranquillóſque reddat.* Igitur *impetum facit in caſtella aliquot factioſorum.* Imparatos *adoritur: obuium quenque cædit. præda onuſtus opimaque ſpolia afferens ad affinem redit.* Illi *interea certiores facti, ni obuiam iretur* Borgiæ, *futurum ut uincti omnes direptis caſtris ad* Nauarrum *perducerentur, conſilium ineunt.* Decernunt *diſsimulata re, inſidias illi tendendas.* Pedites *aliquot extremis montium iugis collocant: nec diu progreſſus inſidijs hoſtium exceptus, cæſus eſt.* Alij *ita narrant, principem ex aduerſa factione commeatum in uicinum caſtrū intuliſſe: admonitum* Borgiā *præſto eſſe in armis ſuos iuſſiſſe.* Ipſum *interea plebeia ueſte indutum, admoto equo in eos progreſſum: ſed prius admonitum, ne properaret in certum excidium: nec paruiſſe.* Itaque *per hoſtes uiam dantes progreſſum.* Vbi *ad ſyluulam uicinam peruētum eſt, undique urgentibus hoſtibus, fortiter dimicantē necatum, uel haſta confixum, uel plumbea pila ictum: relatumque ad uicinum* Regulum: Magno *dolore hominū magnificę ſepultum.* Fuit *is ingenio audaci militarique gloria clarus, ni perfidia & crudelitas eas uirtutes obſcuraſſent.* Rex *eo fere tempore, cùm* Ferdinandus *uiolatis fœderibus,* Neapolim *inuaſiſſet, contractis copijs* Iacobum Riuium Tribunum *militarem miſit ad* Ruſcinonem *oppugnandam.* Biennio *antea* Salſularum *caſtrū*

Galli incenderant. Ferdinandus loci naturam contemplatus, inceſi caſtri ruderibus collectis, adhibitiſque celeriter regio apparatu operis, breui caſtrum inſtaurauit: munijtque ualidiſsimis turribus & propugnaculis, loci natura arcem alioqui munitiſsimã. Id adorti Galli operam perdiderunt. Hoſteſque quotidianis eruptionibus Gallos fatigabant. Carolus Rupipotius qui Regi gratiſsimus fuerat, pila plumbea occiſus eſt. Sunt qui ſcribant cum Galli unum è propugnaculis expugnaſſe ſe crederent, id quidem corruiſſe, incendio tamen clam immiſſo & ruina Gallos pleroſque necatos, defenſoribus in arcem momento temporis, ut antea conuenerat, receptis: qui inde ſe miro artificio ſubduxerant. Sed continuata obſidione cum noua auxilia Gallis adeſſent, occurrit Ferdinandus inſtructo exercitu obſidionem ſoluturus. Interea Riuenſis Tribunus morbo acri uexatus eſt. ita & ægroto Tribuno, & aduentante Ferdinando, ſoluta eſt obſidio. fuere qui Tribunum auro à Ferdinando corruptum ſoluiſſe obſidionem ſcripſerint. Id falſum fuit, ſed tamen populi rumore exagitatum. Miſerat interea Rex ad Iulium Pontificem Maximum legatos, qui ei de Pontificatu adepto gratularentur, operamque ei ſuam deferrent. Legati hi fuere Petrus quem à fano Valeriano Valerium uocabant, Pontifices Ebrudunenſis & Ruthenenſis, Martinus Ritius Regis Conſiliarius, & Gulielmus Budæus, qui Regi erat à ſecretis. Fuerat Iulius cum Cardinalis Galliam inuiſeret, Regi adhuc priuato familiariſsimus, ut nocturnæ eorum comeſſationes debacchationeſque Lutetiæ ſint notiſsimæ. Legatis reſpondit Pontifex, ſe Regiæ dignitati ita fauere, ut omnem operam laboremque libenter in eam collaturus ſit:

rus ſit: ueterique amicitiæ, quam ſanctiſſimè culturus eſſet, ſe ſatisfacturum: nunquam ſe defuturum ne cum periculo quidem ſuo eius dignitati. Id *quo pacto re præſtiterit exitus docebit* Pontificatus, *quo quantum in ſe fuit,* Galliam *omnem miſerè uexauit:* Regemq́ue *priſtinæ familiaritatis oblitus, in eas anguſtias protruſit, de* Regno *ut cum omnibus* Regibus *uicinis certandum ei fuerit.*

ARNOLDI FERRONI RERVM GALLICARVM LIBER IIII.

DVM *hæc apud* Neapolim *gerūtur, ne in* Gallia *quidē quietæ omnino res fuerant, diſſidio à* Ferdinādo *orto, qui prædabundus* Galliam Narbonēſem *infeſtabat.* Id *inceptum conatu quàm effectu grauius fuit. miſſo* Ludouico Tremolio Hiſpani *abſceſſerunt.* Annus *agebatur milleſimus quingenteſimus quintus, cum* Ludouicus *ſtudio arderet* Neapolis *repetendæ, augendiq́ue ultra* Alpes *imperij, cùm repente grauiſſimus eum morbus inuaſit, deſperantibus medicis* Regiam *ualetudinem, ut* Anna Regina *mūdum omnem muliebrem in* Britanniam *mittere uoluerit, ni à* Petro Gienſi Tribuno *qui itinera obſeruarat, prohibita eſſet. ob quæ ille primum à* Rege *commendatus eſt: mox muliebri ira exardeſcente, nullumq́ue non lapidem mo-*

uente, aula excluſus eſt, cauſam etiam iuſſus Tholoſæ dicere maieſtatis, ob operam ſuã Ludouicæ Sabaudianæ delatam. Sed patres (etſi ut ſeueriſsimi omniũ à Regina delecti eſſent) remittentes aliquid ex priſtina ſeueritate, uel uoluntatem Regis ſecuti, quòd ſe religione iudicandi obſtrictos uidebant, etſi multa urgere reum delatum uidebantur, quæ tamen illis hærere parũ uiſa ſunt in hominem integra opinione præditum: aula eum comitatúque Regio excluſerunt. cætera ita temperarunt, ut nihil Regiæ uoluntati iræque datũ uideretur, tametſi Ludouica Sabaudia Franciſci poſteà Regis mater, & Alanus Alebretus multa pro teſtimonio in reum dixiſſent. Recreatus Rex pauliſper flexit animum ad religionem. Sacríque diuini corporis myſteria iterum iubẽs celebrari, ſupplicationibúſque paſsim tota Gallia decretis, priſtinæ tandem ſanitati reſtitutus eſt. Fuit idem annus inſignis morte Iohannæ Caroli Regis ſororis, Ludouicique quondam uxoris. eódemque tempore celebrata ſunt ſponſalia inter Franciſcum Valeſium & Claudiam Ludouici filiam, Ludouica Sabaudia maxime laborante, quæ cùm purpuratis Annæque familiaribus omnia captarat, eò ut Regem impellerent: qui facilius eò impulſus eſt, non ignarus principatum ſi liberi nulli maſculi ſupereſſent, deuolui ad generum. Multi credidere Anna Regina inuita eas nuptias cõtractas. Nam ea uerebatur ne à Ludouica Franciſci matre ſi quando ad Regnum perueniret, filia Regina aſperius tractaretur. quin & clãculum eam Carolo Auſtrio qui eas ambierat nuptias, fauiſſe putant. Anno ſequenti & Philippus Maximiliani filius, & Iſabella Ferdinandi uxor, deceſſerunt. Res Gallorum in Italia florebant, prorſus ſine eis nihil

ut bellicæ

ut bellicæ gloriæ reliqui referrent. Pontifex Iulius, *dum olim legatione fungeretur apud* Ludouicum *Vndecimũ*, Cardinalis, *ita fuerat familiaris* Ludouico Aureliorum *tunc principi, non obſcura ut eſſet eorum beneuolentia.* In *relaxationibus, conuiuijs, alijſque uoluptatibus uterque alterum & conſcium habuerat & ſodalem.* Ab *his initijs profectus amor, etiam* Carolo Rege *auctus fuerat.* Is *quoque* Pontifex *deſignatus perpetuam eam beneuolentiam futuram receperat.* Ardebat *is cupiditate imperij proferendi.* Alexander Pontifex Valentini *filij opera multa reuocarat ad* Pontificatum, *ſtruens ſpe filio amplum imperium, ni morte repentina ea ſpe lapſus fuiſſet.* Bononiam Iohanni Bentiuolo *adimere non potuit, & præſidio ſeptam militum, & munitam ciuium beneuolentia erga principem ſatis moderatum.* Poſt Borgiæ Valentini *diſceſſum cum is ad* Bentiuolum *urbe fruſtratus faſces literarum miſiſſet, quibus à pleriſque ad urbem recipiendam impellebatur,* Bentiuolus *in multos hoc ſolo iudicio delatos graſſatus eſt: ob quæ plebis ſtudia ab eo alienata ſunt.* Horum *certior factus* Pontifex, *egit cum* Rege *ut milites quos in* Italia *alebat, ad eam ſibi expeditionem adiungere ſineret.* Conceſſum *eſt id* Pontifici. Is *collectis copijs fretus* Gallico *milite cui præfuit* Carolus Ambaſianus, Bononiam *oppugnauit. ea tandem in eius uenit poteſtatem.* Sed Gallicos *duces fruſtratos dimiſit. cum enim montes aureos tripliciáque ſtipendia pollicitus fuiſſet, auideque urbe domita, illi promiſſa expectarent, celeberrima* Bononiæ *eccleſia ſacrum fecit* Põtifex. *eo in loco in adſtãtes* Gallicos *milites multas delictorum condonationes effudit.* Solum Gaſtonem Fuxeum *enſe gẽmato, cylindriſque & adamãte* Indico

inſigni ornato, donauit. Vix Galli redierant, cũ Genuenſes Regia imperia exoſi, ſeſe in libertatem aſſeruerunt, Paulo Nono baphijs pannisq́; intingendis præpoſito, duce. Rex admonitus, Ambaſiano adcurrẽti contracto exercitu nouas miſit copias. Genuenſes munitionem propugnaculumq́ue ante urbem extruxerant inſigni robore. Inde Regios paßim proſternebant. Ambaſiani iuſſu Palicius cum delecta peditum cohorte in eum locum impetum facit. pugnantes hoſtes ſeſeque audacius efferentes pilis plumbeis Galli proſternunt. ac demum in fugã alios uertunt. hi in urbem compulſi diffidere ſuis uiribus cœperunt: mißis ad Regem legatis, militum ferociam inſolentiamq́ue cauſati, deditionem fecere. Paulus Nonus fuga mari elapſus, à myoparone Gallico interceptus, maieſtatis damnatus capite luit. Palicium uulneratum in propugnaculi oppugnatione multi ſcribunt. Ortum id bellum ob mutuas querelas plebeiorum cum nobilibus. interdictum eſt Genuenſibus ne conuenticula agerent, ne quid in poſterum molirentur. Rex Genuam ingreſſus honorificè exceptus eſt. Annus agebatur milleſimus quingenteſimus ſeptimus, cùm Iulius Pontifex omnes uias proferendi imperij quærens, caſtra aliquot ciuitatéſque expugnare uellet. At poſſeſſores & domini impares ſe uidentes, Venetorum ſe fidei commiſerunt: permutatione inita tutiora loca etſi minus nobilia recipientes. Ita Pandulphus Malateſta cum Ariminum inuaderet Pontifex, Arimino eis ceßit. unde factum eſt ut Venetos quoque ipſos armis petere uellet. Hi patrijs inſtitutis Rẽpublicam prudenter moderabantur: faciliúſque Iulium toto imperio expuliſſent, quàm ille eos unica ciuitate. Pontifex mißis legatis ad Maximilianum, Ludouicum,

Ferdinandũ,

Ferdinandum, Margaretam quæ Caroli adoleſcentis tutelam gerebat, prætextu belli Turcis inferendi ſingulos ad bellum Venetis inferendum hortatur. Placuit legatos principum Cameracum cõuenire. Ibi quid cuique reddendũ ſit confecto bello ſtatuitur: bellum in Venetos decernitur. Decretum Ludouico belli imperium. Cæteri principes & opibus & copijs iuuare eum debebant, nec tamen iuuarunt. Nec ſegnius tamen quæ ad bellum opus erant parauit, ut qui prius in ſumma eſſe difficultate nummaria eos non ignoraret, cupidiſſimus Cremonæ aliarumque urbium uendicandarũ. Ludouicus conſilio aduocato deliberarat an id bellum ſuſcipiẽdum eſſet. Purpurati omnes ſuadebant: diſſuadebat ſolus Stephanus Poncherius Senonum Antiſtes: contentum Regem patrijs finibus cedere alienis æquum eſſe. De Cremona ſi quid eum urgeret, facilè Venetos diſſoluto ære alieno, ea ceſſuros. In reliquis eos fidem & dare paratos & accipere. Rex fœderi non interfuerat: per Georgium Ambaſianum Cardinalem initum eſt: quem & Maximilianus Regio nomine in clientelam recepit ob Mediolanenſem principatum. Carolus Cæſar poſtea iactitabat, prius receptum à Maximiliano Gallum, ea conditione, Claudia ut filia ſibi nuberet. Euaneſcente conditione, nihil iuris inde partum. Ita Pontifice hortante ſuſceptum eſt bellum. Et ſane patrum noſtrorum memoria accepimus, magis à Gallis bella ſuſcepta impulſu Italorum diſſidentium, quàm animo ditionis proferendæ. Inter hæc Ludouicus ad conducendum ex Heluetijs militem Trimolio miſſo, Galliæ Mediolanique rebus conſtitutis, ad Triuium oppidum exercitum admouit. Erant Regi in armis quadraginta

hominum millia. Iacobo Chabaneo Palicio *prima acies data eſt:cui iunxit* Rex *Heluetiorum turmas.* Is Triuiũ *dedentibus ſe oppidanis,recepit.* Pandinum *ijdem diripere cõſtituerant, cùm repente nuntiantur adeſſe* Venetorum *copiæ. Cõtraxerant ij ad quinquaginta hominum millia.* Bartholomæus Alnianus *exercitui præerat.* Iam Veneti Triuium *receperant, nullo in oppidanos ſæuitiæ libidiniſque genere omiſſo.* Sed Rex *priuſquam in aciem prodiret,cum* Veneti *præter ſpem pugnandi copiam facerent, breui in hunc modum oratione excitandos ſibi* Gallos *putauit.* Si *quis eſt ueſtrum milites,qui nouo hoc in* Venetos *ſuſcepto bello nouóque hoſte moueatur, is ſi cogitarit quo longius arma proferimus,eo nos in opulẽtiores at rei militaris imperitiores bellum gerere: & terrorem ſi quem habet, deponet: & ſe ipſum maiore propoſito præmio ad capeſſenda belli præmia excitabit.Nã & cum eo hoſte rem eſſe uidebit quem uos ſuperioribus annis, cùm numero præſtaret, auſpicio* Caroli Regis *uiciſtis,& ex uicto prædam opimam retuliſtis:& qui uos olim tot terrarũ ſpatia emenſos iter in patriã & penates faciẽtes, perfidiſsimè* Italia *omni cõcitata, inuaſerit.Cũ eo genere hominum res eſt uobis, quẽ uana iampridem inceßit cupido &* Cæſarum *&* Pontificum *&* Regum *funditus tollendorum: quique unus poſt hominum memoriam,maiorum noſtrorum noſtraque nobis induſtria partos principatus inuadere non dubitarit.* Properandum *itaque,atque obuiam eundum milites: niſi forte in mẽtem uobis uenit, futurum, ut ijs rebus oppidiſque cedant,quæ iamdudum occupata per uim poßident. quod tantum abeſt ut efficiant, omnem ut prius moueant lapidem, quò dominationem etiam in poſterum augeant:*

» quique quo plura habent, acrius quæ non habent concu-
» piſcunt. Quid quod ignauiſſimi homines inſtructo exer-
» citu nobis occurrere auſi ſunt? iactitãtes uerba illa qui-
» dem ſpecioſa, terroríſque & minarum plena, ſed in ca-
» put eorũ, ſi dijs placet, recaſura. Nos id à maioribus ac-
» cepimus, freti ut uirtute roboréque in prælium progre-
» deremur: neque unquam audiendos putaremus magni-
» ficos iſtos uerborum funditatores, uerbis demum fero-
» ces, rei militaris ignaros: quos telam potius quàm tela
» tractare deceat: quique imbelles, è latebris ſuis eruti,
» metu exangues, ne primum quidem belli ſtrepitum ex-
» pectaturi ſint. Tot meo ductu auſpicioque bella ſemper
» uictores geſſiſtis. Enimuero æquum eſt facta mea ueſtrá-
» que imitanda uobis proponatis, qui mihi & Sfortiã rei
» militaris non imperitum, & Mediolanenſem principa-
» tum ueſtris armis dextríſque partum dederitis. Quod
» mearum fuit partium, copias lectiſſimas, auxilia fideliſ-
» ſimorum Heluetiorum accerſii: machinas ſuis locis collo-
» caui: ne quid fideliſſimis copijs deeſſet, prouidi: locum
» quo equitatus explicari poſſet, delegi. Reliqua in ueſtra
» ſita uidetis poteſtate. Audete modo uincere, Deo Opt.
» Max. propitio pulcherrimam de Venetis Victoriam re-
» laturi. Eſt locus quem incolæ Agnadellũ uocant, ducẽ-
tis fere ab Abdua paſſibus, inter Caſſianum & Rinol-
tam. Vix paratæ erãt Gallicæ copiæ, cum repente Vene-
ti Gallos ad prælium inuitare cœperunt. Nec illi detre-
ctant certamen. Concurrunt pedites, ut æqualis aliquã-
tulum fuerit pugna. aperta acie collatis ſignis dimicatũ
eſt. Rex ex ſententia ducum tormenta bellica inter ue-
preta defixerat, ut putarent Veneti nihil ab hiis ſibi me-
tuẽdum. At ea maximo impetu in eos prouoluta & or-

dines totos turbarunt, & ferociſſimos quoſque nec opinantes proſtrarunt. Carolus Borbonius adoleſcens, iuſſu Regis ad Heluetios nonnihil ex priſtina alacritate remittentes profectus, maxime eos in hoſtes commouit. Tum demũ urgere etiam Galli. Immiſſus equitatus facile equitatum hoſtium loco depulit. Aluianus urgere, clamare, ultro citróque ad Nicolaum Petilianum mittere. Sed & bellica tormenta & Gallicus equitatus, nullum hoſtibus reſpirandi locum dedere. ita uerſi Veneti in fugam. captus Aluianus. Cæſi ex hoſtibus ad decem hominum millia. multi capti. fugientes Galli uſque ad Meſtrum oppidum perſecuti ſunt: præda prope immenſa. ex Gallis uix quingẽti deſiderati, Aquitanorum Heluetiorùmq; opera qui Gallo militabant. Multum ad uictoriam contulit Rex, profligatis hoſtium copijs. Brixiam, Cremã, Cremonam, Bergomum, per Carolũ Ambaſianum recepit. Palicium miſit Vincentiam, qui & eam & Veronam & Patauium Maximiliano Cæſari reddidit: Põtifici quoque curauit Ariminum, Fauẽtiam, Rauennam. Secundum eam uictoriam Rex Mediolanum redijt, nullo non honorum genere exceptus. Veneti nouo milite conſcripto Patauium Cæſarianis dolo cæſis receperunt: miſſisque legatis ad Ludouicum Hungariæ Regem, Henricum Britanniæ, Conuentumque Norimbergenſem, pacis conſilia cum Maximiliano agitabant: quæ ille omnia reſpuebat, niſi Patauium redderetur, excitabatque Gallos ad opem ex fœdere ferendam. Palicius eò miſſus cum quatuor hominum millibus. fruſtra urbs aliquot menſes oppugnata eſt. Veneti quoque & Vincentiam & Veronam fruſtra tentarunt. Hercules Ferrarien-

les Ferrarienſium Dux Venetos maxime urgebat. Illi ad eam procellam depellendam, duce Angelo Triuiſiano contractam claſſem ingentē in Ferrarienſem miſerūt. Huic ſubſidio miſſus eſt Carolus Molarcus cum turmis aliquot Gallicis: quorum ope Ferrarienſis facile claſſem Venetam & fugauit & magna ex parte intercepit. Lauretum etiam terrore recentis uictoriæ Venetis ademptum: ſed perincommodè accidit, ut de præda inter gregarios milites aliquot Italos & Gallos primum rixa, mox utrinque, Italis Italos, Gallis Gallos iuuantibus, certamen apertum intercederet: multáque ſe clade mutuò fœdarent. Vnde Venetis occaſio data, claßis quæ ad Polleſinum ſtabat, reficiendæ. Iam Veneti mißis legatis Dominico Triuiſiano, Leonardo Mocenio, Hieronymo Donato, & quibuſdam alijs, ad Iulium Pontificem, cum eo redierant in gratiam, pacti, futurum, Ferrariam ut ei uicináque loca repetenti, adeſſent. miſitq́; ille ad Maximilianum, Achillem Craſſum legatum, qui eum Venetis conciliaret, Matthæi etiam ea in re Gurcenſis Cardinalis opera uſus. Sed legatis Gallicis ſuperuenientibus, irritæ fraudes Pontificiæ fuere. Properabant autē Veneti Veronam oppugnare. Sed Cæſarianis diligenter excubias agentibus, ſpe ea lapſi rediere. Palicius aucto ex Germanis exercitu, partitus eſt copias cū Cæſarianis ad Lemniacum, parte etiam Ferrarienſi attributa. Polleſinum etiā Venetis extortum eſt. Lemniacū quoque direptū. Ad Brentillas coactis copijs Venetorum, rurſus Galli Cæſarianis cōiuncti obuiam hoſti properarunt. ſed leuibus aliquot prælijs utrinque demum certatum eſt. denique nonnihil ſimultatis interceßit inter Maximilianum

& Ludouicum: ob quæ factum eſt, Rex ut Romã miſerit Robertum Briconnetum & Albertum Pium Carporum Comitẽ ad Iulium: qui etſi benignè legatus reſpondit, nihil tamen remiſit interea de belli quod adornabat, apparatu. Mox tamen reconciliati ſunt Regum animi. Iulius autem contracto exercitu, Mutinam recepit, & Mirandulam, quam Iohanni Franciſco Pico reddidit. Marcum Antonium Columnam inſtructa claſſe ad Genuam oppugnandam miſit, factione excitatus Octauiani Fregoſi & Nicolai Doriæ exulum. In Ferrariam quoque claſſem mouit, Iacobo Papienſi Cardinali imperio attributo. Sed cum Genua acri Gallorum præſidio teneretur, fugata Pontificia claſſe, irrita oppugnatio fuit. Paulo antea Ferdinãdus Hiſpaniæ Rex Ludouicum Sauonæ inuiſit: amboq́ue ſacro pane unà ſuſcepto, conceptis uerbis fœdus ſanctiſsimum peierarunt. Sunt qui ſcribant, accepta poſtea Germana Fuxea uxore à Ferdinando, fœdus adiectum, ut regnũ Neapolitanum iure quo optimo maximo in poſterum retineret: quod falſum fuiſſe Gallici ſcriptores conſtantiſsime aiunt. Sed hæc poſtea acciderunt: Iuliiq́; artibus Ferdinandus mox à Ludouico alienatus eſt. Rex in Galliam redierat: mortuóque Carolo Ambaſiano Prorege Mediolani, acri homine & induſtrio, Gaſtonem Fuxeum nepotem cui Nemorenſem principatum attribuerat, Proregem declarauit. Is adoleſcens erat annos uix egreſſus uiginti: cæterùm prudentia ſenili, animóque tam ad bella paratiſsimo, rectores ut ei attributi ſint à Rege, qui ferocientem adoleſcentiã coercerent. Paucíſque etiam poſtea menſibus fato functus eſt Georgius Ambaſianus Cardinalis, cui rerũ omnium adminiſtrationem Rex perfacilè tribuebat, uir & prudens

dens & temperatus: & quo uiuo non temere ullis nouis tributis plebs Gallica onerata ſit. Hic Regi imprimis *iucũdus & ſuauis fuit:ille* Regi *proximus,ſeu ſeria tractaret,ſeu relaxaret animum.cum eo in cubiculo ſolus, comeſque itineris ſemper fuit*. Regi *quoque nata eſt eo tempore* Renata *filia, nuptura* Ferrarienſi. Pontifex *in* Ferrarienſem *patrem bellum gerebat: mediaque hyeme* Gallos Mirandula *eiecit*. In Ludouicum Heluetios *concitarat,* Maximiliano Sfortia *authore*. Fuxeus *cum illi uix bidui itinere à* Mediolano *abeſſent, præmiſit* Carolum Cõtium *cum expeditis uelitum cohortibus*. Hic *hoſtes urgere nunc à tergo nunc à fronte: inſtare, prorſus ut implicare eorum iter uideretur.* Tandem *illi* Contium *inſidijs poſitis circumuentum cum aliquot equitibus obtruncant.* Poſt Contij *mortem de* Palicij *ſententia legatos mittit* Fuxeus *ad* Heluetios. *hi ſi in patriam redeāt, duplo maiorem pecuniam promittunt quàm pollicitus ſit* Pontifex, Nec *mora,pecunia accepta,redeunt.* Stabat *in armis rigida hyeme loricatus* Pontifex, *grauitérque conſternatus* Heluetiorum *reditu, nuntioque claſsis* Venetæ Ferrariam *infeſtantis, oppreſſæ: nihil tamẽ de priſtina ferocia remiſit: pergitque ad* Bononiam *occupandam,ad quam* Fuxeus *cõtendebat tuendam,*Paulo Capello *cum* Venetorum *copijs opem ferente.* Committitur *prælium.* Veterani Galli *cũ tyrone* Italico *congreſsi.* Nõ*dum uentum erat ad primum teli iactum,cum* Pontifex *unà cum* Purpuratorum Epiſcoporúmque *comitatu diſſipatur.* Veneti *fugientes ab agricolis direpti ſunt.* Iohãni Bentiuolo Bononiam Fuxeus *reddidit, ea lege,comiter ut* Gallicam *maieſtatem conſeruaret.* Fuxeus *cum* Põtificem Iulium *facile intercipere poſſet, fugientem ſe-*

qui noluit. Tantum coegit ut quos abſtentos pronuntiarat, diris illis Pontificijs ſolueret. Non ceſſabant Veneti à Ferrarienſi oppugnando. Palicius ad opem ferendam properans, ad Bellaerem Palatium Ferrarienſibus copijs iunctus eſt. Veneti ubi pugnādum uiderent, in prima acie cohortes aliquot Hiſpanas locant, eáſque Gallis opponunt. Atrox cædes utrinque ædebatur. Mox tamen fuſi fugatíque Veneti inſtantibus Gallicis equitibus ſunt. Palicius mox Mediolanum redijt ad famam Heluetiorum iterum aduentantiū. Erant in Gallia Cardinales aliquot, Bernardinus Carnailus Sanctæ Crucis Cardinalis, Antoniotus Gentilis, Federicus Seuerinas, Gulielmus Briſonetus, Franciſcus Borgia, Renatus Pria: & quidam alij. Horum conſilio & Maximilianus Cæſar & Ludouicus decerni Patrum conſilium uolebant. Id primum Turonis, mox Piſis, deinde Lugduni coactū eſt, ubi & multa in Pontificem decreta ſunt, cum ille interea abſtentos omnes iudicaret, dirarum imprecationes uelut ex plauſtro effundens: Renatum etiam Priam omnibus dignitatibus priuans, reliquóſque omnes, ni in urbem redirent. At illi, præcipue Federicus Seuerinas, cur abeſſent non leues ſibi cauſas propoſitas aiebant, cum multis precibus à Mantuano & Triuultio contendiſſet Iulius, uti ex itinere reuocatos comprehenderent. Indictum autem fuiſſe Piſanum concilium, cum Iulius ipſe iureiurando in ſe recepiſſet poſt biennium antequam Pontifex renuntiaretur, id ſe coacturum: ni indiceret, unicuique ius indicendi tribuiſſe. Ipſe interim cum Gallo pacis conſilia ſimulare: quod intuitus Federicus Seuerinas nihil non tentabat. Sed callidus Pontifex, nolleſe

le ſe agere de pace per alium quàm Scotum oratorē aiebat,cum interea & Iacobum Papienſem Cardinalem, & Franciſcum Auxitanenſem Cardinalem crudeliter impeteret,quorum alterum Papienſem crudeliſsime necauit: alterum ex uinculis cauſam dicere coegit:atque ut Piſanum conſilium diſſolueret, aliud ad Lateranum indixerat. Is tamen in eas eſt anguſtias deductus,ultro ut copias omnes ſuas Ludouico detulerit, modo tamen Ferrarienſem ne tueretur: tantum ſe ſpectatorem tribueret. Rex *Italiam omnem potius ſibi relinquēdam eſſe dixit, quàm Ferrarienſem fideliſsimum ſocium deſerendum: eius finibus ſi Pontifex abſtineret, quibuſuis conditionibus ſeſe cum eo tranſacturum.* Itaque & Henricum Britanniæ Regem, & Heluetios, & Maximilianum *non deſinebat in Gallos accendere: effecitque ut inducias Veneti decem menſium à Maximiliano impetrarent, certa prius pecunia data.* Turbatáque *ſunt pacis conſilia, quæ parabat.* Pontifex *cum Ludouico inire, induſtria Ferdinandi uerentis ne florentibus rebus Gallicis pro Neapoli iterum certare cogeretur.* Maximilianus *à Gallis alienatus uidebatur ob Taruiſianam oppugnationem ſemel ſuſceptam, relictam.* Sunt *qui ſcribant eodem tempore ueniſſe* Heluetios & Pontificios Mediolanum*: ſed ſummo* Regiæ Oeconomo *obuiam eunte, ad* Biam Craſſam *atrox initum prælium. Cæſos quingentos Gallicos equites: reliquos in fugam uerſos:* At *paulo poſt rediiſſe Gallos auctis copiis, congreſſosque* Heluetiis *ingentem eorum ſtragem ediditiſſe.* Scriptores Gallici *aliquot id prælium reiicere uidentur in tempus* Caroli Chamnontii Ambaſiani:

Arnol. Ferroni Lib.IIII.

quibus nõ admodum refragari uidetur Andreas Mocenicus Cameracenſe bellum ſcribens. alij id in Fuxei tempus reijciunt. Interea certior factus eſt Gaſto Fuxeus, à Venetis factione ciuium Brixiam receptam: pulſos etiam Gallos è Bergomo. Igitur cõtinuatis noctu dieque itineribus, eò peruenit. Seceſſerat Aubignius in caſtrum Brixienſe, cui præerat Saluatus Irigonius Aquitanus: nec ceſſabat ciues ad officium reuocare, ingenium aduerſum uti flecteret, aut iam ab imminenti urbis oppugnatione, ſi reſipiſcerent, liberaret. At illi Venetorum hortatu maledicere Gallis, Aubignio ſomnolentiam obiectare: Aquitanis qui arci præerant, extrema omnia minitari: ultro etiam arcem oppugnare. Sed arcem oppugnantes Venetos machinis bellicis ſubmouerat. per eam Galli intromiſſi. Oppidani qui ſe locorũ interuallis tutos exiſtimarant, aduẽtu Gallorum perculſi: nihilo ſegnius bellum parare. Veneti properare, reficere mœnia diſiecta, occurrere Gallis: mulieres ex tectis lapides aquam tela proijcere. At Fuxeus deiecta parte murorum, acrius inſtare. Denique Venetis fugientibus, urbe tandem potitur. Ipſe ut exarſerat antea iracundia & ſtomacho, enſe nudato urbem ingreſſus eſt. nulli neque homini neq; rei ſacræ religio profuit, quin rabies Aquitanici peditis omnia pollueret. Tantum prædæ inuentum quantnm nũquam Galli ſperaſſent. Vrbs Aubignio regenda data eſt, aucto præſidio. Sunt qui putent, Ludouicum Brixianum qui author fuerat Venetorum noctu clam in urbem recipiendorum, duabus admotum quadrigis diſtẽtum alligatum fuiſſe: deinde in diuerſum iter concitatis equis, lacero corpore diſcerptum. Quod falſum fuiſſe conſtat: ac tantum maieſtatis damnatum capite luiſſe: defuncti

tamen

tamen diſtracta membra, furciſque ſeparatim appoſita. Bergomum *mox receptum eſt. Annus agebatur milleſimus quingenteſimus duodecimus, cùm* Fuxeo *nuntiatum eſt, & Pontificis, &* Ferdinādi Hiſpanorum Regis, & *Venetorum copias* Rauennæ *paratas eſſe, certo conſilio* Gallorum *adeundorum.* Ipſe *anteuertendum ratus, mox expediri iubet milites: annonam paucorum dierum præſto eſſe.* Paucis *poſtea diebus contra opinionē hoſtium prope* Rauennam *peruenit.* Vbi *ad id loci uentum eſt,* Hiſpani *ſatius duxerunt bellum ducere, nihil infectum* Fuxeo *rati, qui* Brixiam *tanta celeritate receperat.* Confederant *hoſtes prope* Rauennam, *loco ſatis alioqui munito, ſed operibus actis induſtriáque aditus ad eam difficillimi erāt. eo factum eſt, commeatus ut* Gallis *deeſſet, uelut ad certum prælium prius properantibus.* Iam *ſacer dies* Paſchatis *inſtabat. priori die re ad duces delata, paratur in ſequentem diem certamen.* Erant *cum* Fuxeo Palicius, Triuultius, Caſtillonus, Alegrius, Molarchus, Mangeronus. Hiſpani *ſe locis tenebant ualidis, tormentorumque bellicorum impetu magnam ſtragem peditum* Gallicorum *fecere.* At *ubi tormenta emiſſa ſunt, erui adhuc educíque è munitione locorum non poterant.* Galli *propter iniquitatem loci neque cōſiſtere, neque depellere hoſtes. fortiſſimus quiſque cadere aut uulnerari: reliquis timor augeri.* At Fuxeus *eum qui tormentis* Gallicis *præerat, iubet in fortiora quæque loca tormenta adigere.* Nec *mora, ictu impetúque tormentorū coguntur* Hiſpani *in apertum prodire certamen.* Progreſſos *machinæ breuiores excipiunt: magnamque eorum partem diſſipant.* Galli Heluetijque *acriter urgere.* Illi *haud imbelles, reſiſtūt. maxima ui duodecim horis certatur.* Et iam

Heluetij lababant, cæſo Iacobo Vuedo præfecto eorum; Molarco (tametſi hũc poſtea cum Fuxeo cæſum alij prodiderint) & Crotio: cùm Fuxeus cum expeditis militibus, laborantibus Palicium ſuccurrere iuſsit. Clamor utrinq; renouatus, Hiſpanis Iulium, Gallis Frãciam acclamantibus. Circunductis alis, in latera incurrentes equites Gallici Italos pedites à fronte urgebant: at hi ita ſenſim cedebãt, renouaturi ut prælium uiderentur. Gallis tamen undique inſtantibus, nec reſpirandi ullum ſpatium dantibus, feſsi corporibus animiſque tandem retulere pedem, ordines tamen ſeruantes. At cum acrius uictores ſe inueherent, terga extẽplo data, atque in fugam omnes effuſi, Hiſpanis tamẽ & Italis, aliquot prius cæſis, captis etiam pleriſque, ita fortiter pugnantibus, Gallos ut ipſos in admirationẽ pertraherent. Italici ſcriptores ſexdecim hominum millia eo prælio cæſa aiũt: Gallici, triginta ex utroq; exercitu deſiderata, quorum maior pars ex hoſtibus fuit. Capti ex hoſtibus Franciſcus Columna, Iohãnes Antonius Vrſinus, Iohannes Cardona, Petrus Nauarrus, Alphõſus Danalus, Claudius Pomarus, Matthæus Spinellus, Iacobus Caſtagragus, Iohannes Mõtelonus, Gulielmus Betondenſis, Paulus Stellenſis, inſignes omnes & generis nobilitate, & rei militaris peritia. Multi cæſi, in quibus Benedictus Scaliger, Titus Benedicti filius: Iulius Scaliger minor natu pro cæſo relictus. Petri Terralij Bayardi uirtus eo prælio enituit: et Odeti Daydij Riberaci. Relata duo & XX. ſigna militaria. Secũdum eam pugnã Bernardus Padullus princeps una cum Populenſi Comite ſeſe ex fuga receperant in locum uicinum ſatis munitum. Hos intuitus Fuxeus: Quid agimus milites ait? uicti fugatique hoſtes conſilia

» *noſtra explorabunt? quin concurrimus, pauidosque*
» *& æſtuantes fugamus?* Palicius contra monere, *ſatis eo*
» *die uires hoſtium acciſas: ſatis fortunæ commiſſum: fa-*
» *tigatos milites paululum recreandos. Quod ſi ea eum*
» *cura angeret, expectaret fortiſsimas equitum turmas*
» *quæ adhuc fugientem hoſtem perſequantur.* Nec tamen
» *exaudijt prudens ſenis conſilium ferox adoleſcẽs. Quin*
» *ſolus ait, huc proficiſcar: uos uerò hic ſtãdo uincite. Ad-*
miſſoque equo in hoſtes properat. Properantem *ſecuti*
Alegrius *cum filio,* Mangeronus, Clyetius, Odetus, Lau-
trecus, Fuxeus, *aliique pauci. hi in hoſtes progreſſi ma-*
gnam eorum ſtragem faciebant: cùm illi horum pauci-
tatem negligentes, exercitum in unum locum cõtractum
laxant: circundatóſque Gallos, *cæſis prius equis, proſter-*
nunt: proſtratos multis uulneribus fodientes obtruncãt.
Cæſus *eſt* Fuxeus, *& fere omnes qui cum eo properarãt,*
excepto Lautreco, *qui inter tumulos cæſorum pro mor-*
tuo relictus, diúque conculcatus, tandem in caſtra rela-
tus eſt. Palicius *ipſe ſequi alios iuſſos, adcurrit cum ex-*
pedita Gallorum *manu: ſed ſerũ auxilium iram eos ef-*
fundere iuſsit in hoſtes. Omnes *excepto uno atque alte-*
ro, cæſi. Ita *parentatum manibus* Fuxei *adoleſcẽtis bel-*
licoſiſsimi. Inde Rauẽnam *properatum eſt. urbs direpta*
eſt: non ætati indultum, nõ à ſtupris fanorumq; expila-
tionibus temperatum. Fuxei *corpus* Mediolanum *rela-*
tum eſt ſummo apparatu, tubarũmq; ſonitu undiq; per-
ſtrepente. Lectica ſequebantur captiui principes. Rela-
ta etiam uexilla militaria, ſummoque apparatu ſepul-
tus magno militum mœrore, ut non ducem, ſed patrem
ademptum unuſquiſque profiteretur: præcipuè uerò

gregarij milites, quos ille liberalitate ita ſibi deuinxerat, nihil ut eo imperante non auderent. Rex *lectis* Palicij *literis, quibus de uictoria necéque* Fuxei *certior fiebat, ad amicos conuerſus,* Vtinam *ait, ego* Italia *excluſus eſſem, uiueret uerò* Fuxeus*, reliquique proceres.* Hoſtibus *uerò tales eueniant uictoriæ.* Si *ſic iterum uincimus, uicti ſumus.* Iulius *ubi ſuperatum ſe uidet, magis irritatus eſt: operaque* Matthæi Gurcenſis Cardinalis, *ex* Heluetijs *mox ſuppleuit copias,* Maximiliano *etiam* Cæſare *adiuncto. clandeſtiniſque legationibus & Ferdinandum* Hiſpaniæ, & Henricum Britanniæ *Regẽ ad bellum* Gallo *inferendum impulit: ſollicitatis etiam* Heluetijs. Ludouicus *ubi uicinos* Reges *omnes bellũ ſibi parare uidet, reuocat ex* Italia *maiorem militum partem.* Ita Pontifex *ac reliqui nacti urbes uacuas milite,* Italiæ *loca quæ* Rex *occuparat, recipiunt.* Qui *ſuperfuerũt ex* Gallis Mediolani, *aut fuga ſibi conſulere coacti ſunt: aut cæſi.* Ex *his gregarius miles in itinere claudicans, obuiam factus ciui cuidam* Papienſi. Is *quaſi peregrini curam ageret, comiter inuitat in domum* Gallicum *militem.* Inuitatum *quiritantémque multis uulneribus confodit, mortuo cor euellens.* Id *conuiuio publice appoſuit, indigno facinore ſeſe polluens, & quod nemo in ferociſſimo etiam hoſte laudarit.* Ferdinãdus Hiſpaniæ Rex *egerat cum* Anglo *ut is claſſe in* Hiſpaniam *appellẽs, inde in* Aquitaniam *properans, bellum* Gallo *inferret.* At *prius per* Iohannis Nauarrorũ Regis *fines pertranſeundum erat.* Iohãnes Fuxeus Alebreti *filius,* Nauarris *imperabat.* Rex *motus ancipiti bello cum &* Hiſpani & Angli *uni* Aquitaniæ *diuerſis locis imminerent: ad* Iohannem Fuxeum Ludouicum Ornallum *miſit. is cum eo*

egit

egit ut impediret hoſtium tranſitum. Nauarrus *negabat ſe impedire poſſe.* Primum *enim prohiberi fœdere inito cũ* Ferdinando,*ne illi eſſet hoſtis: id quoq; iactitare* Ferdinandum, *cum redderetur ab* Hiſpanis *id* Regnum *poſteris ſuis, diſerte cautum, redìturum* Regnum *ad* Hiſpanos *ſi ſui fœdus uiolarent.* Quid autẽ, cur hoc tempore id ab eo poſtulet Ludouicus, qui multo tempore fouerit Regni æmulum Gaſtonem Fuxeum? deinde cur aliorum controuerſiis ſeſe ipſe interponat? Tũ etiam quid pro Ludouico laboret qui decreto Senatus Tholoſani paſſus ſit ditionis Biarnenſis imperium ſibi eripi, Regique addici? His ita reſpondit Ornallus: fœdus ei antiquius eſſe cum Gallis quàm Hiſpanis. Porro nihil metueret Ferdinandi copias: futurum ſi is uel nutu ſolo indicet irruptionem in Nauarræ Regnũ, auxilia ut potẽtiſſima mox adſint lectiſſimæque copiæ, quibus ipſe ægre Hiſpaniã ſuam tueatur. Quod ad Biarnenſium ditionem attinet: cum id decretum nemo executus ſit, compromiſſo ſe curaturum, ius ut ſuum ſaluum ei maneat. Quid autem Fuxeũ ingerat, quo ſublato nihil ſit metuendum? Regem ut affinem fouiſſe non ut Regni alterius æmulum. His motus Rex Nauarræ, cum Stephanus Poncherius, & Petrus Viachius honorarij arbitri delecti Biarnenſem ei ditionem addixiſſent, antiquato Senatus decreto, fœdus cum Ludouico inijt. Ferdinandus ubi ea fœdera inita intellexit, inſtructas copias quas in Gallum ducturus erat, uertit in eum. Nauarræ Regnum ingreſſus, Pompelunã repente occupat: ac tãta quidem celeritate, uix ut Fuxeus egreſſus eſſet una porta, cum hoſtes alia ingrederentur. Atque hæc quidem cauſa fuit Ferdinando uicini Regis eijciendi: alteram etiam prætexuit, quòd edicto Pontifi-

cio & Gallorũ Rex & qui ei auxilium ferrent, abſtenti pronũtiati eſſent, eorumq́; Regna publicata. Ille uero regno expulſus, ad Gallum confugit: ex pacto opem ad recipiẽdum Regnũ expectans. Rex collecto exercitu cui præfecit Franciſcum Lõgeuillanum Dunẽſem, Franciſcũ Valeſiũ futurũ poſtea Regẽ, Palicium, Borboniũ, alióſq; plures, Regnũ paratus erat armis uẽdicare. Satis conſtat nunquã paratiores uiſas copias. Receperunt hi paucula oppida caſtellaq́;. Certabatur quotidiẽ leuibus prælijs: parúmque abfuit quin Franciſcus Valeſius ad fanũ Iohannis Pediporci, in manus hoſtium ueniret: uel ut alij malunt, ad uicũ Euſtarium, dum cetũ ingentẽ inuiſit. Atqui pleriq; ita narrãt, dum è Pompeluna Gallicæ redirẽt copiæ, ad uicũ Euſtariũ progreſſas. ex eo uico præmiſſum copiarũ robur: hoſtes id ſenſiſſe: itaq; noctu adfuiſſe certo conſilio Valeſii qui eo loco pernoctabat, abducendi. Sed dum riuulum uico proximũ tranare uolunt, conclamatum ad arma: excitos lixas, calones, gregarióſq; aliquot milites, & nobiles adoleſcẽtes, qui Valeſio aderãt: emiſſasq́; in hoſtes machinas aliquot bellicas, quibus illi perterriti cùm paratiores Gallos crederẽt, ceſſerint: Valeſium dum cohortes aliquot expectat è Pompeluna redeuntes, eo loco ſubſtitiſſe: proximoq́; & ſequẽti die integro expectaſſe hoſtes, quibus cedentibus ad ſuos ſe receperit. Erant in Gallorum exercitu Alanus Alebretus, eiusq́; filius Iohãnes Nauarrorũ Rex. Satis conſtat progreſſas Gallorum copias ad Pompelunã: ſtratam mœniorum partem: impetum in urbem factum à Carolo Lilio Aquitano præfecto, ut iam uexilla Gallica è muro conſpicerentur. Paratos Gallos fuiſſe ad irruptionem: ſed reuocatos à Iohanne Rege qui urbem ſuam ſpoliari diripiq́;

nolebat

nolebat. interea ſubſidia ueniſſe: Paliciūq; & ab Alebreto & filio exoratum, ne urbem militi diripiēdam daret. Sed munitam urbem præſidio poſtea fuiſſe, nequicquam Nauarro poſtea inſtante, occaſionemq; quā ſemel amiſerat, deplorāte. Rediit igitur ex Aquitania Regius exercitus multis admirātibus, culpamq; rei male geſtæ in Dunenſem reiicientibus. Re quidem uera induciæ interceſſerant inter Reges poſt Pompelunam munitam, ea conditione, ne Gallus eo tempore Nauarro auxilium ferret, néue Ferdinandus Britannos aduentantes reciperet. Ita Angli poſt maris longas iactationes, re infecta domum redierunt. Hæ autem pactiones in uulgus minime emiſſæ ſunt, ne Regi Nauarræ regno ob Gallum ſpoliato, quiritādi anſa præberetur. Rex etiā & Maximilianum per id tempus placarat, & cum Venetis fœdus inierat, uſus ea in re conſilio Stephani Poncherij Senonum Pontificis: qui etſi uidebat eo ſe nomine parum ei gratum, non deſiſtebat tamen uel ſuo periculo prudenter Regem admonere, deſineret cum tam multis contendere: nihil Iulium

» uirtute agere. Quid cum tot cancris Hydríſque congre-
» deretur, quibus ne unus quidem Hercules ſatis ſit? Ve-
» netis placatis, adiuncto Maximiliano, impoſturas Pon-
» tificias tandem ceſſuras: Britannorum Heluetiorumque
» minis minori negotio occurri poſſe. Inde crebris prin-
» cipum legationibus poſtulatum eſt, ut cogeretur ſacroſanctum conſilium, de republica Chriſtiana deliberaturū. Ac principes quidem excepto Britanno, multique è Purpuratorum numero, Regi clanculum fauentes, id agebant, ut pro contumaci habitus Pontifex Pontificatu excideret. Nec Venetos conciliare flecterē ue ullis legationibus Pontifex poterat, Iulius tantam

inuidiam ſeſe uix poſſe ſuſtinere uidens, æſtuabat dubitatione, uerſareque ſe in utranque partem cœpit: nõ animo tantum, ſed corpore etiam ut iam familiares ſollicitum eum uiderent: trepidare hominẽ intelligerent, quãtamcunque fiduciam uultu præferret. Contraxit tamen *auxitque exercitum.* Inde *in morbum incidit, ex diutina mentis agitatione contractũ: ex quo conualeſcere poſtea uiſus, mox tamẽ extinctus eſt, irarum in* Gallum *plenus.* Et *hæc quidem circa annum inciderunt milleſimũ quingenteſimum decimũtertium, cum* Henricus Angliæ Rex, *quorum maiores* Gallorum *opera rerum apud* Britãnos *potiebantur (etſi non me latet ſcriptores rerum* Anglicarum *id negare) claſſem inſtruit ad* Britãniam *minorẽ populandã.* Occurrit Britãnicæ *claſſi* Gallica *numero ut inferior, ita ad tantũ certamen imparata.* Erat *prætoria* Anglorum *nauis,* Regens *uocata, &* Reginæ *inſignis nauis* Chordigera, *cui præerat* Herneus Portimoger *nauarchus.* Nec *territus* Herneus *numero claſſis* Anglicæ, *ſtipatus & ipſe claſſe* Gallica, *pugnam inijt: occurrentéſq; aliquot hoſtiles naues mergit: occurrentem etiam* Regentem *inuadit, ac tandem in fugam uertit: fugientem conuerſa puppe ſequitur, iámque ei imminens proximã uncõ detinet.* Anglus *ubi uidet nullum relictum fugæ locũ, ſuos ad prælium excitat. miſsilia utrinque ingeſta ſunt. unumque* Herneum *circumuenire parant hoſtes.* At *ille monitis ſuis, per tranſtra ut incurſarent, & contis & ingeſtis lapidibus* Regentem *opprimebat.* Inde *utrinque emiſſæ machinæ bellicæ multos in mare præcipitarunt.* Sed *emiſſã machina* Gallica *ex ſpecula* Regentis Anglos *excuſsit.* Idque *intuitus* Petrus Dholus *præfectus ſpeculæ* Chordigeræ, *finibus arreptis celeriter occupat hoſtilis*

ſtilis nauis ſpeculam,nactusq; tela & lapides obruebat Anglos: aliiq́ue Nauarchi Gallici occupantes alias ſpeculas,ſiſtere Regentem iubebant:inuitamq́ue iam abducebant,cum ex Epibatis unus Tribunum Anglicæ claßis monet,ignẽ in Chordigeram immiteret.Paruit ille: igniq́ue immiſſo Chordigera igne concepto latius fundere incẽdium cœpit: quod antequam occurri poſſet, & trãſtra & remos & cætera opera comprehendit: ſummaq; tabulata iamdudũ conceperant ignẽ,cùm qui in ea erãt aut abſumebantur incendio,aut abiectis armis,in mare ſeſe præcipitabãt. Id intuitus Herneus, uerſo in aduerſum clauo nauẽ ſuã obuertit, quò facilius uentus adactum ignem in Regentẽ inferret.moxq́ue idem ignis uento agitatus inuaſit Regentẽ:ibiq́ue flammæ flammis additæ & Chordigeram & Regentẽ ſimul abſumpſerunt. Herneum alij arſiſſe aiunt in flamma Chordigeræ: alij, ſubmerſum. Anglica claßis omiſſa Britãniæ minoris oppugnatione,ad ſuos ſe recepit: eodemq; anno Petrus Iohannes,& Carolus Arlignanus Britannicæ claßi occurrentes ad Breſtum,etſi illi numero nauium ſuperiores eſſent,in fugam tamen eos uerterunt.Nacti tamẽ poſt aliquot dies Petrum Iohãnem cum paucis myoparonibus, parum abfuit quin interciperent. Regiæ enim naues ac myoaparones Aquitanico mari non aſſueti,minus poterãt.unde idẽ Petrus in Britanniam maiorem excurrens, uico quodam expilato,ſagitta ictus, effoſſo oculo rediit. Ad Breſtum tamen ille eluſis quinque Nauarchis, inſequentibus quinque eorum nauibus reſtitit,tanto impetu eaq́ue celeritate ſequentibus Anglis,eorum ut Harãdus nauarchus dum nimium inſtat fugienti, in mare præcipitarit ſeſe ipſum.Interea Maximilianus Sfortia Ludo-

uici Sforti𝔢 filius cui Pontifex Iulius Heluetios adiunxerat, pronuntiata in ſingulos annos ingenti in eã gentẽ pecunia, eorũ ope Mediolanũ redierat. Leo Decimus quẽ Purpurati in Iulij locum Pontificẽ deſignarant, etſi apertè ei fauebat, Heluetios tamẽ inueteraſcere in Itali𝔢 nolebat. et Ludouicus collectis copijs cõſilia agitabat de Mediolano recipiendo. eis præfecit Ludouicum Tremollijũ. Profecti cum eo ſunt ad Mediolanũ recipiendũ Iacobus Triuultius, Robertus Marcha, Iohãnes Scotus Albani𝔢 principatus nomine notior. Hi Nouariam perueniunt: ratique urbem paruo Heluetiorum præſidio teneri, uel eis inuitis ad iter ſe accingunt. Venit ad urbẽ tuendam nouus Heluetiorum delectus à Sfortia ſubmiſſus. Hi ſuis adiuncti explorata Gallorum paucitate, dein cõtempta, in Gallos inuehuntur. Gallicorum equitum inſignis eo die pugna fuit: Italus externusque eques mox in fugam uerſus. Peditum diſpar certamen. Heluetij in Gallos effuſi poſt anceps prælium tandem in fugam eos uertère. perculſis inſtantes, impedimenta quoque dirupère, unà cum machinis aliquot bellicis. Cæſi duo ex liberis Roberti Marchæ. Sunt qui putent per inſidias noctũ Heluetios Gallorum caſtra adgreſſos: de uia his languentibus, cum multi quieti ſe dediſſent, irrupiſſe illos. Qui res geſtas Tremolij prodidere, cum ille obuiam iret Heluetijs, opera Triuultij aiunt exercitum in arctiora loca & uiciniora quàm decretum eſſet, ueniſſe. ita cõiunctas eorum copias impetu facto Gallis ſtragem attuliſſe. Tremolius maiorem copiarum partem in tutiorem locum perducens, bono eſſe animo milites iubens, caſtra paucis à Nouaria ſtadijs muniјt: eò quoque præcipuas machinas abduxit, paucis exceptis quibus utebatur Marcha: parantemque iter ad Nouariam rurſus oppugnan-

dam, literæ Regis reuocarunt: qui audita Anglorum in Picardiam eruptione, eis occurrere malebat. Omnia ſibi faciliora Rex adiunctis Heluetijs putabat. Miſit ad eos Tremolium, cognitum multis qui ſub eo ordines duxerant, ſtipendiáque meruerant. Atque illi quidem munera pecuniamque acceperunt: pecunia tamen accepta ſpem auxilij Gallo præciderūt. Accidit id & Sfortiæ & Maximiliani Cæſaris opera, qui maioribus propoſitis præmijs, ultro etiā eos ad bellum Galliæ inferendū ſollicitabāt. Itaq; ſerio admonitus eſt Tremolius ab Heluetijs aliquot cēturionibus amiciſſimis, Burgūdiæ ut oppida præſidio firmaret. Erat Tremolius Præſes Regio nomine aut Præfectus Burgūdiæ. Admonito itaq; celeriter Rege, ipſe Oxonā locū munitiſſimū cōmeatu machinisq; bellicis inſtruit. Diuionē proficiſcitur, urbē Burgūdiæ nobiliſſimam. Erat ea olim ſedes domiciliumq; Burgundiæ principum: & domus & ſacellum eorum domui uicinum nunc attributum Canonicis, uiſitur. Proxima urbi Cartuſia, inſigne opus, ad ſodaliū Cartuſianorum munus dicatum, ubi & eorum buſta & ſepulchra adſunt nobiliſſima: caſtrum Talanū nomine, munitiſſimū, non lōge ab urbe, loco edito. Vrbs ut hodie munitiſſima eſt, ita eo tēpore propugnaculis carebat frequētibus, quibus hodie referta eſt. Eo tandē Heluetiorū copiæ peruenerūt, mœniaque aſſidue admotis machinis quaſſabant. Ipſi tamen dum domui prope ſuburbia dirutæ mœnibus nimium fidūt, ex urbe machina emiſſa magna ſtrage ſubmoti ſunt. Nec ceſſat Tremolius diruta mœnia uallo aggeribusque munire: nouos quotidie milites ad urbis defenſionem recipere. Ac intuitus ex caſtro difficilius oppugnari hoſtes ob ſuburbia, ea quidem incendit:

uidens tamen plebem inſolẽtem belli, uel quòd ipſe ſubmouendum hoſtem quacunque uia, tutiſsimũ ſibi perſuadebat: cum emiſsi ex urbe Gallici equites Heluetios *aliquot captos per uim in urbem abduxiſſent, captiuos remiſſa mercede ad ſuos redire patitur, uiam ſibi per hos muniens ad hoſtes placandos.* Nec *ſpe fruſtratus. per eos agi cœptum de* Heluetiorum *cum* Rege *concordia. Quid*
» *enim gentem amiciſsimam tantis ſedibus diuulſam egiſ-*
» *ſet in* Galliam *oppugnandam? quæ eos ſpes, quæ iura ad*
» *eam oppugnandam reuocarant?* Heluetios Gallorũ *ami-*
» *citia fultos nullam non* Italiæ *orbiſque partem debella-*
» *re ſolitos:* Gallos *eorum uiribus fretos ea ſpolia domum*
» *retuliſſe quæ perpetuò omnes admirẽtur. Quid attineat*
» *tot annorum amicitiã nulla cauſſa diſſui?* Hæc Tremolij *prudentiſsimi hominis dicta pronis auribus accepta facile* Heluetios *placarunt.* Tãtum *frendebant, ex* Italicis *expeditionibus quibus* Gallis *militaſſent, ingentem pecuniam deberi, pro qua diſſoluenda* Rex *appellatus, procraſtinando eos luſiſſet.* Erãt *autem centum millia nummũm aureorum.* Trimolius *quando pecunia in promptu deerat, uade apud eos relicto* Renato Maſerio *nepote, conuenit cum eis ut domum redirent.* Nec *multo poſt redierunt: nec ullum quidem redeuntes læſerunt. ac paulo poſt accepta pecunia,* Maſerio *recepto, operam ultro ſuã* Regi *detulerũt.* Rex *etſi primum indignatus eſt ob fœdus cum* Heluetijs *pactum, admonitus tamen à* Trimolio *de quorundam dubia fide, de* Maximiliani *dictis factiſque, lubenter quicquid id fuit æris alieni, diſſoluit.* Cæſar *interea* Maximilianus *per* Carolum *nepotẽ* Anglos *ſtimulabat ad* Galliam *inuadendam, adeò parum conſtans in fœderibus initis cum* Ludouico *ſeruãdis, ho-*

ſtem

ſtem ut ſe eum apertum quàm amicum mallet Rex profiteretur. E Caletio *progreſſi* Angli, *Flädriæ nobilitate ad arma uocata, latè* Gallorum *agros populabantur.* Contraxit *&* Rex *copias, quibus præfecit* Franciſcum Longeuillanum, Franciſcúmque Valeſium. *Illi interea* Tarauänam *ciuitatem, quam alij malunt* Morinorū *nomine inſignire, obſident.* Ciues *diuturna commeatus inopia laborantes diutius obſidionem ferre nequibāt.* Delectis *ex toto exercitu fortiſſimis quibuſque negotium datur inferendi in urbem commeatus. illi ſtrenuè mandata curantes affatim in urbem commeatū inferūt: ſpectante ſedenteque* Anglo, *nec auſo interea impedire.* Sed *accidit perincommodè ut redeuntes ante uictoriam ſibi canerent triumphum: multáque in hoſtes proferrent: ignauiamque eorum ridentes, feſſi de uia corpus curarēt. excubijsque nullis poſitis in hoſticum quaſi in pacatum locum deambularent, armorum ſarcinis ſepoſitis.* Horum *ſecuritatem* Angli *uidētes, admoniti ab exploratoribus quo loco res eſſent, nocte intempeſta in eos inuehuntur, nihil tale metuentes: & leuibus aliquot emiſſis machinis terrent, & reſiſtentes aliquot obtruncant.* Multi *nouo caſu perterriti fugiunt: multi armis arreptis obuiam eunt hoſti, qui & ipſi multitudine hoſtium circumuenti ſunt.* Ita *reiecta omni uictoriæ ſpe, uelut* Panico *terrore perculſi, omnes in fugam uerſi: unde pugnam eam* Calcariam *ueteres dixere, cùm ſolis calcaribus* Galli *fidentes, haſtis abiectis, ignauiſsimè fugiſſent.* Capti *ſunt* Longeuillanus, Bayardus, Buſſius, *aliíque plurimi: qui mox in* Angliam *claſſe perducti ſunt. Cum autē annona ingraueſceret,* Morini Britanno *ea conditione deditionem fecere, ne quid illi ex urbe prædæ attingerent.* At *illi re-*

cepta urbe, & eam expilarunt, & in ciues miſere graſſati ſunt. Inde Tornacum receptum eſt ab Anglis, uoluntaria deditione, pacto prius inito cum ciuibus ſalua omnia futura. At hi Cæſarianis impellentibus nihil non compilarunt, atque ita quidem, ut plerique è ciuibus ſolum uerterint. Britanni Morinis præſidio firmatis, claſſe in Angliam ouantes rediere, à ſuiſque magnifice excepti ſunt. Gallicóſque primores captos ſatis liberali cuſtodia apud ſe habuere. Eodem tempore Anna Regina in morbum incidens, octauo die extincta incredibile ſui deſiderium apud Regem reliquit. Sunt qui putent aduerſa eam ſemper ualetudine fuiſſe poſt ultimũ partum, quaſi parum fideliter obſtetricum opera uſam: tantúſque fuiſſe mœror Regis uiſus eſt, ut pullatus niſi pullatum neminem admiſerit, acroamatáque & ludicra omnia aulæ ſuſtulerit: ipſe quoque Rex cum finem alterius mali nouam quotidie excipientem calamitatem uideret, Italia amiſſa, Morinis oppugnatis, Nauarrorum Rege ob operam ſibi delatam in ſui contumeliam Regno pulſo, ſuis ad Nouariam fuſis: etſi quotidie admonebatur per Claudium Sayſellum legatum ſuum apud Pontificem, quantum ei cuperet Pontifex: de eo tamen legatoque ſuo proceribúſque aliquot aulicis ſibi metuere cœpit: unde factum eſt, ut in morbum incideret periculoſiſſimum. Medicorum tamen iuſſu relaxandi animi gratia fanum Germani adijt: ibique anno milleſimo quingenteſimo decimo quarto, Maio menſe nuptiæ celebratæ ſunt inter Claudiam Valeſiam Regis filiam, & Franciſcum Valeſium. Interea Longeuillanus cum Henrico Anglorum Rege congreſſus honorificéque exceptus, tentare cœpit inter Reges concor-

diam.

diam. Ac tandem legatis eius hortatu ultro citróq; miſsis, pax inita eſt, ea conditione, ut Regi nuberet Maria Britannorum Regis ſoror. Huic Rex in Galliam ad nuptias uenienti Abeuillam uſque obuiam ijt, magnificéque eam excepit: ad Dionyſiúque profectam ſplendidiſsimè ornandam inſulis diadematéque curauit. Erat ea liberali forma, indoléque & ſuauitate morum Regi gratiſsima: unde accidit, ut Rex iam morbo ingraueſcente, ætatéque prouecta cum ea congreſſus, parum recrearit ſenectutem, at morbo acrius uexatus ſit. Iam tamen copias contrahere parabat, ſpe Mediolani recipiendi, cùm medici curare eum ualetudinem iuſſerunt. Antonius Pratianus Præſes Pariſienſis prius à Rege impetrarat nomine Valeſii generi, ut Britanniæ minoris ditionem ille moderaretur. Et iam tædebat eum quorundam ſuperbiæ qui ultro ad ſe omnia reuocabant, ſiue ita eſſet, ſiue Rex id ſuſpicatus id ſibi perſuaderet. Certe in Pratianum male iam erat affectus ob Epiſcopatus cuiuſdam controuerſiam, unde in febrim incidiſſe creditur: uel ob Britanniæ res ab eo liberius adminiſtratas in gratiam futuri Regis. Morbus tamen ingraueſcens ea conſilia ſuppreſsit. Anno milleſimo quadringenteſimo decimo quarto, Kalendis Ianuarij fato functus eſt: ſepulchróque maiorum ad Dionyſii illatus, non ſine mœrore Caroli Borbonij, Petri Vandomij, aliorumque multorum. Is ea moderatione Gallis imperauit, ut defunctus integri principis patríſque patriæ nomen retulerit: uiuens non tam plebi gratus, uel ob ſenectutem, uel ob parcitatem. Ipſe ut proſpero fortunæ curſu aliquandiu uſus, ita ad extremum uarijs

telis impetitus. Suſurrones *adulatoreſque aula exegit: iuſtitiæ eximius amator: exoſusque aulicos gregarioſq; milites, & nobilitatem, ſi quos ex his iuriſiurandi religionem contemnere reſcierat: temereque iurantes uarijs edictis coercuit, uſus ea in re conſilio* Gulielmi Parui, *qui ei erat à ſacris confeſsionibus.* Fouit uiuens Ambaſianos *omnes,* Georgium & Carolum, *reliquoſque fratres, quos omnes multis* Epiſcopatibus *dignitatibusque* ornauit. Georgio *defuncto, multum uſus eſt opera* Stephani Poncherij, & Florimōdi Roberteti, & Iacobi Belnenſis Sāblanchiani. Accidit *eodem anno, eodemque menſe miſerum ſpectaculum* Lutetiæ, *ut cùm una porta corpus efferretur* Reginæ Annæ *mortuæ, pullataque pars ciuitatis nobilitasque eſſet: alia pars alia porta* Mariam *nouam reginam comitante* Franciſco Valeſio *omni honorum genere exciperet.*